

Katsaus Suomen väestönkehitykseen

HELSINKI 1975

Katsaus Suomen väestönkehitykseen

ISBN 951-46-1754-1

Helsinki 1975. Valtion painatuskeskus

ALKULAUSE

Tämä Katsaus Suomen väestönkehitykseen on Suomen osuus eri maissa Yhdistyneiden Kansakuntien toimeksiannosta laadittavasta väestöntutkimusarjasta. Julkaisun kansainvälisestä koordinoinnista on huolehtinut Committee for International Coordination of National Research in Demography (CICRED). Julkaisu kuuluu Yhdistyneiden Kansakuntien julkistaman väestövuoden 1974 ohjelmaan ja se julkaistaan englanninkielisenä CICRED:n toimesta. Tässä julkaisussa on kiinnitetty päähuomio väestön viimeaikaisen kehityksen tarkasteluun, jonka johdannoksi on esitetty historiallinen väestökatsaus. Lisäksi julkaisu sisältää katsaukset väestö-, työvoima- ja koulutusennusteisiin sekä harjoitetun talous- ja sosiaalipolitiikan vaikutukseen väestönkehitykseen.

Julkaisun laatimiseen ovat osallistuneet Väestöliiton väestöntutkimuslaitoksesta vanhempi tutkija Jarl Lindgren sekä tilastokeskuksesta yliaktuaari Pirkko Häkkinen, aktuaari Risto Kolari, aktuaari Kimmo Mikkola, aktuaari Heli Soininen ja suunnittelija Mauri Nieminen, joista viimeksi mainittu on myös toimittanut julkaisun.

Helsingissä, Tilastokeskuksessa, tammikuun 14. päivänä 1974

Aaro Kenttä

Jorma Hyppölä

SISÄLLYS

	Sivu
I VÄESTÖNKASVU	
1. Historiallinen kehitys	8
2. Väestönkehitys esi-teollisena aikana	8
3. Syntyvyyden kehitys esi-teollisena aikana	9
4. Kuolleisuuden kehitys esi-teollisena aikana	10
5. Väestön ikärakenne esi-teollisena aikana	11
6. Väestönkehitys teollisena aikana	11
7. Väestöllinen muuntuminen	12
8. Väestönkehitys toisen maailmansodan jälkeen	13
II VÄESTÖN MUUTOKSET	
1. Syntyvyyden yleiskehitys	14
2. Syntyvyyden alueittainen kehitys vuodesta 1950 lähtien	15
3. Kuolevuus	19
4. Keskimääräinen elinaika	19
5. Kuolleisuus ikäryhmittäin 1960-luvulla	22
6. Siirtolaisuus	23
III VÄESTÖN RAKENNE	
1. Väestön ikärakenne	27
2. Siviilisäätyrakenne	30
3. Perherakenne	32
4. Uskonto	33
5. Kieliryhmät	34
6. Koulutus	35
IV VÄESTÖN ALUEELLINEN JAKAUTUMINEN JA MAAN SISÄINEN MUUTTOLIIKE	
1. Väestön alueellinen jakautuminen	37
2. Kaupungistuminen ja muuttoliike	44
3. Helsingin ja sen lähiympäristön muuttoliike	49
V TYÖVOIMA	
1. Työvoima iän ja sukupuolen mukaan	50
2. Työvoimareservi	54
3. Työvoima elinkeinon mukaan	56
4. Elinkeinorakenteen muutos alueittain	59
5. Ammattiasema	61
6. Työvoima ja työttömät	63
VI VÄESTÖENNUSTEET	
1. Johdanto	67
2. Olettamukset väestönmuutosten kehityksestä	67
3. Väestönkasvu	68
4. Alueellinen kehitys	71
5. Koulutusrakenne	72
6. Työvoiman kehitys	74

VII HARJOITETUN SOSIAALI- JA TALOUSPOLITIIKAN VAIKUTUKSET

1. Yhteiskunnan viimeaikaiset kehityssuunnat	79
2. Väestö- ja yhteiskuntapolitiikka	79
3. Väestöpolitiikka yhteiskuntapoliittisena aspektina	81
4. Väestöpoliittista merkitystä sisältävä yhteiskuntapolitiikka	
4.1 Työvoimapolitiikka	81
4.2 Aluepolitiikka	83
4.3 Asuntopolitiikka	84
4.4 Terveyspolitiikka	86
4.5 Perhepolitiikka	87
4.6 Koulutuspolitiikka	89
5. Väestöpoliittiset tavoitteet tulevaisuudessa	91

VIII VÄESTÖLASKENNAT JA VÄESTÖNMUUTOSTILASTO

1. Väestörekisterit	92
2. Väestötilastot	92

KUVIOT

1. Syntyneisyyden ja kuolleisuuden kehitys esi-teollisena aikana	9
2. Väestön ikärakenne vuosina 1751 ja 1870	11
3. Syntyneisyyden ja kuolleisuuden kehitys teollisena aikana	12
4. Luonnollisen väestönkasvun aiheuttama prosenttinen muutos vuoden 1970 väkilukuun lääneittäin viisivuotiskausina 1951-70	15
5. Erikoishedelmällisyysluvut lääneittäin vuosina 1950, 1960 ja 1970	18
6. Kuolleisuuden kehitys vuosina 1961-70 eräissä ikäryhmissä	22
7. Suomen väestön ikäpyramidi vuonna 1970	25
8. Siirtolaisten lukumäärä sekä prosenttinen osuus läänien väkiluvusta vuosina 1961-70 .	26
9. Väestön ikärakenne vuosina 1950 ja 1970	29
10. Väestön jakautuminen lääneittäin vuonna 1970 ja väkiluvun muutos 1950 - 1970	39
11. Maassamuuton aiheuttama prosenttinen muutos vuoden 1970 asukasluvuun viisivuotis-	
kausittain vuosina 1951 - 1970	40
12. Läänien välisen nettomaassamuuton suunnat vuosina 1966-70	42
13. Eri läänien kaupunkien ja kauppaloitten maassamuuton muuttotase ja muuttotase ilman	
oman läänin maalaiskuntia viisivuotiskausina 1961-65 ja 1966-70	45
14. Työvoimaosuudet iän ja sukupuolen mukaan vuosina 1962 ja 1972	51
15. Työikäinen väestö pääryhmittäin iän ja sukupuolen mukaan vuonna 1970	55
16. Työlliset elinkeinoittain vuosina 1959-72	57
17. Ammatissa toimiva väestö elinkeinoittain ja ikäryhmittäin vuonna 1970	58
18. Ammatissa toimivan väestön määrissä lääneittäin tapahtuneet prosenttimuutokset	
1970/60	59
19. Työttömyysasteet ikäryhmittäin vuosina 1964, 1968 ja 1972	64
20. Työttömyysasteet työvoimapiireittäin vuosina 1963 ja 1972	66
21. Väestöpyramidit vuosina 1972 ja 2000	70
22. Työvoiman jakautuminen elinkeinoittain vuosina 1972 ja 1980	78

TAULUT

1. Yleiset hedelmällisyysluvut lääneittäin vuosina 1950, 1960 ja 1970	16
2. Keskimääräinen jäljellä oleva elinaika vuosina 1901 - 1965	20
3. Keskimääräinen jäljellä oleva elinaika alueittain vuosina 1961-65	21
4. Väestön ikärakenne vuosina 1950, 1960 ja 1970	27
5. Väestö ikäryhmittäin sukupuolen mukaan vuonna 1970	30
6. Väestön prosenttinen jakautuminen siviilisäädyn ja sukupuolen mukaan vuosina 1950, 1960 ja 1970	30
7. Siviilisäätyryhmien prosenttiosuudet vastaavasta ikä- ja sukupuoliryhmästä vuosina 1950, 1960 ja 1970	31
8. Uskontokuntien prosenttiosuus koko väestöstä vuosina 1950, 1960 ja 1970	33
9. Väestön kielisuhteet vuosina 1950, 1960 ja 1970	34
10. Ruotsinkielisten prosenttinen osuus läänien kokonaisväkiluvusta vuonna 1970	35
11. Keskkoulun, ylioppilastutkinnon ja korkeakoulututkinnon suorittaneiden prosenttinen osuus vuosina 1950, 1960 ja 1970	36
12. 14 vuotta täyttäneen väestön prosenttinen jakautuminen ikäryhmittäin koulutusasteen mukaan vastaavan ikä/sukupuoliryhmän kokonaisväkiluvusta vuonna 1970	36
13. Väestön jakautuminen eri kokoiisiin keskuksiin vuosina 1950, 1960 ja 1970	48
14. Muuttoliikkeen vaikutus asukasluvun muutoksiin eri kokoisissa asutuskeskuksissa 1950- ja 1960-luvuilla	48
15. Toistaiseksi myönnetyn työkyvyttömyyseläkkeen saajat ikäryhmittäin sukupuolen mukaan 31.12.1965 ja 1970	52
16. Naisten työvoimaosuudet iän ja siviilisäädyn mukaan vuosina 1960 ja 1970	53
17. Ammatissa toimiva väestö elinkeinoittain vuosina 1950, 1960 ja 1970 sekä muutokset 1960-50 ja 1970-60	56
18. Alkutuotannosta tapahtuneet nettopoistumat vuosina 1960 - 1970	59
19. Ammatissa toimiva väestön määrässä elinkeinoittain tapahtuneet muutokset vuosina 1960 - 1970	60
20. Ammatissa toimiva väestö ammattiaseman ja sukupuolen mukaan vuosina 1960 ja 1970	62
21. Työttömät työnhakijat työttömyyden keston mukaan ikäryhmittäin marraskuussa 1972	65
22. Väestönkehitys vuoteen 2000 saakka	69
23. Väestön jakautuminen iän mukaan 1972, 1985 ja 2000	69
24. Naisia tuhatta miestä kohti vuosina 1972, 1985 ja 2000	70
25. Väestönkehitys lääneittäin (Indeksi 1972=100)	71
26. Väestön jakautuminen kuntamuodon mukaan vuosina 1972 - 1985	72
27. Väestönkehitys ikäluokittain koulutustasoa vastaavasti, aloituspaikat 1972 ja näiden välinen suhde (siirtolaisuuden huomioonottava ennuste)	73
28. Väestön jakautuminen koulutuksen mukaan vuosina 1970 ja 1980	74
29. Työvoimaosuudet (%) vuosina 1972 - 1985	75
30. Työvoiman ja keskimääräisten työvoimaosuuksien kehitys sekä väestöennusteessa arvioitu työvoiman maastamuutto vuoteen 1985	76

LIITTEET

1. Väestönkehitys vuosina 1751 - 1870	94
2. Ikäryhmittäiset kuolleisuusluvut vuosina 1961 - 1970	95
3. Perhetyypit ja perheenjäsenten lukumäärät vuosina 1960 ja 1970	96
4. Maassamuuton nettomuutto viisivuotiskausittain vuosina 1951 - 1970	97
5. Eri läänien kaupunkien ja kauppaloiden maassamuuton muuttotase saman läänin maalaiskunnista ja muista lääneistä tulleen muuttoliikkeen mukaan viisivuotiskausina 1961 - 1965 ja 1966 - 1970	98
6. Asukasluvun kasvu eri kokoisissa asutuskeskuksissa 1950- ja 1960-luvulla ja muuttoliikkeen vaikutus kasvuun	99
7. Ammatissa toimiva väestö lääneittäin vuosina 1960 ja 1970 sekä muutokset 1960 - 1970	100
8. Ammatissa toimiva väestö elinkeinon mukaan lääneittäin vuosina 1960 ja 1970	101
9. Työttömät ja työttömyysasteet elinkeinoittain vuonna 1972	102
10. Väestön ikärakenne lääneittäin vuosina 1972 ja 1985	103
11. Työvoiman kehitys ikäryhmittäin vuosina 1972 - 1985	104
LÄHTEITÄ	105

I VÄESTÖNKASVU

1. Historiallinen kehitys

Suomen väestönkehityksen kokonaiskuvaa hahmoteltaessa voidaan siitä löytää tyypilliset piirteet, jotka ovat olleet tunnusomaisia maatalousvaltaisen yhteiskunnan muuttumiselle teollisuus- ja palveluselinkeinovaltaiseksi yhteiskunnaksi. Ennen teollistumisaikakauden alkua kaupungistuminen oli vähäistä. Väestö oli hyvin paikallaan pysyvää, sillä suurin osa väestöstä sai toimeentulonsa maanviljelyksestä. Lisäksi kulkuyhteydet maan eri osien välillä olivat heikot.

Suomen väestötilastot antavat erittäin hyvän perustan väestön lukumäärän ja erilaisten rakennetietojen tarkastelulle aina 1700-luvulta lähtien. Tämä historiallinen väestökatsaus on jaettu kahteen osaan siten, että aluksi tarkastellaan väestönkehitystä ns. esi-teollisena aikana. Esi-teollinen aika on katsottu päättyneen vuonna 1870, jolloin Suomessa alkoi teollistumisen läpimurto (Waris 1968, 8-20). Tällöin myös väestönkehitys oli saavuttanut vaiheen, jolloin väestöllinen muuntuminen alkoi (Strömmer 1969, 17). Tätä vuotta voidaan pitää myös voimakkaamman kaupungistumisilmion alkuvuotena, sillä kaupungeissa asuvien osuus oli aina vuoteen 1870 pysynyt alhaisena ja siinä ei ollut tapahtunut merkittävää kasvua.

Toinen vaihe käsittää aikakauden vuodesta 1871 nykypäiviin saakka. Tälle aikakaudelle sijoittuu teollistumisen läpimurtovaihe vuoteen 1917 saakka, teollistumisen vakiintumisvaihe vuosina 1918-1946 sekä teollistumisen paisumisvaihe vuodesta 1947 lähtien (Waris 1968, 8-20). Tälle ajanjaksolle sattuu väestöllisen muuntumisen aikakausi sekä voimakas kaupungistuminen, jonka myötä elinkeinorakenne selvästi muuttui.

2. Väestönkehitys esi-teollisena aikana

Väkilukutiedot ennen 1700-luvun puoliväliä perustuvat suurelta osalta arvioihin ja hajanaisiin tietoihin, joita on kerätty verotusta ja sotaväenottoja varten. On arvioitu, että 1500-luvun puolivälissä Suomessa asui noin 250 000 henkeä (Jutikkala 1934, 98-99). 1600-luvun loppupuolelle tultaessa väkiluku oli noussut lähelle puolta miljoonaa, mutta oli laskenut 1600-luvun viimeisellä vuosikymmenellä suurten katovuosien johdosta alle 400 000 hengen. Arvioiden mukaan ennen 1700-luvun puoltaväliä väestönkasvu oli keskimäärin 0,5-0,6 % vuodessa.

Esi-teollisen ajan yhteiskunnalle oli tyypillistä korkea syntyvyys ja kuolevuus. Kuolevuus vaihteli vuosittain runsaasti ja tämä vaikutti siihen, että myös luonnollisessa väestönkasvussa oli havaittavissa runsaasti vaihteluja. Esi-teollisen aikakauden yhteiskunnan vit-sauksena olivat kulkutaudit, nälänhätä sekä sota. Usein nämä ilmiöt seurasivat toisiaan; sotavuosina erilaiset kulkutaudit levisivät nopeasti ja tämä vaikutti lähinnä heikoimman väestöosan, lasten ja vanhusten kuolleisuuteen. Tällaisina poikkeuksellisina vuosina väestö väheni 2-5 %, kun normaalina aikana väestö kasvoi keskimäärin 2 % vuodessa.

Vuonna 1751 asui Suomessa lähes 430 000 henkeä. (Liite I) Väestö kaksinkertaistui seuraavien 50 vuoden aikana ja tämän jälkeen väestön lukumäärän kaksinkertaistumiseen kului lähes 60 vuotta. Esi-teollisen aikakauden lopussa vuonna 1870 Suomen väkiluku oli 1 769 000 henkeä.

Esi-teollisen aikakauden väestönkehityksessä oli leimaa-antavinpiirre runsas kuolleiden lukumäärän vaihtelu. Syntyneisyyden pysyessä jatkuvasti korkeana ei kuolleisuus päässyt kuitenkaan pitemmällä ajanjaksolla vaikuttamaan väestönkehitykseen. Luonnollinen väestönkasvu oli vuosina 1751-1870 keskimäärin 1 % vuodessa. Korkeimmillaan väestönkasvu oli 1700-luvun loppupuolella, jolloin muutamina vuosina väestö lisääntyi 2 %.

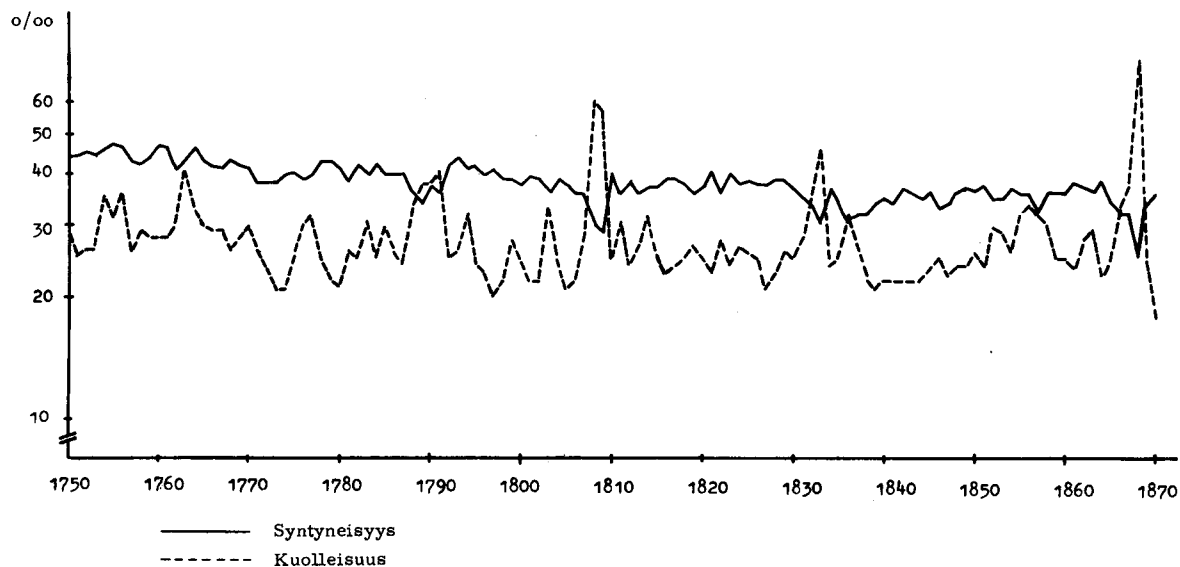
Kulkutautien, nälänhädän ja sodan vaikutukset näkyvät kuolleisuuden kehityksessä selvästi (Kuvio 1). Sodan vaikutuksesta Suomen väkiluku väheni kaksi kertaa. Vuosina 1789-91 käydyssä sodan aikana väestön väheneminen oli pientä verrattuna vuosina 1808-09 käytyyn ns. Suomen sotaan. 1830-luvulla sattunut koleraepidemia ja 1860-luvun loppupuolella sattuneet suuret nälkävuodet pienensivät väestöä huomattavasti.

3. Syntyvyyden kehitys esi-teollisena aikana

Syntyvyys oli korkeimmillaan 1700-luvun loppupuolella. Heti tarkasteltavana olevan kauden alussa syntyneisyys pysytteli vuosittain 40 o/oo:n yläpuolella. Kuitenkaan voimakasta alenemista ei tällöin ollut vielä havaittavissa, joskin hienoista alenemista oli tapahtunut jo esi-teollisen aikakauden alkupuolella.

Koko esi-teollista aikakautta tarkasteltaessa syntyvyyden yleiskehitys oli hieman laskeva ja esi-teollisen aikakauden loppupuolella yleinen syntyneisyysluku oli laskenut lähelle 35 o/oo:ea.

KUVIO 1. Syntyneisyyden ja kuolleisuuden kehitys esi-teollisena aikana

Syntyvyyden alenemisen syitä etsittäessä kiinnittyy huomio ensinnäkin avioliittojen solmimisen vähenemiseen (Liite I). 1700-luvun puolella avioituvuus oli lähellä 9 o/oo:a, mutta esi-teollisen ajan loppupuolelle tultaessa viisivuotiskausien keskimääräiset avioitumisluvut alenivat. Myös väestön siviilisäätyrakenteessa tapahtui esi-teollisena aikana muutoksia. Kun 1700-luvun puolella välissä oli 20 vuotta täyttäneistä naisista naimisissa noin 65 %, oli vastaava luku sadan vuoden aikana alentunut 57 %:iin. Keskimääräinen avioitumisiän nousu ja tätä kautta hedelmällisen avioajan lyheneminen voidaan katsoa yleisen avioituvuuden laskun ohella olleen syynä esi-teollisena aikana tapahtuneeseen syntyvyyden laskuun. Sen sijaan syntyvyyden säännöstelyllä ei tähän aikaan ollut merkitystä, joskin kaupungeissa oli jo esi-teollisen aikakauden lopussa alhaisempi syntyvyys kuin maaseudulla (Strömmer 1969, 29).

4. Kuolleisuuden kehitys esi-teollisena aikana

Kuolleisuuden kehityksessä esi-teollisena aikana ei ole havaittavissa niin selvää alenemista kuin syntyvyydessä. Ainoastaan imeväiskuolleisuudessa tapahtui merkittävää laskua. Kun vielä 1700-luvun loppupuolella imeväiskuolleisuusluku oli suhteellisen korkea (Liite I), laski se 1800-luvulle tultaessa jonkin verran ja vakiintui esi-teollisen ajan loppulla 180 o/oo:een. Niinä vuosina, jolloin kulkutaudit, nälänhätä tai sota raivosivat, vaikuttivat nämä myös alle vuoden vanhojen lasten kuolleisuuteen ja imeväiskuolleisuusluvut saattoivat nousta jopa puolella normaalista tasostaan.

Esi-teollisen yhteiskunnan vitsauksena olleet kulkutaudit, nälänhätä ja sodat vaikuttivat kuolleisuuteen merkittävästi. Kuolleisuus vaihteli erittäin runsaasti ja 1700-luvun puolenvälin jälkeen kuolleisuuden yleinen kehityssuunta oli nouseva tasaantuen 1800-luvulle tultaessa. Esi-teollisen ajan loppupuolella kuolleisuuden kehitys kääntyi vielä hieman nousuun, sillä vanhusten osuus koko väestöstä oli jonkin verran lisääntynyt. Vanhusten osuuden lisääntyminen johtui lähinnä syntyvyyden alenemisestä.

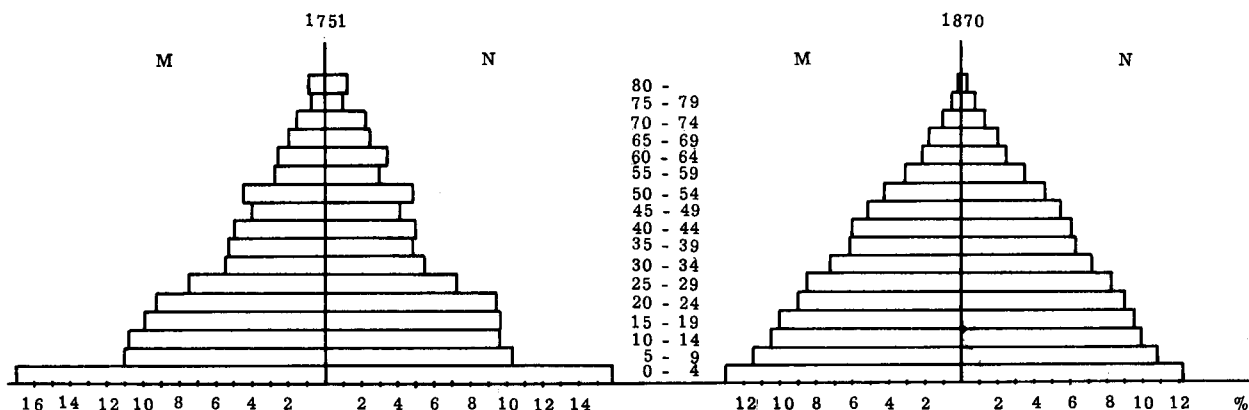
Kuolleisuus pysytteli 1700-luvulla suhteellisen korkeana, kuten kuviosta 1 voidaan päätellä. 1800-luvun puolella kuolleisuudessa tapahtui hieman laskua ja yleinen kuolleisuusluku vakiintui 20-25 o/oo:n paikkeille. Kuolleiden lukumäärissä tapahtuva voimakas heilahtelu vaikutti luonnolliseen väestönkasvuun merkittävästi. Poikkeuksellisina vuosina kuolleisuus saavutti melkoiset mittasuhteet. Usein sotavuosina riehuivat myös kulkutaudit, jotka tappoivat osan siitä väestöosasta, joka ei välittömästi joutunut sotatoimien kanssa tekemisiin. Esi-teollisen ajan suurin kuolonvuosi oli 1868, jolloin Suomessa oli suuri nälänhätä. Tällöin kuoli lähes 138 000 henkeä, mikä oli 8 % koko väestöstä. Myös Suomen sodan aikana vuosina 1808-09 kuolleisuus kohosi molempina vuosina 6 %:iin.

Poikkeuksellisia vuosia välittömästi seuranneina vuosina kuolleisuus oli alhainen. Tämä johtui lähinnä siitä, että heikoimmasta osasta väestöstä, kuten sairaista, lapsista ja vanhuksista, suurin osa menehtyi nälänhädän, kulkutaudin tai sodan raivotessa voimakkaimmillaan. Esimerkiksi 1860-luvun suurten nälkävuosien jälkeen kuolleisuus laski alle 20 o/oo:n kohoten taas mutaman vuoden kuluttua normaaliin tasoonsa.

5. Väestön ikärakenne esi-teollisena aikana

Väestön ikärakennetta tarkasteltaessa (Kuvio 2) esi-teollisena aikana kiinnittyy huomio ensinnäkin lasten osuuden suuruuteen. Vuonna 1751 oli 0-4 -vuotiaiden osuus koko väestöstä huomattavasti suurempi kuin muiden ikäluokkien. Koska tietoja väestön ikärakenteesta, syntyneiden ja kuolleiden määristä ennen 1700-luvun puoltaväliä ei ole käytettävissä, on vaikea kovin tarkkaan arvioida niitä syitä, jotka ovat vaikuttaneet vuoden 1751 ikärakenteeseen. 1700-luvun alkupuolelle sattunut historian viimeinen ruttoepidemia ja 1740-luvulla sattunut sota harvensivat väestöä melkoisesti. 0-14 -vuotiaiden lasten osuus koko väestöstä vuonna 1751 oli suuri: miehillä 38.7 % ja naisilla 35.8 %, kun vanhusten osuus oli samaan aikaan miehillä 5.2 % ja naisilla 7.0 %.

KUVIO 2. Väestön ikärakenne vuosina 1751 ja 1870

Vuoden 1870 väestön ikärakenteeseen vaikutti melkoisesti suurten nälkävuosien korkea kuolleisuus, joka supisti vanhusten lukumäärää. Tällöin myös syntyvyys oli suhteellisen alhainen, joten varsinkin 0-4 -vuotiaiden osuus väestöstä jäi huomattavasti pienemmäksi kuin sata vuotta aikaisemmin. Lasten, 0-14 -vuotiaiden, osuus oli miehillä laskenut 35 %:iin ja naisilla 33 %:iin. Vanhusten osuus oli laskenut miehillä 3.5 %:iin ja naisilla 4.5 %:iin. Näin alhaiset vanhusten osuudet voidaan osaltaan laskea nälkävuosien 1866-68 korkean kuolleisuuden syyksi.

6. Väestönkehitys teollisena aikana

1870-lukua voidaan pitää eräänä suomalaisen yhteiskunnan virstanpylväänä. Tällä vuosikymmenellä alkoi teollistumisen läpimurtovaihe, joka syvästi vaikutti yhteiskunnan muuntumiseen. Väestönkasvu oli esi-teollisen ajan loppupuolella hidastunut jonkin verran, joskin

kuolleisuuden voimakas vaihtelu antoi väestönkasvulle selvän leiman. Kaupunkiväestön osuus, joka esi-teollisena aikana oli alhainen, kohosi vuonna 1870 7,5 %:iin. Tämän jälkeen kaupunkiväestö alkoi kasvaa voimakkaasti ja muutamaa poikkeuksellista vuotta lukuunottamatta kaupunkiväestön lisäys oli vuosittain 3-4 %.

7. Väestöllinen muuntuminen

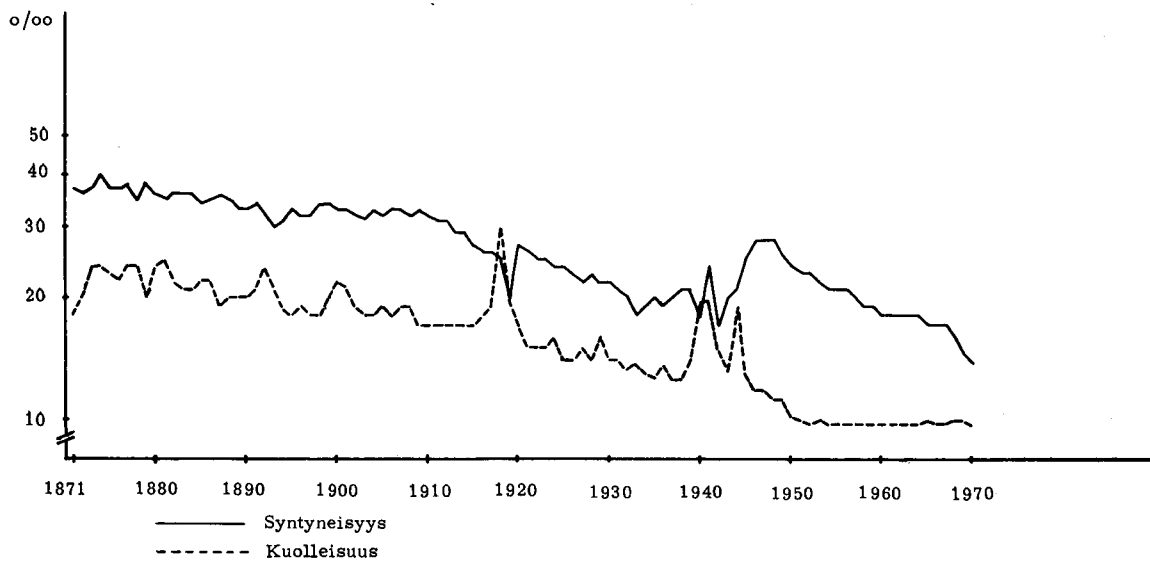
Teollisuuden läpimurtovaihe ja yhteiskunnan kaupungistuminen loivat pohjan väestölliselle muuntumiselle: kuolleisuuden ja syntyvyyden laskulle. Esi-teollisen aikakauden loppupuolella oli jo selviä merkkejä syntyvyyden hitaasta alenemisesta ja syntyvyys oli kaupungeissa alhaisempi kuin maaseudulla. Muuttoliikkeen vaikutuksella oli jo esi-teollisen ajan loppupuolella selvä vaikutus kaupunkiväestön ikärakenteen kehitykseen. Elinkeino-rakenteen muutos toi kaupunkiin nuorta väestöä ja täten työkäisen väestön osuus oli kaupungeissa korkeampi kuin maaseudulla.

Kuolleisuuden kehityksessä oli esi-teollisena aikana havaittavissa jonkin verran alenemista, mutta vasta teollisen aikakauden alussa kuolleisuudessa alkoi selvästi näkyä merkkejä alenemisesta.

Väestöllisen muuntumisen karkeiskuva on Suomessa tyypillinen länsimaiselle teollisuus-
valtiolle. Ennen väestöllisen muuntumisen alkua väestön ikärakenne oli hyvin tasainen nuorempien ikäluokkien osuuden ollessa suurempia kuin vanhempien.

Kuolleisuus alkoi laskea hieman ennen varsinaista teollisuuden läpimurtovaiheen alkua ja aleneminen voimistui teollisuuden läpimurtovaiheen alkupuolella, siis 1800-luvun loppupuolella. Koska syntyvyys samaan aikaan oli suhteellisen korkea, luonnollinen väestönkasvu oli korkea.

KUVIO 3. Syntyneisyyden ja kuolleisuuden kehitys teollisena aikana

Teollisen aikakauden alussa 1870-luvulla yleinen kuolleisuusluku (Kuvio 3) oli alentunut 20 o/oo:een ja yleinen syntyneisyysluku pysytteli 35 %:n paikkeilla. Kuolleisuuden alenemisen ohella myös syntyvydessä alkoi tapahtua alenemista, mutta aina ensimmäisen maailmansodan alkuun saakka syntyvyys oli suhteellisen korkea. Vuodesta 1910 lähtien syntyneisyudessa tapahtui selvää alenemista ja yleinen syntyneisyysluku laski alle 30 o/oo:n. Syntyvyyden aleneminen jatkuikin muutamaa vuotta lukuunottamatta aina 1940-luvun puoleenväliin saakka.

Kuolleisuutta tarkasteltaessa voidaan havaita selvä trendi: kuolleisuus aleni jatkuvasti, vaikka siinä tapahtui ensimmäiseen maailmansotaan asti vuosittain melko suuria heilahte-luja. Luonnollinen väestönkasvu oli 1800-luvun loppupuolella alkanut pienentyä vuosittain ja 1920-luvulla se oli laskenut keskimäärin 0.8 %:iin vuodessa. Syntyvyyden alentuessa 1930-luvulla voimakkaasti ja kuolleisuuden alenemisen pysähdyttä myös luonnollinen väestönkasvu hidastui entisestään.

8. Väestönkehitys toisen maailmansodan jälkeen

Toinen maailmansota muutti täysin väestönkehityksen suunnan. 1930-luvulla väestönkasvu oli syntyvyyden alenemisesta johtuen pienentynyt. Väestön uusiutumistaso oli alentunut, jota osoittaa nettouusiutumisluvun pysyminen monena vuonna alle yhden. Toisen maailman-sodan aikana väestönkasvu oli vähäistä johtuen lähinnä ajan poikkeuksellisesta luonteesta. Heti sodan päätyttyä syntyvyys alkoi kohota ja vuonna 1947 syntyvyys oli yhtä korkea kuin vuosisadan alkupuolella. Vuosi 1947 olikin syntyvyyden kohdalla huippuvuosi ja yleinen syntyneisyysluku nousi 28 o/oo:een. Lapsia syntyi tällöin yli 108 000; suurin määrä mitä Suomessa yhtenä vuonna on syntynyt. Vuoden 1947 jälkeen syntyvyys alkoi tasaisesti las-kea ja kuolleisuuden vakiinnuttua 1950-luvulla luonnollinen väestönkasvu hidastui entisestään.

Syntyvyyden voimakkaasta alenemisestä ja kuolevuuden vakiintumisesta oli seurauksena, että vanhusten osuus kasvoi. Tämä vaikutti kuolleiden lukumäärän kohoamiseen ja luonnollisen väestönkasvun hidastumiseen. Luonnollinen väestönkasvu, joka vielä 1950-luvulla oli kes-kimäärin 1 % vuodessa, oli alentunut 1960-luvulla keskimäärin 0.6 %:iin.

Verrattaessa syntyvyyden alenemista muissa Euroopan maissa tapahtuneeseen kehitykseen toisen maailmansodan jälkeen, on merkillepantavaa, että Suomessa syntyvyys pysyi kau-emmin korkeana kuin muissa maissa. Varsinkin 1960-luvulla syntyvyyden aleneminen oli Suomessa voimakasta ja tällä hetkellä yleinen syntyneisyysluku on Suomessa maailman alhaisimpia - ellei jo alhaisin. Vuonna 1972 yleinen syntyneisyysluku oli 12.8 o/oo.

Vaikka koko teollisen aikakauden väestönkehitykselle oli tyypillistä elinkeinorakenteen muuttumisesta johtuva väestön siirtyminen maaseudulta kaupunkiin, tulee tämä selvästi esille vasta toisen maailmansodan jälkeen ja muutokset olivat voimakkaimpia 1960-lu- vulla. Voimakkaan elinkeinorakenteen muutoksen ohella tulivat toisen maailmansodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat työikään 1960-luvulla. Maataloudesta vapautuva työ-voima siirtyi muiden elinkeinojen pariin ja useimmiten tämä siirtyminen oli mahdollista

ainoastaan asuinpaikkaa vaihtamalla. Kun voimakkaan elinkeinorakenteen muutoksen ohella työkään tuli 1960-luvun loppupuolella ennätysmäärä nuoria, joutui osa tästä työvoimasta hakeutumaan siirtolaisina Ruotsiin, jonka automatisoitu teollisuus pystyi työllistämään ammattitaidottomat siirtolaiset. Vuosina 1969 ja 1970 siirtolaisten nettomäärät kohosivat niin suuriksi, ettei syntyneiden enemmyys enää korvannut menetettyä väestöä ja näinä vuosina Suomen väkiluku aleni rauhan aikana ensimmäistä kertaa sitten 1860-luvulla olleiden nälkävuosien.

II VÄESTÖNMUUTOKSET

1. Syntyvyyden yleiskehitys

Kuten ensimmäisessä väestönkasvua käsittelevässä osassa on mainittu, syntyvyyden alenemista tapahtui jo esi-teollisena aikana. 1800-luvun puolessa välissä oli syntyvyys kaupungeissa alhaisempi kuin maaseudulla, ja maan eri osien välillä oli havaittavissa jo tällöin eroja. Maan keskitasoon verrattuna oli syntyvyys vuosina 1851-65 alhaisempi Etelä- ja Itä-Suomessa, kun taas Pohjanmaalla ja Lapissa syntyvyys oli huomattavasti keskitasoa voimakkaampaa. Syntyvydessä havaittuja eroja ei voida selittää vetoamalla siihen, että syrjäisillä seuduilla syntyvyys olisi korkeampi, koska 1800-luvun puolessa välissä koko Itä-Suomi kuului suhteellisen alhaisen syntyvyyden piiriin. Avioliittoian kohoaminen kaikkialla maassa vaikutti syntyvyyden yleiseen kehitykseen joten alueellisten erojen täytyy suurimmalta osalta johtua tietoisien lapsirajoituksen yleistymisestä (Strömmer 1969, 37-38).

Teollistumisen ja kaupungistumisen kytkeytyminen syntyvyyden alenemiseen ja alueellisten erojen lisääntymiseen alkoi näkyä selvemmin 1900-luvun vaihteessa. Teollistumisen myötä siteet maatalousvaltaiseen yhteiskuntaan alkoivat heiketä. Vuonna 1880 sai 77 % väestöstä toimeentulonsa maataloudesta. Tällöin myös alkoi talouselämä vilkastua. Teollisuudesta ja kaupasta tuli elinkeinoja, joihin yhä enenevässä määrin siirtyi väestöä. Liikenneolot alkoivat parantua ja yleinen kansanopetus pääsi alulle. Maan eri osat tulivat paremmin kosketuksiin toistensa kanssa ja kaupungistumisen myötä nuorta väestöä alkoi siirtyä maaseudulta kaupunkiin.

Kaupungeissa syntyvyys oli alhainen ja niiden väestönkasvu oli suurelta osalta seurausta muuttoliikkeestä. Teollistumisen myötä väestö maaseudulla alkoi vähitellen omaksua kaupunkimaiselle yhteiskunnalle tyyppillisiä ihanteita ja 1900-luvun alkupuolella syntyvyys alkoi voimakkaasti alentua koko maassa (Hartman - Puumalainen 1960, 66).

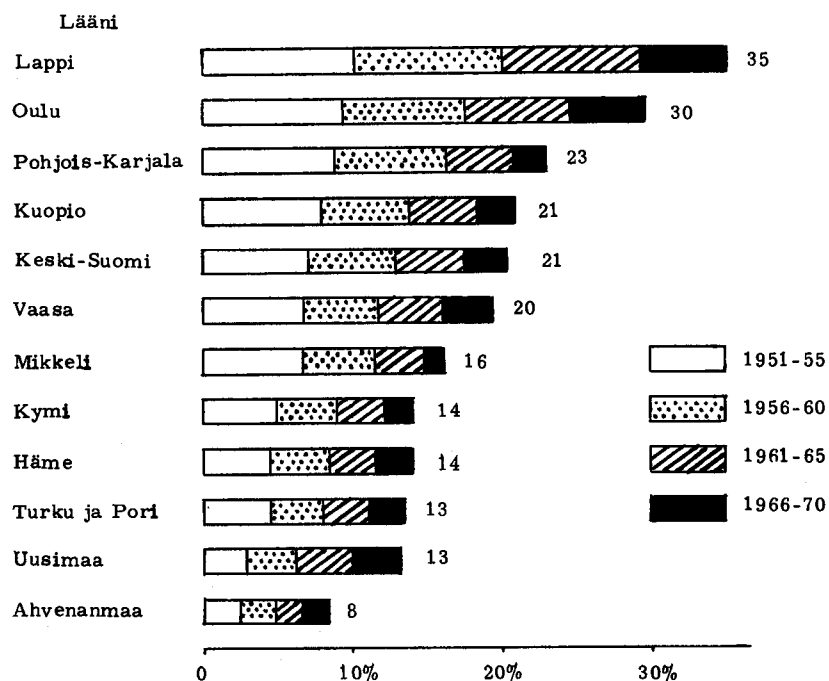
1930-luvun taloudellisessa kehityksessä tapahtunut voimakas heilahtelu vaikutti myös syntyvyyden kehitykseen. Taloudellisen laman aikana 1930-luvun alkupuolella syntyvyys koko maassa laski, mutta heti olojen vakiinnuttua syntyvydessä tapahtui hieman kohoamista. Toisen maailmansodan aikana syntyvyys oli alhainen, mutta heti sodan päätyttyä

se alkoi voimakkaasti kohota. Syntyvyyden kohoamiseen oli osaltaan syynä sodan päätymisen johdosta kohonnut avioituvuus.

2. Syntyvyyden alueittainen kehitys vuodesta 1950 lähtien

Syntyvyyden alenemisella oli varsinkin 1950- ja 1960-luvun väestönkehitykseen sekä läänien kokonaisväkiluvun kehitykseen merkittävä vaikutus. Kun 1950-luvulla useiden läänien väestönlisäys oli korkean syntyvyyden ansiota, niin 1960-luvulla alentuneen syntyvyyden johdosta lähes kaikkien läänien luonnollinen väestönlisäys jäi vähäiseksi ja muuttoliikkeen voimistuessa näistä tuli väestöltään väheneviä.

KUVIO 4. Luonnollisen väestönkasvun aiheuttama prosenttinen muutos vuoden 1970 väkilukuun lääneittäin viisivuotiskausina 1951 - 1970

Luonnollinen väestönkasvu oli vuosina 1951-70 suurinta Lapin ja Oulun lääneissä, kuten kuviosta 4 voidaan havaita. Kaikissa Etelä-Suomen lääneissä syntyvyyden alhaisemmasta tasosta johtuen myös luonnollinen väestönkasvu oli heikompaa. Luonnollisen väestönkasvun heikentyneeseen kaikkialla maassa vaikutti merkittävästi syntyvyyden aleneminen, jota taulussa 1 on kuvattu yleisen hedelmällisyysluvun kehityksellä. Tämä lukuhan ilmaisee kuinka monta lasta 1000 15-44 -vuotiasta naista synnyttää vuoden aikana.

Vuonna 1950 hedelmällisyys oli maan keskitasoa korkeampi kaikissa ns. teollisuus-Suomen ulkopuolella olevissa lääneissä. Korkein hedelmällisyys oli vuonna 1950 Lapin läänissä, jossa hedelmällisyysluku kohosi 158:aan. Alhaisin hedelmällisyys oli Ahvenanmaalla ja Uudellamaalla, jossa se oli yli puolet alhaisempi kuin Lapin läänissä. Hedelmällisyyden voimakkuus Lapin läänissä näkyy myös selvästi väestönkasvussa. 1950-luvulla väestö lisääntyi siellä vuosittain keskimäärin 2 %, sillä muuttotappion vaikutus väestönkehitykseen oli 1950-luvulla Lapin läänissä pieni ja vuosina 1956-60 Lapin lääni sai jonkin verran muuttovoittoa.

Taulu 1. Yleiset hedelmällisyysluvut lääneittäin vuosina 1950, 1960 ja 1970

Lääni	1950	1960	1970	1960/1950	1970/1960
Uudenmaan	74	76	59	+ 2.7	- 22.4
Turun ja Porin	94	78	62	- 17.0	- 20.5
Ahvenanmaan	73	83	73	+ 13.7	- 12.0
Hämeen	93	78	61	- 16.1	- 21.8
Kymen	98	84	58	- 14.3	- 31.0
Mikkelin	120	94	62	- 21.7	- 34.0
Pohjois-Karjalan	110	63	.	- 42.7
Kuopion	134	98	65	- 26.9	- 33.7
Keski-Suomen	93	64	.	- 31.2
Vaasan	114	87	71	- 23.7	- 18.4
Oulun	148	117	74	- 20.9	- 36.8
Lapin	158	128	72	- 19.0	- 43.8
Yhteensä	106	89	64	- 16.0	- 28.1

1950-luvulla hedelmällisyys kohosi ainoastaan Ahvenanmaalla ja Uudenmaan läänissä. Muissa lääneissä tapahtui tänä aikana hedelmällisyydessä melko huomattavaa laskua. Voimakkainta hedelmällisyyden aleneminen oli Kuopion läänissä, jossa hedelmällisyys laski lähes 27 %. Myös muissa Pohjois- ja Itä-Suomen lääneissä hedelmällisyyden aleneminen oli jo 1950-luvulla voimakasta.

1960-luvulla tapahtui hedelmällisyyden alueittaisessa kehityksessä voimakkaita muutoksia. Maan eri osien välillä hedelmällisyydessä vielä vuonna 1960 havaitut selvät erot tasoittuivat 1960-luvulla. Korkein hedelmällisyys vuonna 1970 oli Pohjois- ja Itä-Suomessa, mutta näillä alueilla hedelmällisyyden aleneminen oli voimakkainta 1960-luvulla. Lapin läänissä hedelmällisyys laski kymmenen vuoden aikana 43.8 %. Myös Pohjois-Karjalan läänissä hedelmällisyyden aleneminen oli lähes yhtä voimakas kuin Lapin läänissä. Kun Pohjois-Karjalassa hedelmällisyys vielä vuonna 1960 oli huomattavasti maan keskitason yläpuolella, oli se vuonna 1970 laskenut maan keskitason alapuolelle.

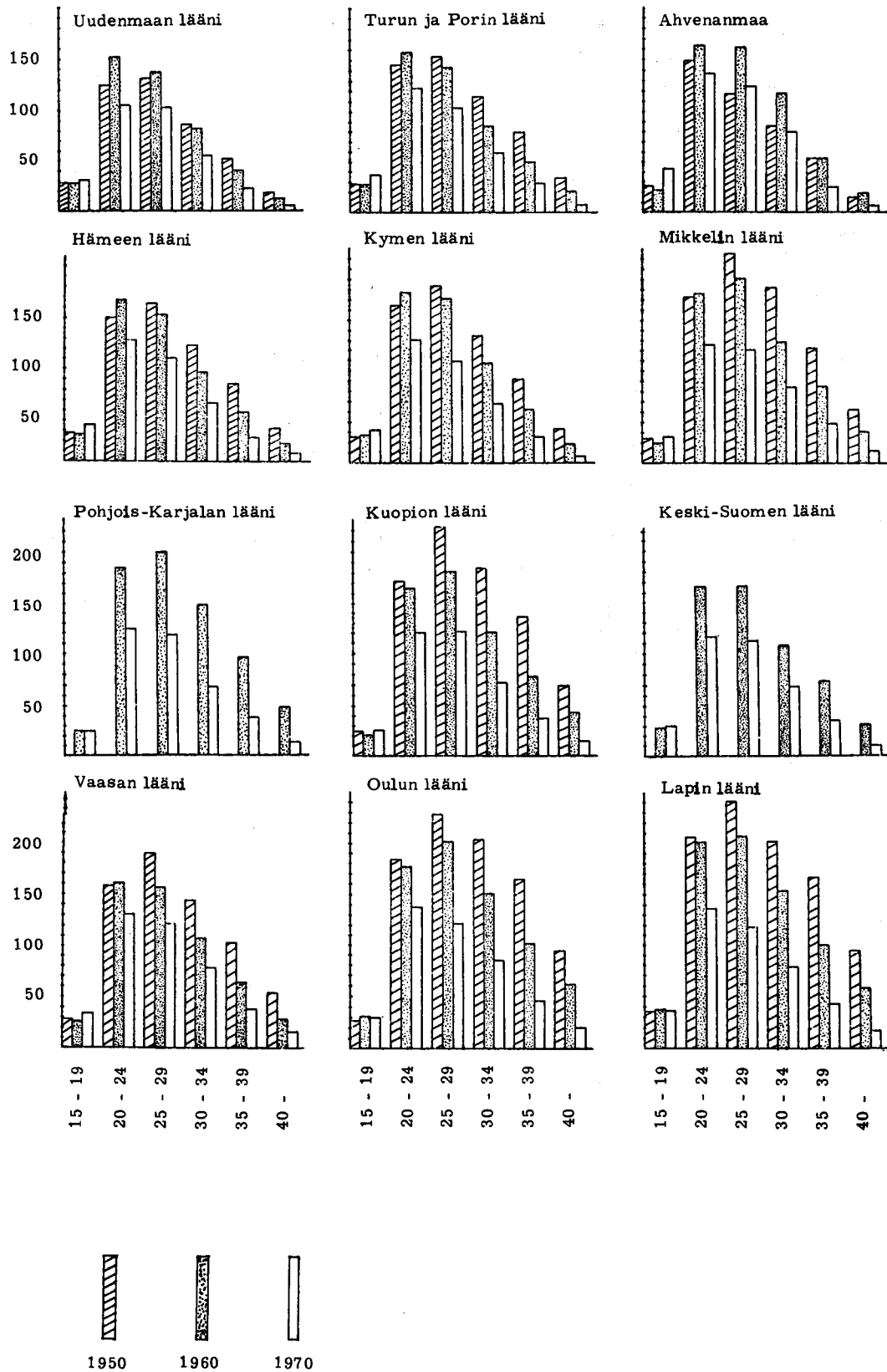
Kun hedelmällisyyden aleneminen tyypillisissä muuttotappiolääneissä 1960-luvulla oli 30-40 %:n luokkaa, ei tämä voinut olla syvästi vaikuttamatta niiden väestönlisäykseen. Hedelmällisyys oli vuonna 1970 korkein Oulun läänissä, ja kaikissa lääneissä oli 20 vuoden aikana saavutettu taso joka vuonna 1950 oli alhaisin. Kun vuonna 1950 korkein hedelmällisyysluku oli 158 ja matalin 74, olivat vuonna 1970 vastaavat luvut 74 ja 58.

Hedelmällisyyttä ikäryhmittäin tarkasteltaessa on eri läänien välillä havaittavissa eroja. Kuviossa 5 on esitetty lääneittäin viisivuotiskäryhmittäiset erikoishedelmällisyysluvut. Erikoishedelmällisyyslukujen lähempi tarkastelu osoittaa, että kaikissa lääneissä on tapahtunut 1960-luvulla selvää alenemista, joka oli havaittavissa jo yleistä hedelmällisyyslukua tarkasteltaessa. Nuorimmassa ikäryhmässä, siis 15-19 -vuotiailla on sen sijaan tapahtunut hienoista nousua verrattaessa eri vuosikymmeniä toisiinsa. Tämä johtuu osaltaan siitä, että synnyttäjien keski-ikä on jonkin verran laskenut ja avioituminen on alle 20-vuotiaiden keskuudessa yleistynyt. Vuonna 1950 solmi 15,3 % avioliittonsa alle 20-vuotiaana kun vastaava osuus vuonna 1970 oli noussut 21,8 %:iin. Vastaavasti elävänä syntyneistä oli vuonna 1950 3,7 % syntynyt alle 20-vuotiaille, kun vuonna 1970 vastaava osuus oli jo 10,4 %.

Se, että lapset synnytetään nykyään aikaisemmin näkyy selvästi tarkasteltaessa erikoishedelmällisyyslukuja. Etelä-Suomen läänejä lukuunottamatta hedelmällisyys oli vuonna 1950 korkein 25-29 -vuotiaiden ikäryhmässä. Lapin ja Oulun lääneissä hedelmällisyys oli vielä 35-39 -vuotiaiden keskuudessa korkeampi kuin eteläisten läänien 25-29 -vuotiaiden hedelmällisyys.

Vuoteen 1960 mennessä hedelmällisyys laski vanhemmissa ikäryhmissä ja hedelmällisyyden aleneminen oli voimakkainta juuri alueilla, joissa hedelmällisyys oli aikaisemmin ollut korkea. 1950-luvulla tapahtui Etelä-Suomen lääneissä 15-19 -vuotiaiden ikäryhmän lisäksi hedelmällisyyden kohoamista myös 20-24 -vuotiailla.

KUVIO 5. Erikoishedelmällisyysluvut lääneittäin vuosina 1950, ja 1960 ja 1970

1960-luvulla hedelmällisyyden aleneminen jatkuilukuun ottamatta nuorinta ikäryhmää. Vanhemmissa ikäryhmissä hedelmällisyyden lasku oli voimakkainta ja Etelä-Suomea lukuun ottamatta hedelmällisyys laski yli 30-vuotiaiden ikäryhmissä yli puoleen vuonna 1960 vallinneesta tasosta.

3. Kuolevuus

Viime vuosisadan loppupuolella alkanut kuolevuuden aleneminen on jatkunut aina 1960-luvun alkupuolelle saakka. Yleinen kuolleisuuden lasku oli seurausta taloudellisesta kehityksestä ja erityisesti lääketieteen kehittymisestä. Kuolleisuuden aleneminen oli voimakkainta nuorissa ikäluokissa ja varsinkin imeväiskuolleisuuden aleneminen oli voimakasta vielä 1960-luvullakin. Yleinen kuolleisuusluku, joka 1900-luvun alkupuolella oli lähellä 20 o/oo:a, laski 1950-luvulla alle 10 o/oo:n.

Vaikka kuolleisuuden aleneminen 1900-luvulla oli merkittävä, tuli siinä kuitenkin esiin muutamia piirteitä, jotka olivat erityisesti Suomelle tunnusomaisia verrattaessa muissa teollistuneissa maissa tapahtuneeseen kehitykseen. Teollistuneista maista ero keskimääräisessä elinajassa suomalaisilla miehillä ja naisilla on suurimpia ja varsinkin työikäisten miesten ylikuolevuus on suuri. Sen sijaan imeväiskuolleisuus on maailman alhaisimpia.

Kuolemansyistä yleisimpiä ovat verenkiertoelinten taudit, joihin vuosina 1969-71 kuoli miehistä noin puolet ja naisista noin 60 %. Erilaiset kasvaimet ja hengityselinten taudit olivat seuraavaksi yleisimpiä. Väkivaltaisten kuolemansyiden osuus miesten keskuudessa oli yli kaksinkertainen naisiin verrattuna. Suurimpana ryhmänä väkivaltaiseen kuolemaan johtaneista tapaturmista tapahtui liikenteessä. Itsemurhat ovat miehillä huomattavasti yleisempiä kuin naisilla.

4. Keskimääräinen elinaika

Kuolleisuuden aleneminen on ollut voimakkainta nuoremmissa ikäluokissa ja keskimääräinen elinaika kohosi varsinkin 0-vuotiailla tuntuvasti (Taulu 2). Kun 0-vuotiaan keskimääräinen elinaika 1900-luvun alkupuolella oli miehillä 45,3 vuotta ja naisilla 48,1 vuotta, niin vastaavat luvut olivat 1960-luvulle tultaessa kohonneet miehillä 65,4 vuoteen ja naisilla 72,6 vuoteen.

Taulu 2. Keskimääräinen jäljellä oleva elinaika vuosina 1901-1965

Ikä	Miehet									Muutos 1901-10/1961-65 %
	1901- 1910	1911- 1920	1921- 1930	1931- 1940	1941- 1945	1946- 1950	1951- 1955	1956- 1960	1961- 1965	
0	45.3	43.4	50.7	54.5	54.6	58.6	63.4	64.9	65.4	44.4
1	51.3	48.3	55.3	58.0	57.7	61.1	64.7	65.7	65.8	28.3
5	52.9	48.7	54.0	55.9	55.4	58.0	61.2	62.2	62.1	17.4
10	49.9	45.2	50.0	51.7	51.3	53.4	56.5	57.4	57.3	14.8
20	42.1	37.9	41.9	43.3	42.9	44.4	47.0	47.8	47.8	13.5
30	34.9	32.5	35.1	35.9	35.4	36.3	38.0	38.6	38.5	10.3
40	27.4	25.9	27.6	28.1	27.5	28.0	29.2	29.7	29.5	7.7
50	20.0	19.4	20.3	20.9	20.2	20.3	21.0	21.4	21.2	6.0
60	13.6	13.4	14.0	14.6	13.8	13.8	14.0	14.4	14.3	5.1
70	8.3	8.3	9.0	9.5	8.8	8.7	8.7	8.9	8.9	7.2
80	4.6	4.8	5.5	5.9	5.5	5.0	4.8	5.0	4.9	6.5

Ikä	Naiset									Muutos 1901-10/1961-65 %
	1901- 1910	1911- 1920	1921- 1930	1931- 1940	1941- 1945	1946- 1950	1951- 1955	1956- 1960	1961- 1965	
0	48.1	49.1	55.1	59.6	61.1	65.9	69.8	71.6	72.6	50.9
1	53.1	53.6	59.1	62.5	63.8	68.0	70.9	72.1	72.8	37.1
5	54.6	54.3	57.8	60.4	61.6	64.8	67.3	68.5	69.0	26.4
10	51.7	51.1	53.8	56.2	57.4	60.2	62.5	63.7	64.2	24.2
20	44.5	43.8	46.0	47.9	48.9	51.0	52.8	53.9	54.4	22.2
30	37.3	37.0	38.7	40.2	41.0	42.4	43.4	44.4	44.7	20.0
40	29.9	29.7	31.0	32.1	32.7	33.6	34.2	35.0	35.2	17.7
50	22.3	22.3	23.3	24.0	24.4	24.9	25.2	25.9	26.0	16.6
60	15.1	15.1	15.8	16.4	16.6	16.8	16.9	17.5	17.5	16.0
70	9.0	8.9	9.6	10.1	10.0	10.0	10.0	10.4	10.3	14.4
80	4.9	4.9	5.4	5.7	5.6	5.4	5.3	5.5	5.3	8.2

Kuolleisuuden aleneminen naisilla on ollut huomattavasti voimakkaampaa kuin miehillä. Lähes jokaisessa ikäryhmässä kuolleisuuden aleneminen on ollut yli kaksi kertaa voimakkaampaa kuin miehillä. Tämä on saanut aikaan sen, että samanikäisten miesten ja naisten keskimääräisen elinajan erotus on jatkuvasti kohonnut. Kun vielä 1900-luvun alkupuolella 0-vuotiaiden keskimääräisen elinajan erotus oli naisilla vajaa kolme vuotta korkeampi kuin miehillä, niin 1960-luvulla erotus on kohonnut seitsemään vuoteen.

Eri alueiden välisiä eroja keskimääräisessä elinajassa on mahdollisuus tarkastella käytävissä olevan tilastoaineiston perusteella ainoastaan vuosilta 1961-65.

Kuten taulusta 3 havaitaan keskimääräinen elinaika on maan eteläosissa sekä miehillä että naisilla jonkin verran korkeampi kuin maan muissa osissa. Keskimääräinen elinaika on lyhin pohjoiskarjalaisilla miehillä, 63.7 vuotta ja vastaavasti korkein varsinais-suomalaisilla naisilla, 73.7 vuotta.

Taulu 3. Keskimääräinen jäljellä oleva elinaika alueittain vuosina 1961-65

Alue	Miehet		Naiset	
	Keskim. elinaika	Koko maa = 100	Keskim. elinaika	Koko maa = 100
Yhteensä	65.4	100.0	72.6	100.0
Uudenmaan lääni				
Uusimaa	65.7	100.5	73.3	101.0
Ahvenanmaa	-	-	-	-
Turun ja Porin lääni				
Varsinais-Suomi	67.1	102.6	73.7	101.5
Satakunta	66.1	101.1	72.9	100.4
Hämeen lääni				
Tammermaa	66.7	102.0	73.1	100.7
Etelä-Häme	66.0	100.9	72.6	100.0
Kymen lääni				
Kaakkois-Suomi	65.4	100.0	73.2	100.8
Mikkelin lääni				
Etelä-Savo	65.3	99.8	72.2	99.4
Pohjois-Karjala	63.7	97.4	71.8	98.9
Kuopion lääni				
Pohjois-Savo	65.0	99.4	72.3	99.6
Keski-Suomi	65.5	100.2	72.0	99.2
Vaasan lääni				
Etelä-Pohjanmaa	67.0	102.4	73.3	101.0
Keski-Pohjanmaa	65.8	100.6	72.2	99.4
Oulun lääni				
Kainuu	65.1	99.5	72.0	99.2
Pohjois-Pohjanmaa ...	64.0	97.9	72.0	99.2
Lapin lääni				
Lappi	64.7	98.9	72.4	99.7

Kaikilla alueilla kuolleisuus on selvästi mieshakuista. Pohjois-Karjala muodostaa tässä suhteessa alueen, jossa kuolleisuus oli mieshakuista, ero 0-vuotiaan miehen ja naisen keskimääräisessä elinajassa oli yli 8 vuotta. Ero oli pienin Keski-Pohjanmaalla, jossa se oli hieman yli 6 vuotta.

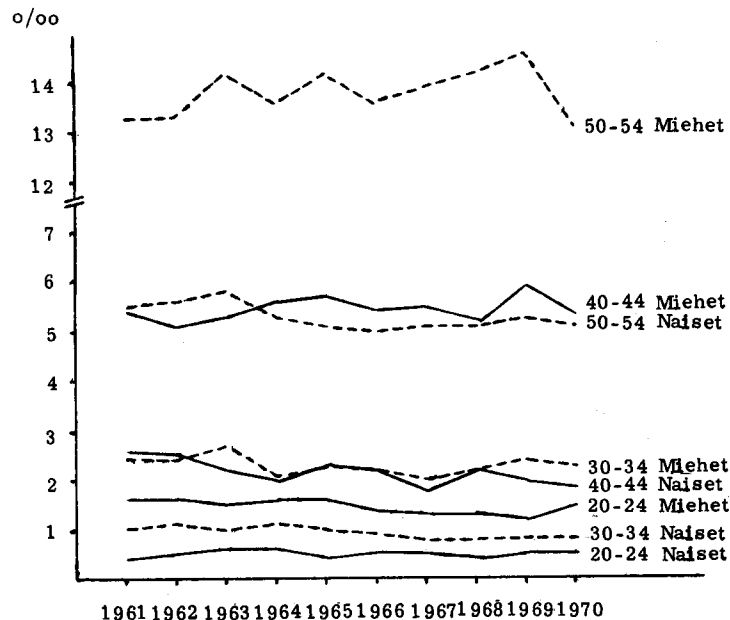
5. Kuolleisuus ikäryhmittäin 1960-luvulla

Liitteessä II on esitetty viisivuotiskäryhmittäiset kuolleisuusluvut vuosilta 1961-70. Kuolleisuuslukuja tarkasteltaessa eri ikäryhmissä ei kuitenkaan voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, mihin suuntaan kuolleisuus on kehittymässä.

Miesten ylikuolevuus tulee esiin verrattaessa eri sukupuolten kuolleisuuslukuja toisiinsa. Kuolleisuusluvut ovat miehillä, nuorinta ikäryhmää lukuun ottamatta korkeammat. Eriytyisen selvästi ero tulee näkyviin yli 30-vuotiaiden ikäryhmissä, joissa vanhimpia ikäryhmiä lukuun ottamatta kuolleisuus on lähes kaksi kertaa korkeampi miehillä kuin naisilla. Myös nuorissa ikäryhmissä on havaittavissa miesten korkeampaa kuolleisuutta, sillä onnettomuusalttius on miehillä näissä ikäryhmissä huomattavasti korkeampi kuin naisilla. Vanhemmalla iällä miesten kohdalla tulevat erilaiset sydän- ja verisuonitaudit, jotka yleistyvät yli 40-vuotiailla miehillä ja aiheuttavat näissä ikäryhmissä ylikuolevuutta.

Kuviossa 6 on tarkasteltu kuolleisuuden kehittymistä muutamissa ikäryhmissä. Vaikka kuolleisuus eri ikäryhmissä vaihtelee vuosittain jonkin verran, ero samanikäisten miesten ja naisten välillä on huomattava, eikä siinä ole havaittavissa eron kaventumista.

KUVIO 6. Kuolleisuuden kehitys vuosina 1961-70 eräissä ikäryhmissä

6. Siirtolaisuus

Siirtolaisuuden vaikutus väestönkasvuun on kaksitahoinen. Lyhyellä tähtäyksellä siirtolaisuus ilmenee vain lähtö- ja tulomaan väestöjen suuruudessa ja rakenteessa. Siirtolaiset eroavat yleensä ikä- ja sukupuolirakenteeltaan lähtö- ja tulomaan normaaliväestöstä. Pitkällä tähtäyksellä siirtolaisuuden vaikutukset ilmenevät ikärakenteen erilaisuuden vuoksi myös muutoksina kuolevuudessa ja syntyvydessä.

Pitkän tähtäyksen vaikutusten selvittäminen vaatii erittäin monipuolista tilastointia. Se edellyttää tietoja siirtolaisten ikä- ja sukupuolirakenteesta sekä syntyvyydestä ja kuolevuudesta. Yleensä tällaisten arviointien teossa tarvitaan samat tiedot kuin väestöennusteissakin. Lisäksi on jollain tavoin rajattava siirtolaisen käsite ja tarkasteluajan pituus.

Väestöllisenä ilmiönä siirtolaisuus on ollut merkittävä Suomen väestönkehityksessä 1900-luvun taitteessa ja 1950- ja 1960-luvuilla. Vuosisadan ensimmäisillä vuosikymmenillä siirtolaisten määräämaa oli Pohjois-Amerikka ja 1950- ja 1960-luvuilla Ruotsi. Suomen Amerikan-siirtolaisuuden pysäytti ensimmäisen maailmansodan vuoksi vaikeutuneet kulku-yhteydet ja seuraavina vuosikymmeninä siirtolaisuus menettikin jo väestöllisen merkityksensä. Vuosina 1901-1920 siirtolaisuuden aiheuttama väestötappio oli noin 140 000 henkeä.

1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien siirtolaisuus oli suhteellisen vähäistä, eikä sillä ole vähäisyytensä vuoksi sanottavaa vaikutusta Suomen nykyiseen väestökehitykseen. 1940-luvun arviolta noin 43 000 hengen siirtolaistappion korvasi kahden edellisen vuosikymmenen vastaava siirtolaisvoitto.

1950-luvulla siirtolaisuuden aiheuttama väestötappio oli jo melko tuntuva. Vuosina 1951-1960 nettosiirtolaisuus oli noin 70 000 henkeä (Nieminen 1973, 6). Siirtolaisista oli noin 65 000 lähtenyt Ruotsiin (Historisk statistik för Sverige, Del 1, SCB 1969, 126). Ilman siirtolaisuuden aiheuttamaa väestöpoistumaa Suomen asukasluvun kasvu olisi ollut vastaavana aikana 12.1 % kun se todellisuudessa oli vain 10.3 %.

Edellä esitetty 1950-luvun siirtolaisuusarvio perustuu vuosien 1950 ja 1960 väestölaskentojen erotukseen, kun syntyneiden enemmyys on otettu huomioon. Tällä tavoin saatu siirtolaisuusarvio on tietenkin melko epäluotettava. Jokainen väestölaskennasta pois jäänyt henkilö tulee luokitelluksi siirtolaiseksi.

Ruotsi tilastoi siirtolaisensa melko tarkkaan. Rekisteröinti on epätarkinta paluumuuton ja lyhytaikaisen siirtolaisuuden kohdalla. Ruotsin tilastojen mukaan vuosina 1951-1960 Suomesta muutti Ruotsiin 95 000 ja palasi takaisin vastaavana aikana 30 000 henkeä.

Yksityiskohtaisinta tietoa siirtolaisista saadaan Ruotsissa toimeenpannuista väestölaskennoista. Vuoden 1960 väestölaskennan mukaan Ruotsissa asui kyseisen vuoden lopulla

101 000 Suomessa syntyneitä. Kansainvälisen muuttoliikkeen yleisestä luonteesta poiketen enemmistö heistä oli naisia (60 000). Heidän ikärakenteensa oli huomattavasti erilainen kuin kantaväestön. Työikäisiä 15-44 -vuotiaita Suomessa syntyneitä oli 69 % ja sitä vanhempia ikäluokkia 18 %. Ruotsin kantaväestöstä (Ruotsissa syntynyt) 15-44 -vuotiaita oli 40 % ja sitä vanhempia 38 % (Mikkola 1973, liitetaulukko XI).

Siirtolaisten tilastointi ei parantunut vielä olennaisesti 1960-luvulla. Vasta vuoden 1969 lopulla toteutettu yhteispohjoismainen muuttokirjajärjestelmä loi luotettavan tilastointiperustan pohjoismaisessa muuttoliikkeessä. Vuodesta 1970 alkaen on julkaistu tilastoja Pohjoismaihin muuttaneiden lähtöalueesta Suomessa. Ruotsin siirtolaistilastot parantivat vuonna 1968, jolloin alettiin tilastoida siirtolaisten sukupuoli ja ikä viisivuotiskäryhmittäin. Aiheen näihin parannuksiin antoi 1960-luvun lopun Ruotsiin suuntautuvan siirtolaisuuden voimakas nousu.

Tiedot siirtolaisuudesta Pohjoismaiden ulkopuolelle ovat edelleenkin melko heikolla tilastointiperustalla. Tilastointi perustuu passinottoon ja vertailut muiden maiden tilastoihin ovat osoittaneet, että vain 60 % Suomesta Pohjoismaiden ulkopuolelle muuttaneista siirtolaisista tulee rekisteröidyksi. Vuosien 1961-1970 siirtolaisuuden kokonaisarvio saadaan edelleenkin vain väestölaskentojen asukasluvun ja syntyneiden enemmyyden vertailulla. Tällä tavalla arvioituna Suomesta lähti siirtolaisiksi (netto) 1960-luvulla 178 000 henkeä, jota on pidettävä pikemminkin liian korkeana kuin liian alhaisena arviona. Ruotsin tilastojen mukaan nettosiirtolaisuus sinne oli Suomesta tänä aikana 142 000 henkeä. Vuosien 1968-1970 siirtolaisuus oli puolet vuosien 1961-1970 koko Suomen ja Ruotsin välisestä siirtolaisuudesta.

Siirtolaisuuteen alettiin Suomessa kiinnittää huomiota sen lisääntymisen ja väestönkasvun heikkenemisen vuoksi. Väestönkasvu oli 1960-luvulla vain 3.4 % eli lähes kolme kertaa alhaisempi kuin edellisellä vuosikymmenellä. Ilman siirtolaisuutta väestönkasvu olisi ollut 7.4 %.

Pelkästään lukumääriin perustuva tarkastelu antaa jossain määrin harhaisen kuvan siirtolaisuuden merkityksestä. Neljännesmiljoonan parhaassa työiässä olevan henkilön pois-muutto vaikuttaa jo Suomen kokoisessa maassa ikärakenteen muutoksen kautta luonnolliseen väestönkasvuun myös tulevaisuudessa.

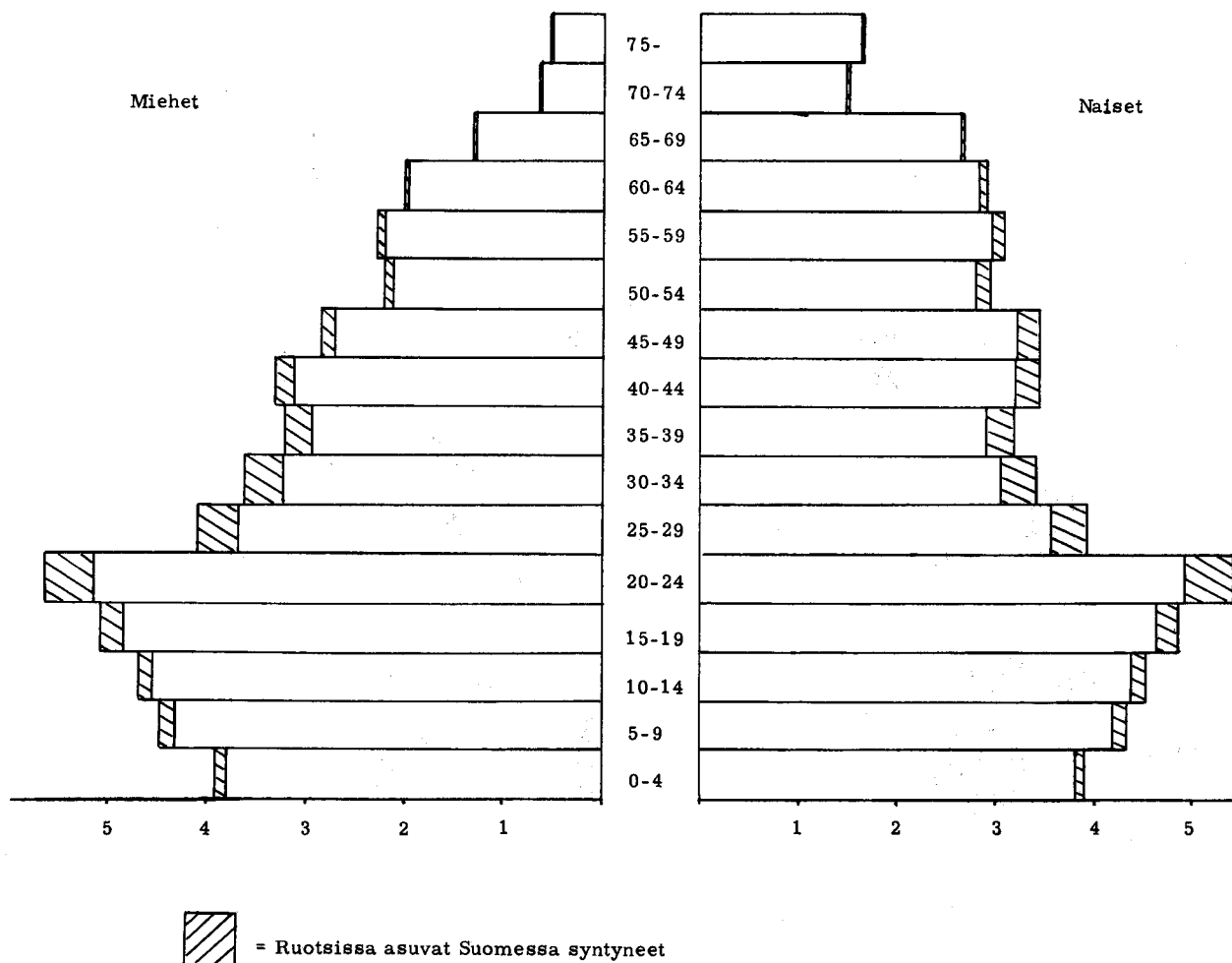
Pitkän tähtäyksen arvioita voidaan tehdä Ruotsin väestölaskentojen perusteella. Siirtolaiset tilastoidaan väestölaskennassa kahdella perusteella: syntymämaan ja kansalaisuuden mukaan. Vuonna 1970 Ruotsissa toimeenpannussa väestölaskennassa Ruotsissa oli 207 000 Suomen kansalaista. Vuosina 1944-1970 Suomen kansalaisista sai 63 000 Ruotsin kansalaisoikeudet. Ruotsissa asui vuonna 1970 siten 270 000 sellaista henkilöä, jotka ovat joskus olleet tai ovat edelleenkin Suomen kansalaisia ¹⁾.

1) Ennen vuotta 1944 Suomen siirtolaisuus Ruotsiin oli hyvin vähäistä.

Ruotsin väestömuutostilastoissa on ilmoitettu vuodesta 1970 alkaen elävänä syntyneet lapset äidin kansalaisuuden mukaan. Tilaston mukaan Suomen kansalaisuuden omaaville naisille syntyi Ruotsissa kyseisenä vuonna 5 756 lasta. Kun Suomessa syntyi vastaavana aikana 64 295 lasta, olisi syntyneiden lasten lukumäärä ollut 9 % korkeampi, jos Ruotsissa asuvat Suomen kansalaisuuden omaavat naiset olisivat olleet Suomessa. Tämän väestöosan merkitys syntyvyyteen on kaksinkertainen sen väestöosuuteen verrattuna. 1960-luvun syntyvyyteen siirtolaisuus ei vielä vaikuttanut näin suuresti, koska siirtolaisuus oli vuosikymmenen loppupuolella ja vuonna 1970 huomattavasti voimakkaampaa kuin aikaisemmin.

Siirtolaisten nuori ikärakenne ja siirtolaisuuden vaikutus Suomen väestön ikä- ja sukupuolirakenteeseen selviää parhaiten väestöpyramidista, jossa on kuvattu, mikä Suomen ikäpyramidi olisi, jos Ruotsissa vuonna 1970 asuvat Suomessa syntyneet eivät olisi lähteneet siirtolaisiksi (Kuvio 7). Kaikkein nuorimpien ikäluokkien kohdalla kuvio on harhainen, koska Suomessa syntyneiden tilasto ei käsitä Ruotsissa suomalaisille vanhemmille syntyneitä lapsia.

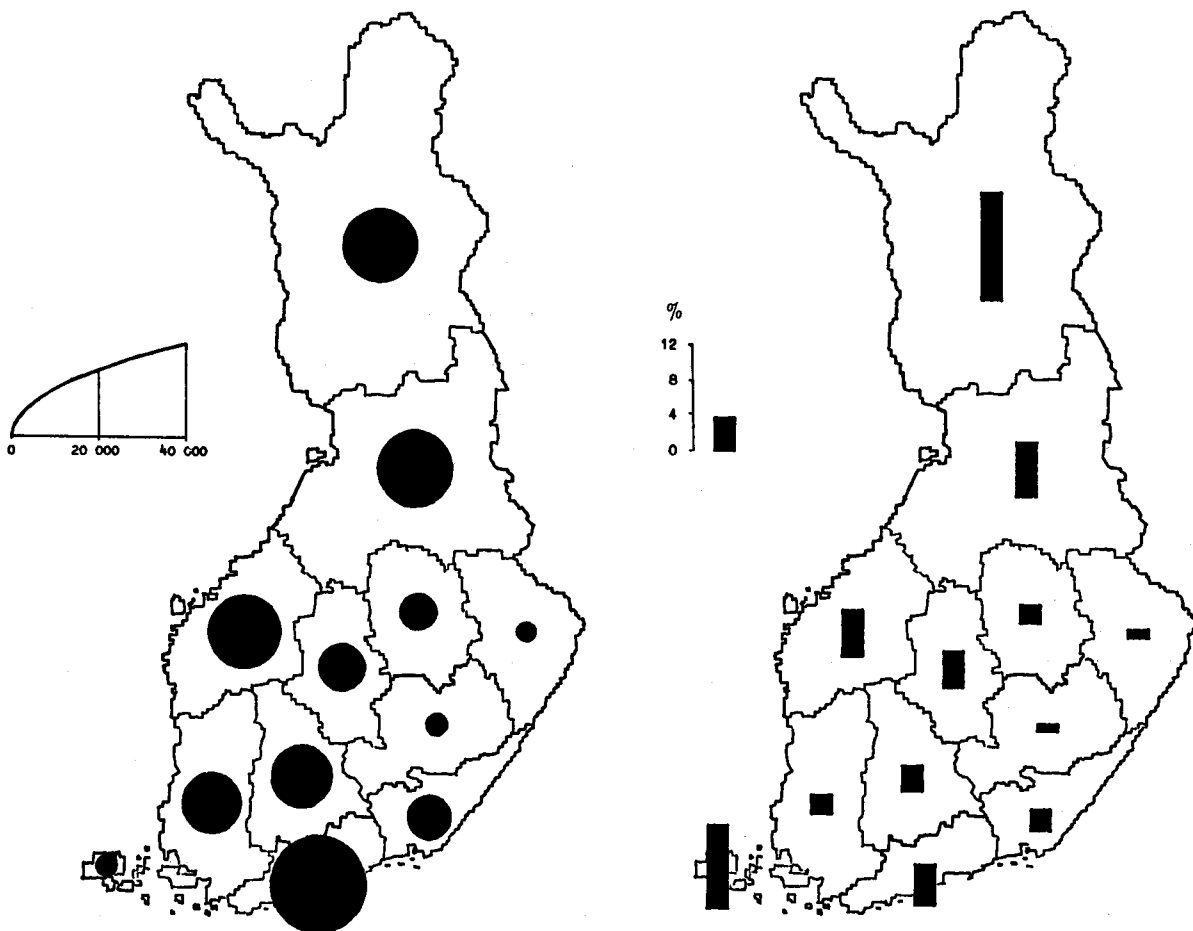
KUVIO 7. Suomen väestön ikäpyramidi vuonna 1970

Ruotsiin suuntautuneen siirtolaisuuden väestöpoistuma on suhteellisesti kaikkein suurin ikäluokissa 25-29 ja 30-34. Väestöpoistuma on molemmissa ikäluokissa 10 %. Lukumääräisesti eniten siirtolaisia on ikäluokissa 20-24 (yhteensä 41 000). Ikäpyramidista huomaa, että siirtolaisuuden vaikutus on paljon suurempi työikäisissä ikäluokissa kuin koko väestössä. Nuorista 20-34 -vuotiaista siirtolaisuuden aiheuttama väestöpoistuma on noin 10 % kun koko väestöstä se on vain 5 %.

Nuoria työssä olevia ikäluokkia vähentävän vaikutuksen lisäksi siirtolaisuus on ongelma myös sen takia, että se on alueellisesti keskittynyt. 1960-luvulla siirtolaisia lähti suhteellisesti huomattavasti enemmän Pohjois-Suomesta ja ruotsinkielisiltä alueilta kuin muualta Suomesta. Lukumääräisesti siirtolaisuus oli kuitenkin yleisintä Uudenmaan läänissä (Kuvio 8) ¹⁾. Varsinkin Pohjois-Suomessa siirtolaisuus tuli vaikeaksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi 1970-luvun taitteessa, sillä maassamuuton aiheuttama väestötappio lisääntyi tällöin myös melko jyrkästi.

KUVIO 8. Siirtolaisten lukumäärä sekä prosenttinen osuus läänien väkiluvusta vuosina 1961-1970

1) Kartan perustana olevat luvut on saatu väestölaskentojen osoittamista lääneittäisistä väkiluvuista ottamalla huomioon maassamuutto ja luonnollinen väestönkasvu. Tällä tavoin voidaan päästä vain karkeisiin arvioihin.

Vuosina 1971-1972 Suomen ja Ruotsin välinen siirtolaisuus kääntyi Suomen kannalta muuttovoittoiseksi. Tämän on arvioitu johtuvan Ruotsin työllisyystilanteen heikkenemisestä, sillä aikasarja-analyyseissa on todettu siirtolaisuuden vuosittaisen vaihtelun se-
littyvän parhaiten Ruotsissa avoinna olevien työpaikkojen lukumäärällä (Sääski 1969, 18-22). Alueellisesti siirtolaisuuden vaihtelun paras selittäjä Suomessa oli vuonna 1970 työttömyys, jolla taas aikasarja-analyyseissa ei ole ollut tilastollisesti merkittävää vaikutusta (Mikkola 1973, 18-22).

Tulevien vuosien siirtolaisuuden kehitys on vaikeasti ennustettavissa. On olemassa monia tekijöitä, jotka yhdessä todennäköisesti vaikuttavat siten, että siirtolaisuus ei ole Suomessa yhtä vaikea ongelma 1970-luvulla kuin 1960-luvulla. Niinpä viimeisimmän väestöennusteen siirtolaisolettamuksessa päädytään noin 5 000 hengen vuosittaiseen nettosiirtolaistappioon ja tällä hetkellä käytettävissä olevien tietojen varassa sekini näyttää liian suurelta arviolta.

Siirtolaisia vastaanottavana maana Suomi ei ole ollut merkittävässä määrin koskaan. 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä Suomeen siirtyi jonkin verran Venäjältä emigrantteja, mutta heidänkin lukumääränsä oli suhteellisen vähäinen.

III VÄESTÖN RAKENNE

1. Väestön ikärakenne

Maamme väestön ikärakenteesta ja sen muuttumisesta kahden vuosikymmenen aikana antaa taulussa 4 oleva asetelma suppean yleiskuvan.

Taulu 4. Väestön ikärakenne vuosina 1950, 1960 ja 1970

Ikä	1950	%	1960	%	1970	%
0 - 14	1 208 801	30.0	1 340 184	30.1	1 118 550	24.3
15 - 64	2 554 354	63.4	2 778 236	62.5	3 052 298	66.4
65 -	266 648	6.6	327 802	7.4	427 488	9.3
Yhteensä	4 029 803	100.0	4 446 222	100.0	4 598 336	100.0

Väestön "vanheneminen" on selvästi havaittavissa. Vuonna 1950 oli alle 15-vuotiaita 30 % mutta vuonna 1970 vain 24.3 %, ja samalla lisääntyi eläkeikäisten osuus 6.6 %:sta 9.3 %:iin. Työikäisen väestön (ikä 15-64 vuotta) osuus kohosi samana aikana jonkin verran, tarkemmin sanoen 63.4 %:sta 66.4 %:iin. Muutos on tapahtunut lähes yksinomaan 1960-luvulla, sillä eri ikäryhmien prosenttiosuudet ovat 1960 jokseenkin samat kuin kymmenen vuotta aikaisemmin.

Yllä esitettyjä suhdelukuja tulkittaessa on tarpeen ottaa huomioon, että sodanjälkeisinä vuosina syntyneet suuret ikäluokat sisältyvät vuonna 1950 vain alle 15-vuotiaiden ryhmään, kun taas vuonna 1970 nämä ikäluokat kuuluvat jo työikäiseen väestöön. Vuonna 1960 tilanne ei tältä kannalta katsoen ollut ennättänyt vielä suuresti muuttua.

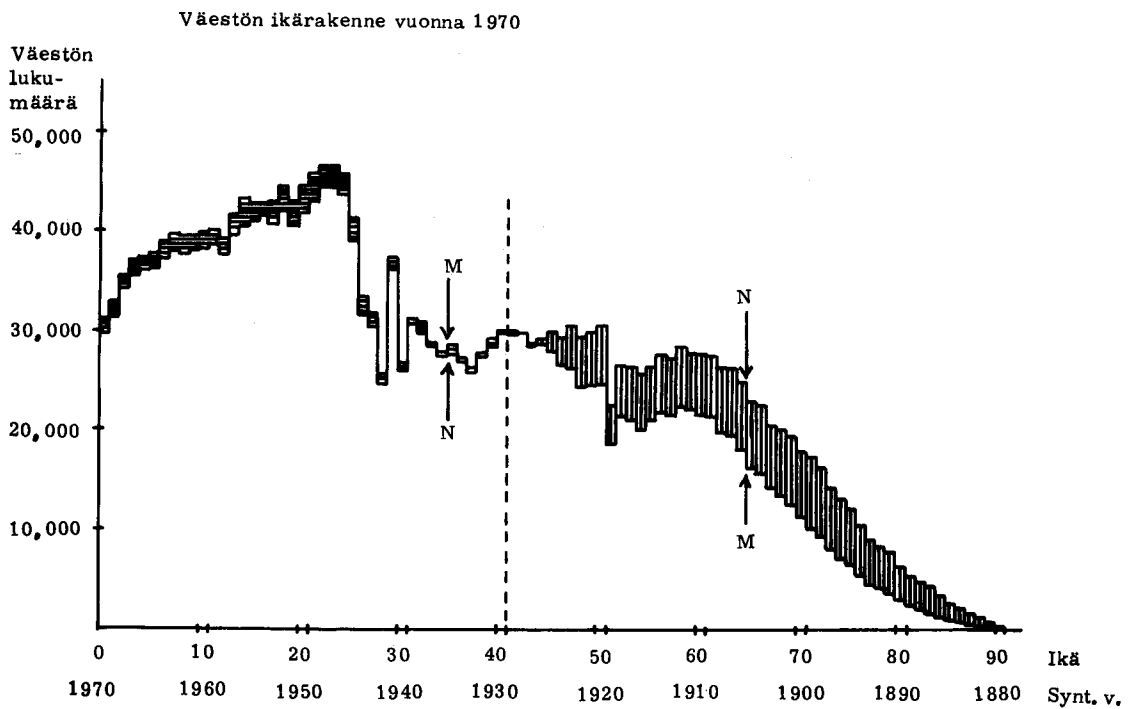
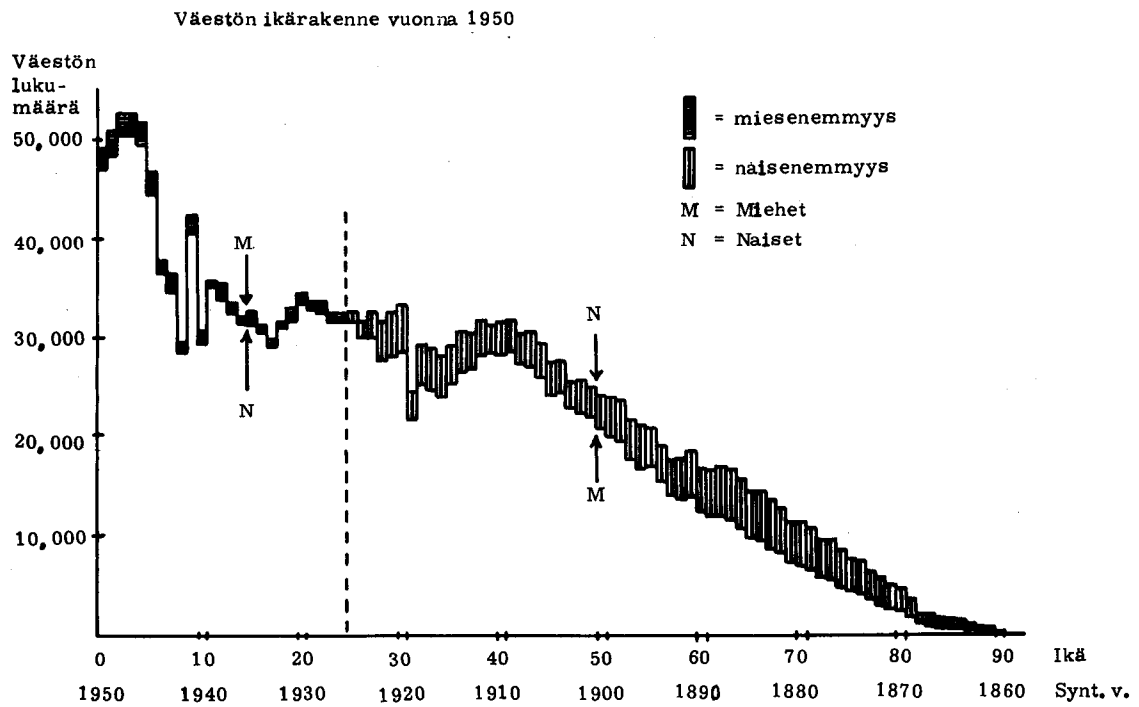
Tarkemman kuvan saamiseksi asiasta on kuviossa 9 esitetty vuosien 1950 ja 1970 ikäjakaumat 1-vuotisikäluokitusta käyttäen. Miesten ja naisten jakaumat on sijoitettu päällekkäin mies- tai naisenemmyyden havainnollistamiseksi.

Verrattaessa vuosien 1950 ja 1970 ikäjakaumia toisiinsa niiden muodossa on havaittavissa selvä ero. Vuosina 1946-1950 syntyneet suuret ikäluokat korostuvat selvästi ja syntyneisyyden aleneminen on aiheuttanut selvää lasten lukumäärän pienenemistä, joka on varsin selvästi havaittavissa vuoden 1970 ikäjakaumaa tarkasteltaessa.

Miesenemmyys nuorimmissa ikäluokissa, mikä johtuu syntyneiden poikalasten enemmyydestä tyttölapsiin verrattuna, on täysin normaali ilmiö samoin kuin sekin, että miesenemmyys tietyssä vaiheessa vaihtuu naisenemmyydeksi. Vanhimmissa ikäluokissa naisenemmyys on erittäin selvästi havaittavissa. Tarkastelun kohteena olevissa ikärakenteissa näkyy sen lisäksi tavallista selvempi naisenemmyys niiden ikäluokkien kohdalla, joihin sotien aiheuttamat miesmenetykset ovat vaikuttaneet. Vuoden 1950 jakaumassa tämä ilmenee 25-40 -vuotiaiden kohdalla ja vuoden 1970 jakaumassa 45-60 -vuotiaiden kohdalla. Miesenemmyys vaihtuu naisenemmyydeksi edellisessä tapauksessa juuri ikävuoden 25 kohdalla ja jälkimmäisessä tapauksessa ikävuoden 41 kohdalla. On pääteltävissä, että ilman sotien aiheuttamia menetyksiä vaihtumispiste sijoittuisi useita ikävuosia myöhemmäksi.

Tulevan koulu-uudistuksen toteuduttua vuonna 1977 määritellään oppivelvollisuusikäiseksi väestöksi kaikki 7-16 -vuotiaat. Täten työikäiseen väestöön kuuluisivat 17-64 -vuotiaat. Toisaalta huomattava osa peruskoulun käyneistä jatkaa opiskelua joko ammatillisissa oppilaitoksissa, lukiossa ja korkeakouluissa. Täten työhön osallistuva väestö on huomattavasti alhaisempi kuin 17-64 -vuotiaiden lukumäärä.

KUVIO 9. Väestön ikärakenne vuosina 1950 ja 1970

Taulu 5. Väestö ikäryhmittäin sukupuolen mukaan vuonna 1970

Ikäryhmä	Koko väestö	Miehiä	Naisia
	%	%	%
0 - 6	10.6	11.2	10.1
7 - 16	28.0	29.6	26.5
17 - 64	52.1	52.0	52.1
65 -	9.3	7.2	11.3
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

Työikäinen väestö on tässä tapauksessa vain hiukan yli puolet koko väestöstä, mikä merkitsee vähenemistä vuoteen 1950 verrattuna, jolloin työikäisiä oli 60,3 % koko väestöstä. Kouluikäisen väestön osuus oli tällöin 16,5 % ja alle kouluikäisissä olevien (0-6 -vuotiaat) osuus oli 16,6 %.

2. Siviilisäätyrakenne

Siviilisääty on hyvin olennaisessa määrin iän funktio, ja lähinnä siinä mielessä sitä tul-
laan seuraavassa tarkastelemaan. Taulussa 6 on esitetty vuosien 1950, 1960 ja 1970
siviilisäätyjakaumat prosentteina sukupuolen mukaan.

Taulu 6. Väestön prosenttinen jakautuminen siviilisäädyn ja sukupuolen mukaan vuosina 1950, 1960 ja 1970

1950	Ms	M	N
Naimattomia	53.1	55.6	50.8
Naimisissa	39.5	41.2	38.0
Leskiä	6.4	2.5	9.9
Eronneita	1.0	0.7	1.3
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

1960	Ms	M	N
Naimattomia	51.8	54.6	49.2
Naimisissa	40.9	42.4	39.6
Leskiä	5.9	2.1	9.5
Eronneita	1.4	0.9	1.7
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

1970	Ms	M	N
Naimattomia	47.9	51.1	44.9
Naimisissa	44.0	45.4	42.7
Leskiä	6.1	2.1	9.9
Eronneita	2.0	1.4	2.5
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

Ikäryhmä 15-44 vuotta on kenties kaikkein mielenkiintoisin ainakin naisten osalta siitä syystä, että kysymyksessä on ns. hedelmällisyysikä. Väestön uusiutumisen kannalta on olennainen merkitys sillä, kuinka suuri osa tämän ikäryhmän naisista on naimisissa. Tarkasteluajanjakson aikana ko. suhdeluku näyttää vaihdelleen hyvin vähän 57 %:n molemmin puolin. Miesten vastaava luku on jonkin verran pienempi. Mainittakoon, että maksimiarvonsa, noin 80 %, naisten suhdeluku saavuttaa 35-40 -vuotiaiden kohdalla. Miesten osalta maksimi on 85 % ja osuu 50-55 -vuotiaiden kohdalle.

Tarkasteltaessa taulussa 7 olevia jakaumia kummankin sukupuolen osalta ikäryhmittäin on yleisenä piirteenä havaittavissa, että vanhemmissa ikäryhmissä - varsinkin 65 vuotta täyttäneiden keskuudessa - naimisissa olevien osuus on miesten kohdalla huomattavasti suurempi kuin naisten kohdalla. Pääasiallisena syynä tähän on miesten korkeampi kuolleisuus, mutta osaksi asiaan vaikuttaa miesten keskimäärin myöhäisempi naimisiinmenoikä, mikä ilmenee myös uudestaan naimisiin menneiden kohdalla. Naisten keskuudessa taas leskien ja eronneiden osuus lisääntyy iän mukana huomattavasti voimakkaammin kuin miesten keskuudessa.

3. Perherakenne

Liitteeseen III on koottu tietoja eri tyyppisten perheiden ja niihin kuuluvien perheenjäsenten lukumääristä vuosilta 1960 ja 1970.

Todettakoon ensiksi, että perheiden lukumäärä on kasvanut 1960-luvulla 9.4 %, mikä on huomattavasti enemmän kuin väestönkasvu samana aikana (3.4 %). Samaan aikaan on keskimääräinen lapsiluku pienentynyt kaikkien perhetyyppien kohdalla. Kaikki perheet huomioon ottaen oli keskimääräinen lapsiluku 1.86 vuonna 1960 ja 1.60 kymmenen vuotta myöhemmin. Huomautettakoon, että kyseiset luvut edustavat vanhempien luona asuvia naimattomia lapsia. Niiden perheiden lukumäärä, jotka muodostuvat pelkästään aviopuolisoista, on 1960-luvulla kasvanut 25.6 %.

Vaikka perheiden lukumäärä on lisääntynyt, on samalla myös yksinäisten henkilöiden luku kasvanut. Perheisiin kuuluvien henkilöiden lukuja (86.7 % vuonna 1960 ja 85.5 % vuonna 1970) käyttäen saadaan yksinäisten henkilöiden osuuksiksi 13.3 % koko väestöstä vuonna 1960 ja 14.5 % vuonna 1970.

Perhetyypeistä yleisin on "Aviopari ja lapsia". Tällaisia perheitä oli 63.5 % perheiden kokonaismäärästä vuonna 1970 (vastaavasti 65.5 % vuonna 1960). Harvinaisin perhetyypeistä on "Isä ja lapsia". Perhetyyppien lukumääräinen jakauma riippuu siivillisäädystä sikäli, että kahden yleisimmän perhetyypin kohdalla kysymyksessä on aviopari lapsineen tai ilman lapsia kun taas kahden muun perhetyypin kohdalla kysymyksessä on vain toinen vanhemmista, joka voi olla joko eronnut, leski tai naimaton.

Vuonna 1960 oli avioparien lukumäärä 886 719 ja vuonna 1970 980 846, mikä merkitsi 10.6 % lisäystä. Muiden perhetyyppien kohdalla vastaava lisäys oli 1.8 %. Suhteessa kokonaisväkilukuun aviopariperheiden luku oli kuitenkin lisääntynyt huomattavasti vähemmän, ja muiden perhetyyppien vastaava suhdeluku oli pienentynyt jonkin verran.

Lasten lukumäärät jakautuvat perhetyyppien osalle eri tavoin riippuen lasten iästä. Esim. vuonna 1970 kuului lapsista n. 86 % aviopariperheisiin ja vastaavasti 14 % muihin perheisiin. Alle 7-vuotiaista lapsista taasen kuului samana vuonna n. 94 % aviopariperheisiin ja 6 % muihin perheisiin. Tässä ilmenee selvästi siviilisäädyn vaikutus. Alle 7-vuotiaiden lasten luku keskimäärin perhettä kohti on laskenut 1960-luvulla, kuten liitteestä III voidaan havaita.

4. Uskonto

Maamme uskonnollisista ryhmittymistä ovat suuruudeltaan tärkeimmät evankelis-luterilainen ja ortodoksinen kirkko. Sellaisia henkilöitä, jotka eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, on myös huomattava määrä. Alla olevasta asetelmasta käyvät selville eri uskontokuntien prosentiosuudet koko väestöstä vuosina 1950, 1960 ja 1970.

Taulu 8. Uskontokuntien prosentiosuus koko väestöstä vuosina 1950, 1960 ja 1970

Vuosi	Ev. lut.	Ortod.	Muut	Uskontokun- taan kuulu- mattomia	Yht.
	%	%	%	%	%
1950	95.0	1.7	0.6	2.7	100.0
1960	92.4	1.4	0.7	5.5	100.0
1970	92.4	1.2	1.2	5.2	100.0

Evankelis-luterilainen kirkko, jonka suhteellinen jäsenmäärä tosin on laskenut, käsittää silti edelleenkin yli 9/10 väestöstä. Ortodoksinen kirkko on menettänyt suhteellisesti vieläkin enemmän jäsenmäärästään ollen enää runsas prosentti koko väestöstä. Merkillä pantavaa on muiden uskontokuntien jatkuva ja suhteellisen nopea kasvu, jolloin on kuitenkin otettava huomioon, että tähän ryhmään kuuluu lukuisasti pienehköjä uskonnollisia yhteisöjä, jotka eivät kaikki ole kasvaneet samalla tavoin. Näistä yhteisöistä olivat vuoden 1970 väestölaskennan mukaan jäsenmäärältään yli 1 000 käsittäviä seuraavat:

Jehovan todistajat	8 977
Vapaakirkko	7 447
Adventistit	4 090

Roomalais-katoliset	2 524
Olaus Petri srk.	2 153
MAP (Mormonit)	1 894
Baptistit	1 708
Methodistit	1 694
Mooseksen usk. (Juutalaiset srk:t)	1 217
Yksit. Viipurin srk.	1 160

Eri uskontokuntien alueellisesta levinneisyydestä todettakoon, että evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmäärä jakaantuu verrattain tasaisesti kautta koko maan. Poikkeuksena voisi mainita vain Pohjois-Karjalan ja Kuopion läänit, missä ortodoksisella kirkolla on suhteellisen suuri osuus. Muiden uskontojen levinneisyys on vaihtelevaa. Joillakin niistä on kannatusta eri puolilla maata, jotkut taasen rajoittuvat Etelä-Suomeen - tavallimmin joihinkin suurimpiin asutuskeskuksiin. Mihinkään uskontokuntaan kuulumattomia on suhteellisen tasaisesti eri puolilla maata, mutta toisaalta prosentuaalisesti enemmän kaupungeissa kuin maaseudulla.

5. Kieliryhmät

Suomi on kaksikielinen maa, joskin suurimmassa osassa maata suomen kieli on vallitsevana. Toinen virallinen kieli, ruotsi, on vallitsevana lähinnä maan etelä- ja länsiosissa. Kunnat on jaettu kielisuhteiden mukaan kolmeen kategoriaan: suomenkielisiin, ruotsinkielisiin ja kaksikielisiin kuntiin. Yleisenä jakoperusteena on enemmistön kieli, mutta vähemmistön oikeudet on turvattu säännöllä, jonka mukaan kunta on kaksikielinen, jos toista kieltä puhuu äidinkielenään vähintään 10 % kunnan asukkaista tai 5 000 asukasta. Koko väestön kielisuhteet vuosina 1950, 1960 ja 1970 käyvät ilmi taulusta 9.

Taulu 9. Väestön kielisuhteet vuosina 1950, 1960 ja 1970

Vuosi	Pääkieli							
	Suomi		Ruotsi		Muu tai tuntematon		Yhteensä	
	Lukumäärä	%	Lukumäärä	%	Lukumäärä	%	Lukumäärä	%
1950	3 670 918	91.1	348 286	8.6	10 599	0.3	4 029 803	100.0
1960	4 108 269	92.4	330 538	7.4	7 415	0.2	4 446 222	100.0
1970	4 286 895	93.2	303 406	6.6	8 035	0.2	4 598 336	100.0

Suomen kielen osuus on tasaisesti kasvanut muiden - pääasiassa ruotsin - kustannuksella. Muista kielistä, joita yhteensäkin käytetään pääkielenä hyvin vähän maassamme, mainittakoon venäjä ja lapin kieli. Edellistä käyttää pääkielienään lähes 1 700

henkilöä, joista suurin osa asuu Uudenmaan läänissä. Jälkimmäistä pääkielensä käyttävät yli 2 000 henkilöä asuvat Lapin läänissä.

Ruotsin kielen käyttäjät asuvat pääasiassa Uudenmaan ja Vaasan läänin rannikkoalueilla sekä Ahvenanmaan saaristossa. Myös Turun-Porin läänissä on jonkin verran ruotsinkielisiä, pääasiassa rannikolla ja saaristossa. Taulussa 10 on vuoden 1970 jakauma ruotsinkielisen väestön prosentuaalisesta osuudesta lääneittäin.

Taulu 10. Ruotsinkielisten prosenttinen osuus läänien kokonaisväkiluvusta vuonna 1970

Lääni	Ruotsinkielisten osuus %
Uudenmaan l.	14.9
Turun-Porin l.	4.3
Ahvenanmaa	96.3
Hämeen l.	0.3
Kymen l.	0.7
Mikkelin l.	0.1
Pohjois-Karjalan l.	0.0
Kuopion l.	0.1
Keski-Suomen l.	0.1
Vaasan l.	23.5
Oulun l.	0.1
Lapin l.	0.1
Koko maa	6.6

6. Koulutus

Koulutus on tässä yhteydessä tarkoituksenmukaisinta rajoittaa koskemaan lähinnä koulutustasoa, jolloin kysymykseen tulevia koulutusasteita ovat keskikoulu-, ylioppilas- ja korkeakoulututkinto tai suunnilleen niitä vastaavat ylempi perusaste, keskiaste ja korkeaste. Kansakoulua vastaava koulutustaso on Suomessa nykyisin jokaisella lukuun ottamatta vajaakykyisiä toisaalta ja hyvin iäkkäitä henkilöitä toisaalta. Viimeksi mainituistakin useimmat ovat suorittaneet suppeamuotoista kansakoulua vastaavan oppimäärän. Luku- ja kirjoitustaidottomia maassamme ei ole käytännöllisesti katsoen lainkaan. Ammatillisen koulutuksen osalta vertailujen suorittaminen on hankalaa, sillä oppikurssien luonne ja laajuus vaihtelevat suuresti ja eroja on myös niiden edellyttämän pohjakoulutuksen tason suhteen.

Tauluun 11 on merkitty eri koulutustason omaavien henkilöiden prosentuaaliset osuudet 15 vuotta täyttäneiden henkilöiden kokonaismäärästä vuosina 1950, 1960 ja 1970.

Taulu 11. Keskikoulun, ylioppilastutkinnon ja korkeakoulututkinnon suorittaneiden prosenttinen osuus vuosina 1950, 1960 ja 1970

Koulutustaso	1950	1960	1970
	%	%	%
Keskikoulu.....	5.5	7.6	11.6
Ylioppilastutkinto	3.0	4.2	7.1
Korkeakoulututkinto	1.2	1.7	2.7

Kahden vuosikymmenen aikana on koulunkäyneiden määrä kasvanut yli kaksinkertaiseksi jokaisessa kolmesta koulutustasosta. Ylioppilas- ja korkeakoulututkinnon suorittaneiden määrä on kasvanut suhteellisesti enemmän kuin keskikoulun suorittaneiden määrä, mikä epäsuorasti kertoo kilpailun ja vaatimusten kiristymisestä työmarkkinoilla. Vuoden 1970 lukujen nojalla voidaan sanoa, että nykyisin yli 1/5 maamme 15 vuotta täyttäneestä väestöstä on käynyt vähintään keskikoulun ja noin 1/10 on vähintään ylioppilastutkinnon suorittaneita. Tällöin on otettava huomioon, että nuorempien ikäluokkien koulutustaso on yllä mainittua korkeampi ja tulevaisuudessa - kun peruskoulun vaikutus laajenee - vähintään keskikoulun oppimäärää vastaava koulutustaso tulee olemaan kaikilla.

Koulutustason riippuminen iästä on osaksi luonnollinen välttämättömyys, mutta asiaan vaikuttavat ymmärrettävästi myös erilaiset sosiaaliset tekijät, varallisuustaso, jopa asenheet. Nämä tekijät on tässä yhteydessä pakko sivuuttaa, mutta sen sijaan voidaan tarkastella lyhyesti koulutuksen jakautumista ikäryhmittäin ja sukupuolen mukaan. Taulussa 12 on esitetty vuoden 1970 jakauma 14 vuotta täyttäneen väestön osalta. Luokittelu on tässä tapauksessa suoritettu pitäen kriteerinä myös ammatillista koulutusta, joten luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia edellä esitettyjen kanssa. Koulutuksen määrää ajatellen voidaan kuitenkin sanoa, että "Ylempi perusaste" vastaa suunnilleen keskikoulua, "Keskiaste" ylioppilastutkintoa ja "Korkea-aste" korkeakoulututkintoa.

Taulu 12. 14 vuotta täyttäneen väestön prosenttinen jakautuminen ikäryhmittäin koulutusasteen mukaan vastaavan ikä/sukupuoliryhmän kokonaisväkiluvusta vuonna 1970

Ikäryhmä	Ylempi perusaste %			Keskiaste %			Korkea-aste %		
	Ms	M	N	Ms	M	N	Ms	M	N
14 - 19 ...	20.7	16.6	25.0	11.6	13.2	9.9	1.2	-	5.9
20 - 29 ...	11.1	8.2	14.3	40.9	40.6	41.1	5.8	5.7	5.9
30 - 39 ...	8.2	3.9	12.6	24.4	24.8	23.9	8.6	9.4	7.9
40 - 49 ...	6.4	2.9	9.7	15.4	15.9	15.0	5.6	6.3	4.9
50 -	5.2	2.9	6.8	9.5	10.4	8.8	3.8	4.7	3.1
Yht. % ...	9.4	6.4	12.0	19.9	21.2	18.8	4.7	5.3	4.3

län luonnollinen vaikutus näkyy selvimmin keskiasteen kohdalla. Nuorimmat eivät ole vielä ikänsä vuoksi ennättäneet suuremmissa määrin hankkia keskiasteen koulutusta ja vanhimmista taas suurin osa ei ole sitä muista syistä aikanaan saanut. 20-29 -vuoti-
ailla on oletettavasti ollut riittävät edellytykset vähintään keskiasteen koulutuksen hankkimiseen ja tällaisen koulutuksen on saanut keskimäärin neljä kymmenestä henkilöstä. Sen sijaan koko väestöstä noin 1/5 on saanut keskiasteen koulutuksen. Sukupuolten välillä ei ole havaittavissa mainittavaa eroa.

Mitä tulee ylemmän perusasteen koulutukseen, saattaa tuntua oudolta, että prosenttiluvut ovat - erityisesti vanhemmissa ikäryhmissä - huomattavasti alhaisempia kuin vastaavat luvut keskiasteen kohdalla. Tähän on ainakin osaksi syynä käytetty luokittelu, sillä useimmat niistä keskikoulun käyneistä, jotka eivät jatka lukiossa, hankkivat itselleen jonkin ammatillisen koulutuksen, joka on määriteltävissä keskiasteiseksi. Vastaavanlainen luokittelusiirtymä on todettavissa myös korkean asteen koulutuksen kohdalla. Ylempi perusaste näyttää olevan lähinnä "väliporras", johon koulutus harvemmin päättyy.

Vähintään keskiasteen koulutuksen omaavia on kaikkiaan noin 25 %. Miehillä vähintään keskiasteen koulutuksen omaavien osuus on hieman korkeampi kuin naisilla. Ikäryhmässä 20-29 vuotta noin 47 % on saanut vähintään keskiasteen koulutuksen sukupuolten välisen eron ollessa lähes olematon. Vanhimmassa ikäryhmässä (50 vuotta täyttäneet) suhdeluvut ovat jo huomattavasti pienempiä mutta nousevat silti yli 10 %:n sekä miehillä että naisilla.

Korkean asteen koulutus, jota alle 20-vuotiailla ei ole lainkaan, jakaantuu verrattain tasan eri ikäryhmien osalle. Suhteellisesti eniten on tämän koulutustason omaavia ikäryhmässä 30-39 vuotta: lähes joka kymmenes tässä iässä olevista henkilöistä on saanut korkean asteen koulutuksen. Koko väestöstä lähes joka 20:s on saanut korkean asteen koulutuksen. Sukupuolten välinen ero on tässä kohden miesten hyväksi sikäli, että miehistä keskimäärin suuremmalla osalla kuin naisista on korkean asteen koulutus. Kehitys näyttää kuitenkin olevan menossa naisille edulliseen suuntaan, sillä 20-29 -vuotiailla naisten suhdeluku on suurempi kuin miesten.

IV VÄESTÖN ALUEELLINEN JAKAUTUMINEN JA MAAN SISÄINEN MUUTTOLIIKE

1. Väestön alueellinen jakautuminen

Suomalaisen yhteiskunnan voimakas teollistuminen edellytti väestön uudelleensijoittumista. Agraarisen yhteiskunnan yleisimpänä tuotantoyksikkönä olleiden maatilojen työvoiman tarve oli olennaisesti toinen kuin kehittyvän teollisuusvaltion. Väestön tuotantoelämässä tapahtunut rakennemuutos vaikutti kahdella tavalla. Väestö alkoi hakeutua teollisuuden palvelukseen, joka antoi tilattomille turvatumman toimeentulon kuin maatilatalous. Toiseksi, maataloutta harjoittavan perheyksikön muuttuminen enemmän yksilösuorituksen avulla

toimeentulonsa turvaavaksi teollisuusväestöksi aiheutti muutoksen perheen keskimääräisessä koossa. Lapsen työpanosta ei voitu käyttää hyväksi spesifisempiä työsuorituksia vaativassa teollisuudessa läheskään niin paljon kuin maataloudessa. Seurauksena oli perheen keskimääräisen koon ja syntyvyyden lasku.

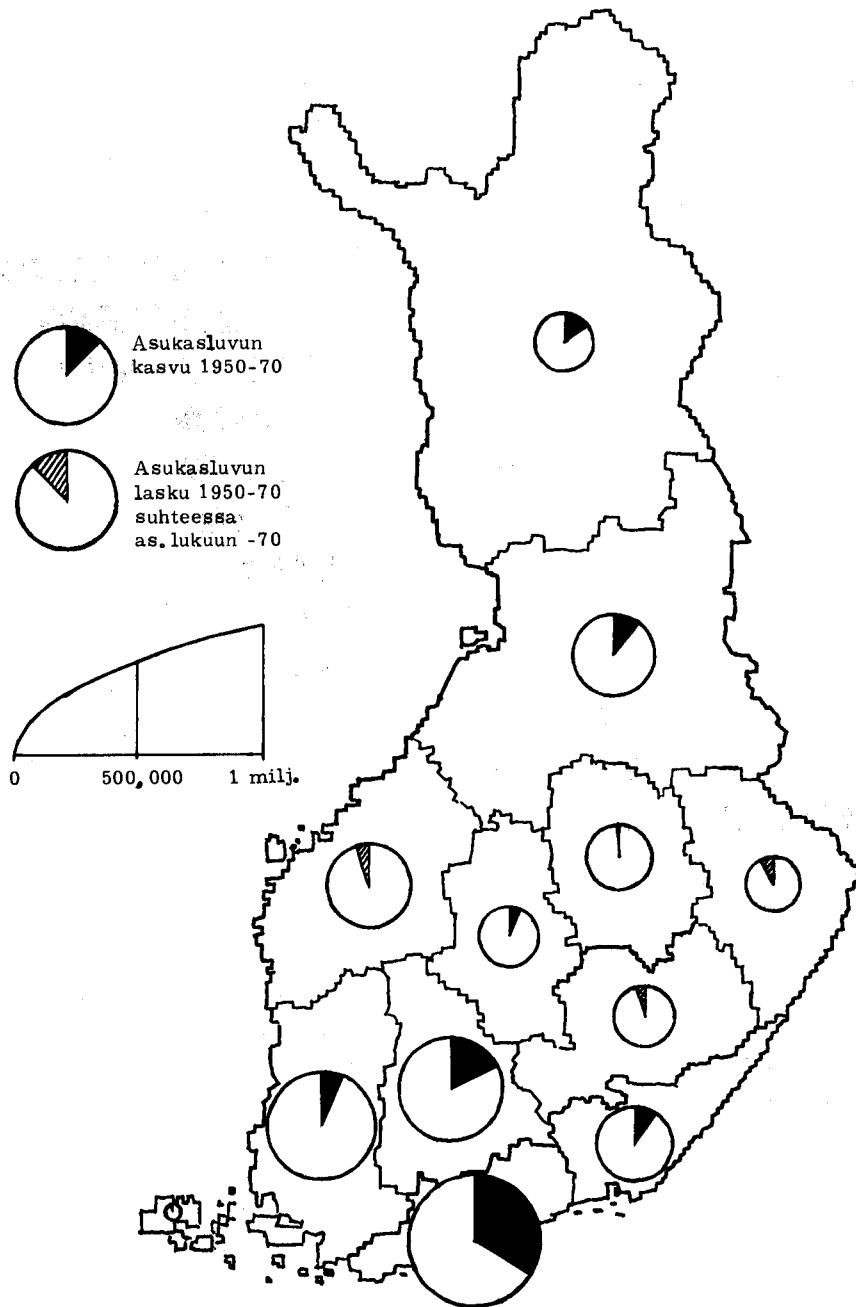
Teollistumisen seurauksena väestö hakeutui Lounais- ja Etelä-Suomeen, jossa satamat ja jo varhaisemmin alkanut kaupungistuminen loivat teollisuudelle parhaat kehitysedellytykset. Tämän keskittymisilmiön vastapainona vaikutti teollistumattomien alueiden korkeampi syntyvyys (Strömmer 1969, 68). Teollistuneisuuden yhteys syntyvyyteen oli kaksitahoinen: teollistuneilla alueilla syntyvyys oli alhaisempi ja toisaalta teollistuneen Etelä- ja Lounais-Suomen maatalousvaltaisten alueiden syntyvyys oli alhaisempi kuin vastaavan elinkeinorakenteen omaavilla alueilla muualla Suomessa (Nieminen 1956, 30).

Jo 1930-luvulla kaupunkien ja kauppaloiden väestönkasvu riippui selvästi muuttoliikkeestä. Muuttoliikkeen vaikutus oli kaikkein suurin Uudenmaan, Turun-Porin, Ahvenanmaan ja Hämeen läänien kaupungeissa. Kaikkien kaupunkien väestönlisäykseen vaikutti muutto-liike 90 %.

Kaupunkiväestön keskittyminen Etelä-Suomessa Uudenmaan läänin kaupunkiin ja kauppaloihin (vuonna 1950 kaupunkiväestöstä asui 35 % Uudenmaan läänin kaupungeissa ja kauppaloissa), muuttoliikkeen suuntautuminen kaupunkikeskuksiin ja koko Uudenmaan läänin teollistuminen on aiheuttanut sen, että Uudenmaan lääni on ollut koko itsenäisyyden ajan Suomen pääasiallinen muuttovoittokeskus.

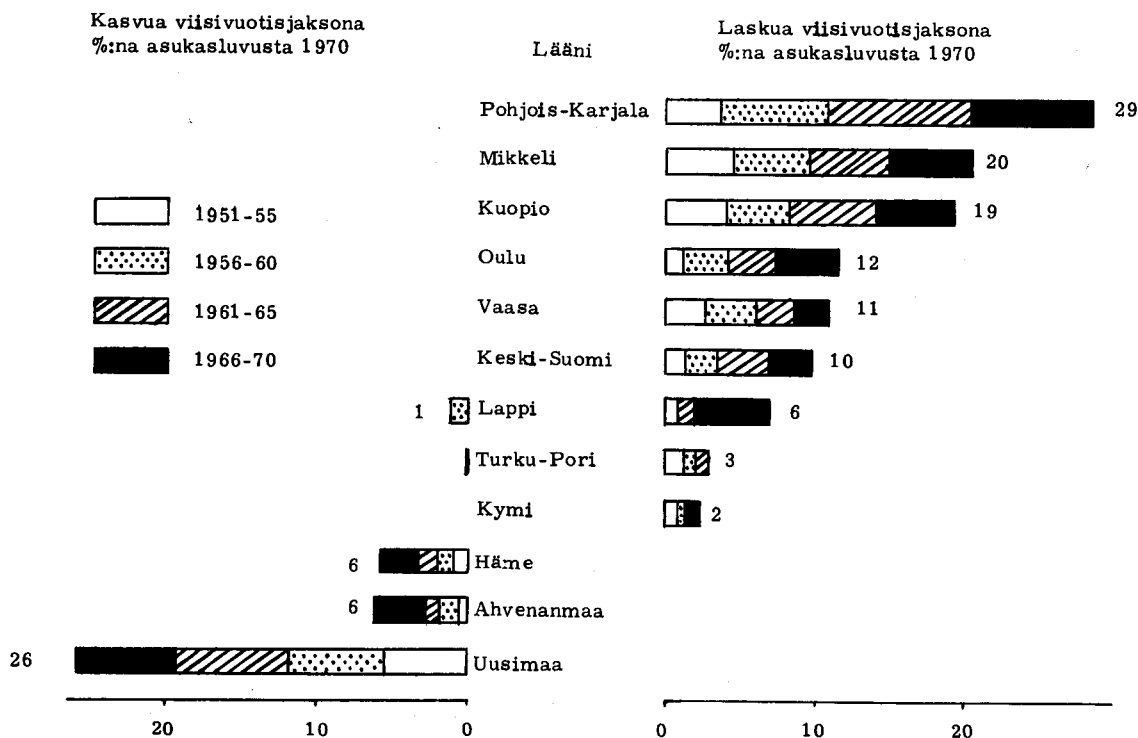
Kuviosta 10 ilmenee väestön alueellinen jakautuminen vuonna 1970 sekä väestönkasvun suuruus viimeisten 20 vuoden aikana. Etelä-Suomen lääneissä väestönkasvu on ollut suhteellisen voimakasta. Myös Oulun ja Lapin läänien väestönkasvu korkean syntyvyyden takia on ollut melko voimakasta. Näissä lääneissä väkiluku alkoi tuntuvasti laskea vasta 1960-luvun puolivälin jälkeen.

KUVIO 10. Väestön jakautuminen lääneittäin vuonna 1970 ja väkiluvun muutos 1950 - 1970

Uudenmaan läänin poikkeuksellinen asema tulee selvästi esiin, kun sitä verrataan muiden läänien saamaan muuttovoittoon tai -tappioon. Uudenmaan lääni on saanut neljänneksen vuoden 1970 väestöstään kahden edellisen vuosikymmenen aikana tapahtuneen muuttoliikkeen kautta.

KUVIO 11. Maassamuuton aiheuttama prosenttinen muutos vuoden 1970 asukaslukuun viisivuotiskausittain vuosina 1951 - 1970

Havainnollistettaessa kehitystä viisivuotiskausittain suhteuttamalla kunkin läänin saama muuttovoitto tai -tappio sen vuoden 1970 asukaslukuun, voidaan todeta Uudenmaan muuttovoiton olleen samansuuruinen eri aikoina (Kuvio 11). Kahdessa muussa muuttovoittoläänissä, Ahvenanmaalla ja Hämeessä, muuttovoitto alkoi vaikuttaa merkittävämmiin väestönkehitykseen vasta 1960-luvun lopulla (Liite IV).

Uudenmaan lääni sai koko tarkastelujaksona muuttovoittoa 26 % vuoden 1970 asukasluvusta. Muuttovoitto on ollut tasasuuruinen kaikkina viisivuotiskausina. Ahvenanmaa ja Hämeen lääni ovat saaneet samoin jonkin verran muuttovoittoa, joskin se alkoi vaikuttaa merkittävämmiin väestönkehitykseen vasta 1960-luvun lopulla.

Muuttotappiolääneistä erottuvat Pohjois-Karjalan, Mikkelin ja Kuopion läänit. Muuttotappio on ollut niissä melko tasasuuruista kaikkina viisivuotiskausina. Pohjois-Karjalan muuttotappio tosin laski viimeisellä viisivuotiskausella kahteen edelliseen viisivuotiskausiin verrattuna.

Erikoislaatuisimpana kuviosta erottuu Lapin lääni. 1950-luvun lopulla se sai poikkeuksellisesti jonkin verran muuttovoittoa. Vasta 1960-luvun lopulla siitä tuli huomattava muuttotappiolääni. Samanaikaisesti siellä esiintyi voimakasta siirtolaisuutta. Vuosina 1968-1971 Lapin lääni menetti väestöä siirtolaisina Ruotsiin 7,1 %.

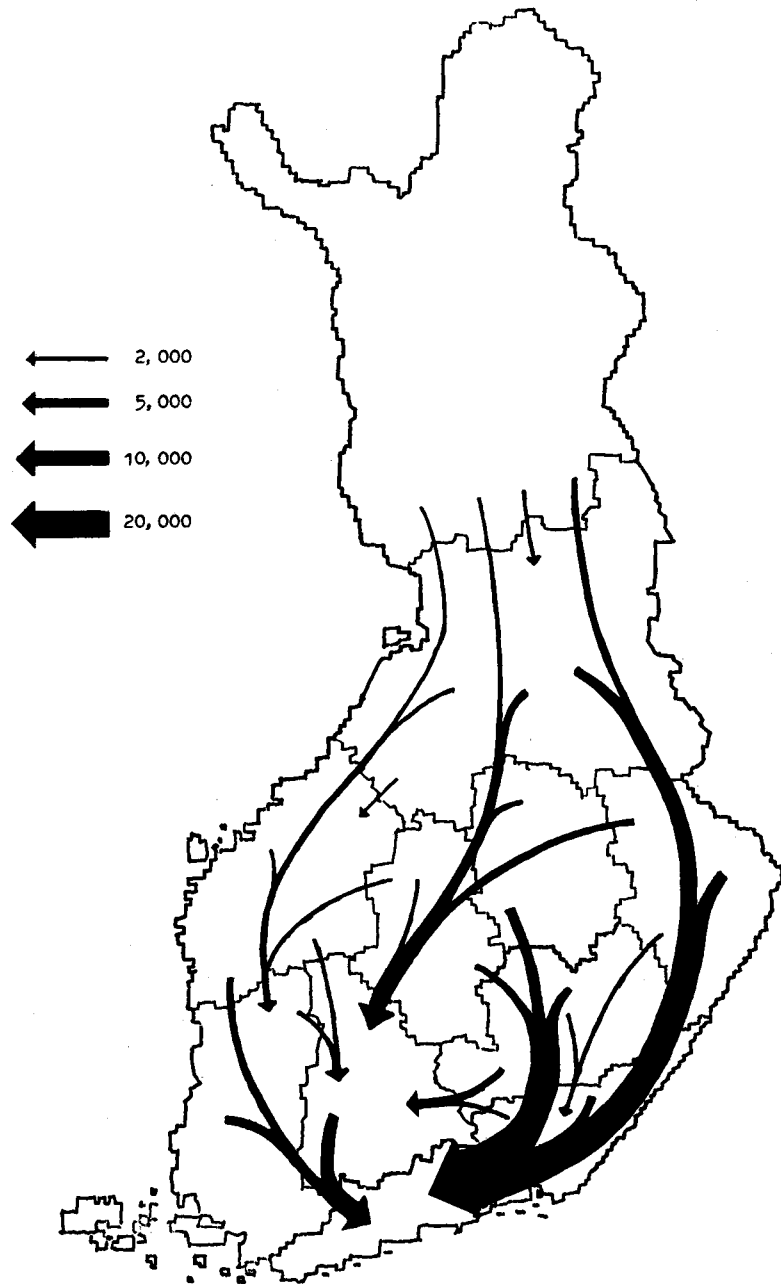
Alueellisesti Uudenmaan lääni sai jo viisikymmentäluvun alkupuoliskolla muuttovoittoa kaikilta muilta alueilta. Huomattavimmat Uudellemaalle luovuttavat alueet olivat Hämeen lääni, Kymen lääni, Kuopion lääni sekä Turun ja Porin läänin eteläosat. Tänä aikana ilmeni vielä jonkin verran tästä Uudellemaalle ja yleensä etelään suuntautuvasta muuttoliikkeestä poikkeavia muuttovirtoja. Oulun lääni sai esimerkiksi muuttovoittoa Vaasan ja Kuopion lääneistä (Purola 1960, 54-58).

1960-luvun ensimmäisenä viisivuotiskautena Uudenmaan keskeinen asema muuttoalueena korostui entisestäänkin. Etelästä pohjoiseen suuntautuvat muuttovirrat heikkenivät voimakkaasti. Uudenmaan ohella Hämeen lääni alkoi muodostua huomattavaksi muuttovoittokeskukseksi.

1960-luvun lopulla Hämeen läänin merkitys toisena muuttovoittokeskuksena erottuu jo selvästi (Kuvio 12). Sen saama muuttovoitto oli noin neljännes Uudenmaan muuttovoitosta. Muuttotappiona Hämeen lääni menetti väestöä vain Uudellemaalle. Turun-Porin lääni sai yleensä muuttovoittoa itäisistä ja pohjoisista lääneistä, mutta sen vastapainona oli muuttotappio Hämeen ja Uudenmaan lääneihin. Pääasialliset muuttovirrat suuntautuivat siten 1960-luvun lopulla Uudenmaan, Hämeen ja Turun-Porin lääneihin. Hämeen ja Turun-Porin lääneistä suuntautui niiden saamasta muuttovoitosta huolimatta melko voimakkaita muuttovirtoja Uudellemaalle.

Uudellemaalle suuntautunut muuttoliike ei ole muuttanut väestön alueellista jakautumista ratkaisevasti sen takia, että syntyvyys oli paljon korkeampi muuttotappioalueilla. 1950-luvun alussa erot olivat vielä huomattavat, mutta sen jälkeen ne ovat vähitellen tasoittuneet. Elävänä syntyneiden lasten vuosikeskimäärä prosentteina 20-44 -vuotiaiden naisten määrästä vuodenvaihteessa 1950/51 oli Pohjois-Karjalan läänissä 107 % korkeampi kuin Uudellamaalla, kymmenen vuotta myöhemmin 48 % ja 1970 ero oli supistunut 20 %:ksi. 1960-luvulla syntyvyudessa tapahtui voimakasta laskua ja alueellisten erojen tasoittumista koko maassa, joten muuttoliikkeen suhteen ääriarvoja edustavat läänit kuvastavat yleistä kehitystä.

KUVIO 12. Lääni- ja maakuntien välisen nettomaassamuuton suunnat vuosina 1966 - 70

Syntyvyyden ja luonnollisen väestönkasvun alueelliset erot vaikuttavat vähemmän väestön alueelliseen jakautumiseen kuin muuttoliike. Tämä johtuu siitä, että muuttovoitto jollain alueella merkitsee muuttotappiota lähtöalueella ja täten muuttoliikkeen vaikutus on tavaltaan kaksinkertainen. Luonnollisen väestönkasvun alueelliset erot eivät Suomessa ole olleet koskaan niin suuret, että ne olisivat pystyneet täysin poistamaan muuttoliikkeen vaikutuksen. Kehityssuunta on vielä se, että luonnollisen väestönkasvun alueelliset erot tulevat pienenemään.

Luonnollinen väestönkasvu on vaikuttanut kaikkein eniten Lapin läänin väestökehitykseen (Kuvio 4, sivulla 11). Sen jälkeen eniten väestönkasvua ovat saaneet Oulun ja Pohjois-Karjalan läänit. Eteläisissä lääneissä luonnollinen väestönkasvu on ollut suhteellisesti hitainta. Pohjois-Karjalan, Mikkelin ja Kuopion lääneissä luonnollinen väestönkasvu on kääntynyt jyrkkään laskuun. 1960-luvun lopulla se oli näissä lääneissä koko maan keskiarvon alapuolella päinvastoin kuin 1950-luvun alussa. Muuttoliikkeen aiheuttama työikäisen väestön suhteellisen osuuden supistuminen on muuttanut väestön ikärakenteen luonnollista väestönkasvua ajatellen epäedulliseksi. Lapin läänissä luonnollisen väestönkasvun lasku on ollut paljon hitaampaa. Tämä johtuu siitä, että maassamuutto ja siirtolaisuus aiheuttivat siellä väestökatoa suuremmassa määrin vasta 1960-luvun lopulla. Maassamuuton ja siirtolaisuuden aiheuttama työikäisen väestönosan supistumisen seuraukset Lapin läänissä alkavat näkyä ilmeisesti vasta 1970-luvulla.

Tulevaisuudessa luonnollisen väestönkasvun alueellisten erojen tasoittuminen tulee todennäköisesti aiheuttamaan melko voimakasta väestön keskittymistä Etelä-Suomeen. Luonnollisen väestönkasvun muuttoliikettä tasapainottava vaikutus on selvästi vähentynyt.

1950- ja 1960-luvuilla ei vielä tapahtunut sanottavasti väestön uudelleen jakautumista. Muutoksen suuruus vaihtelee luonnollisesti käytetystä alueyksiköstä riippuen siten, että muutos suurenee alueyksikön koon pientyessä. Suuralueittain tarkasteltuna jakautumisen muutos on melko pieni, mutta se osoittaa selvästi kiihtyvää kehitystä:¹⁾

Suuralue	Asukasluku	%	Asukasluku	%	Asukasluku	%
	1950		1960		1970	
Etelä-Suomi	2 152 895	53.4	2 432 723	54.7	2 680 601	58.3
Keski-Suomi	1 349 944	33.5	1 401 394	31.5	1 319 419	28.7
Pohjois-Suomi	526 964	13.1	612 105	13.8	598 316	13.0
Yhteensä	4 029 803	100.0	4 446 222	100.0	4 598 336	100.0

1) Pohjois-Suomen suuralueeseen kuuluvat Lapin ja Oulun läänit. Keski-Suomeen kuuluvat Keski-Suomen, Kuopion, Mikkelin, Pohjois-Karjalan ja Vaasan läänit. Etelä-Suomen suuralueeseen kuuluvat Ahvenanmaa, Hämeen, Kymen, Turun-Porin ja Uudenmaan läänit.

1950-luvulla kaikissa suuralueissa tapahtui vielä väestönkasvua. 1960-luvulla vain Etelä-Suomen suuralueen väestö kasvoi ja sen suhteellinen osuus koko maan väestöstä nousi 3,6 prosenttiyksikköä. Edelliseen vuosikymmeneen verrattuna Etelä-Suomen väestöosuuden lisääntymisnopeus oli lähes kolminkertainen.

2. Kaupungistuminen ja muuttoliike

Suomessa kaupungistumisen kehitys alkoi vasta 1870-luvulla. Kaupungistumiselle loi edellytykset samanaikaisesti alkanut voimakas teollinen kehitys. Kuluvan vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä suuremmat kaupungit saivat suhteellisesti enemmän muuttovoittoa kuin pienet kaupungit (Lento 1951, 64-65). Tämä on ollut osasyynä Uudenmaan läänin saamaan muuttovoittoon.

Suurimpien asutuskeskusten alueellinen sijainti vaikuttaa siten muuttoliikkeen kautta tapahtuvaan väestön uudelleen jakautumiseen. Asutuskeskuksen koon ja yleensä kaupungistumisen ohella muuttoliikkeen vilkkauteen vaikuttaa myös muuttoalueiden välinen etäisyys. Voimakkaiden kaupunkikeskusten muodostuminen läänin pystyy vähentämään huomattavasti läänien välistä muuttoliikettä ja väestön uudelleen jakautumista.

Kaupungistumisen alueellinen kehitys on ollut Suomessa hyvin tasaista. Jo vuosisadan alussa ilmenneessä väestön keskittymisessä Etelä- ja Lounais-Suomen väestökeskuksiin ei ole tapahtunut huomattavia muutoksia viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. Tämä ilmenee seuraavasta asetelmasta. Siinä on sovellettu vuoden 1970 kuntamuotojakoa. Maalaiskunta, josta tehtiin kauppalaksi 1963 on siten katsottu kauppalaksi jo vuonna 1950:

	1950		1960		1970	
	Maalaiskunnat	Kaupungit ja kaup.	Maalaiskunnat	Kaupungit ja kaup.	Maalaiskunnat	Kaupungit ja kaup.
Etelä-Suomi . . .	43,2	70,8	42,5	70,5	44,8	71,3
Keski-Suomi . . .	40,7	21,0	39,6	20,9	37,8	20,0
Pohjois-Suomi . .	16,1	8,2	17,9	8,6	17,4	8,7
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Eri suuralueilla asuvan väestön kuntamuodon mukainen jakautuma on pysynyt lähes samana 20 vuoden aikana. Etelä-Suomen väestöllisen osuuden lisääntyminen on kohdistunut melko tasaisesti sekä maalaiskuntiin että kaupunkiin ja kauppaloihin.

Kuntamuodon mukaisten väestöosuuksien pysyminen lähes samansuuruisena eri suuralueilla kahdenkymmenen vuoden aikana osoittaa kaupunkikeskusten elinvoimaisuutta ja niiden kehitysedellytysten riippumattomuutta alueellisesta sijainnista. Tämä on hyvin merkittävä ilmiö kun otetaan huomioon, että tänä aikana tapahtui melko paljon kaupungistumista. Vuonna 1950 kaupungeissa ja kaupaloissa asui koko väestöstä 38,2 %, kymmenen vuotta myöhemmin 44,4 % ja vuonna 1970 50,9 %.

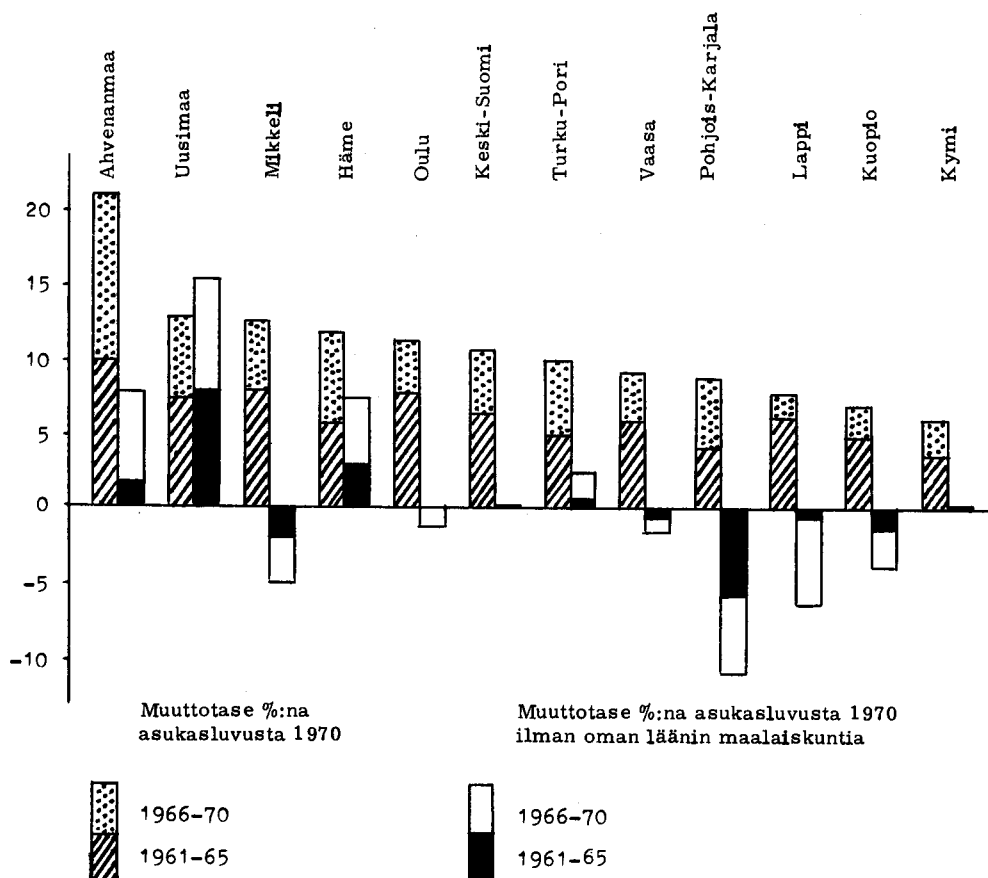
Voimakkaita aluekeskuksia luomalla pystytään ilmeisesti estämään melko tehokkaasti Etelä-Suomeen suuntautuvaa muuttoliikettä. 1950- ja 1960-luvuilla eri puolilla Suomea sijaitsevat kaupungit ja kauppalat pystyivät vetämään lähiseudun muuttoliikettä puoleensa ilman erityisiä tukitoimenpiteitäkin. Viime aikojen kehitys viittaa siihen, että tässä suhteessa tilanne on nopeasti huononemassa. Muuttotappioläänien kaupunkien ja kauppaloitten muuttotappio muihin lääneihin on lisääntynyt, mutta muuttovoitto oman läänin maalaiskunnista ei ole lisääntynyt vaan pikemminkin laskenut.

Väestönmuutostilastossa erotetaan läänien välinen muuttoliike läänin sisäisestä muuttoliikkeestä. Tilastojen perusteella voidaan erotella kaupunkien saama muuttovoitto oman läänin maalaiskunnista ja muista lääneistä tulevaan muuttoliikkeeseen.

Lääneittäin tarkasteltuna kaikki kaupungit ja kauppalat saivat muuttovoittoa 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa. Kehityssuuntaa voidaan tarkastella vain viisivuotiskausina 1961-1965 ja 1966-1970, koska vuonna 1960 toimeenpantu uusi läänijako estää 1950- ja 1960-lukujen keskinäisen vertailun.

Kehityssuunta on esitetty kuviossa 13. Siinä on esitetty kaupunkien ja kauppaloitten kokonaismuuttovoitto 1960-luvun eri viisivuotiskausina ja muuttotase ilman oman läänin maalaiskunnasta tulevaa muuttovoittoa. Liitteessä V esitetään absoluuttiset ja prosenttijakautumat.

KUVIO 13. Eri läänien kaupunkien ja kauppaloitten maassamuuton muuttotase ja muuttotase ilman oman läänin maalaiskuntia viisivuotiskausina 1961 - 65 ja 1966 - 70

Vuoden 1970 asukaslukuun verrattuna eniten muuttovoittoa sai Ahvenanmaalla sijaitseva Maarianhaminan kaupunki. Vuosikymmenen alkupuolella sen nettomuuttovoitosta tuli 81,3 % oman maakunnan maalaiskunnista, mutta vuosikymmenen loppupuolella oman maakunnan maalaiskuntien osuus laski 44,9 %:iin. Kuviosta 13 ilmenee, että vuosikymmenen lopulla Maarianhaminan asema muuttovoittoalueena voimistui aikaisempaan viisivuotisjaksoon verrattuna.

Toisessa melko voimakkaassa muuttovoittokeskuksessa, Hämeen läänin kaupungeissa ja kauppaloissa, oman läänin maalaiskunnista tullut muuttovoitto oli 46,7 % koko nettomuuton voitosta vuosikymmenen alkupuolella ja 27,8 % vuosikymmenen loppupuolella. Tästä huolimatta Hämeen läänin kaupunkien ja kauppaloitten muuttovoitto oli suurempi vuosikymmenen lopussa kuin sen alussa.

Uudenmaan läänin kaupungit ja kauppalat eroavat selvästi kaikista muista lääneistä. Vuosikymmenen alkupuolella sen muuttotase oman läänin maalaiskuntiin oli negatiivinen 6,1 % ja loppupuolella 34,1 %. Muuttotaseen negatiivisuuden kasvu johtui osaksi Espoon muuttumisesta maalaiskunnasta kauppalaksi 1. 1. 1963. Se ei selitä kuitenkaan yksistään muuttotaseen negatiivisuuden kasvua.

Uudenmaan läänin kaupungeista ja kauppaloista Helsingin väestöosuus vuonna 1970 oli 68,4 %. Uudenmaan läänin asutuskeskusten poikkeuksellinen asema johtuu eräänlaisesta metropolisoitumisprosessista. Sen lähikunnat muuttuivat 1960-luvulla yhä enenevässä määrin esikaupunkiluonteisiksi ja Uudenmaan läänin alueelle suuntautuva muuttoliike kohdistui Helsingin lähiympäristöön.

Muuttotappiolääneistä Pohjois-Karjalan kaupungit ja kauppalat erottuvat selvästi. Molempina viisivuotisjaksoina ne saivat 5 000 hengen muuttovoiton oman läänin maalaiskunnista mutta samalla ne menettivät väestöä noin 3 000 henkeä muihin lääneihin. Jokaista kahta maalaiskunnasta muuttanutta kohti muutti yksi pois johonkin toiseen läänin. Mikkelin ja Kuopion läänien kaupungeissa ja kauppaloissa samansuuntainen ilmiö esiintyi melko voimakkaana vasta 1960-luvun lopulla.

Lapin läänin kaupungit ja kauppalat eroavat myös omalla tavallaan selvästi muista lääneistä. 1960-luvun alkupuolella sen kaupungit ja kauppalat eivät menettäneet sanottavasti väestöä muihin lääneihin, mutta vuosikymmenen loppupuolella maalaiskunnista tuleva muuttovoitto ylitti noin 1 000 hengellä muuttotappion muihin lääneihin. 1960-luvun lopulla kaupunkeihin ja kauppaloihin siirtyi oman läänin maalaiskunnista yli neljä kertaa enemmän väestöä kuin mitä ne saivat nettomuuttovoittoa. Kun otetaan vielä huomioon siirtolaisuus, Lapin läänissä tapahtunut muutos muuttoliikkeessä on ollut todella valtava.

Lääneittäin todettu kaupunkien ja kauppaloitten saama muuttovoitto riippuu muuttotappiolääneissä voimakkaasta lähiseudun maalaiskunnista tulevasta muuttoliikkeestä, jonka täytyy ylittää huomattavasti nettomuuton muuttovoitto (tulleet - lähteneet) ennen kuin se pystyy korvaamaan asutuskeskuksesta muihin lääneihin suuntautuvan muuttoliikkeen aiheuttaman väestön menetyksen. Seuraavassa asetelmassa kuvataan vielä kuinka monen henkilön muuttamista oman läänin maalaiskunnasta yhden hengen muuttovoitto (netto) edellyttää asukaslukuun nähden suurimpien muuttotappioläänien kaupungeissa ja kauppaloissa:

Lääni	Oman läänin maalaiskunnista muuttaneet/nettomuuton muuttovoitto	
	1961-1965	1966-1970
Pohjois-Karjala ..	2.4	2.1
Mikkeli.....	1.2	1.7
Lappi	1.1	4.6

Pohjois-Karjalan läänin kaupungeissa ja kauppaloissa yhden hengen muuttovoiton edellytyksenä oli kahden hengen muuttaminen niihin läänin maalaiskunnista. Lapin läänissä tämä suhde lähenteli 1960-luvun lopulla viittä.

Tämän luvun alussa todettu kaupunkien ja kauppaloitten alueittainen tasainen väestönkasvu myös väestön suhteellisen osuuden laskua kokeneilla suuralueilla nojaa voimakkaasti maalaiskunnista saatuun muuttovoittoon. Ilman lähellä sijaitsevista maalaiskunnista tulevaa muuttovoittoa Keski-Suomen ja Pohjois-Suomen suuralueiden kaupungit ja kauppalat olisivat saaneet muuttotappiota koko 1960-luvulla (lääneittäin). Varsinkin Lapin läänin kaupunkien ja kauppaloitten kehitysedellytykset riippuvat oman läänin maalaiskunnista tulevasta väestöstä, sillä läänin asutuskeskukset menettävät huomattavasti väestöä muihin lääneihin ja Ruotsiin.

Suuralueittain ilmenneen kaupunkiväestön suhteellisen osuuden jakautumisen tasaisuudesta saatu kuva ei muutu, vaikka kaupungistumista tarkasteltaisiin myös muilla ryhmittelyperusteilla. Kuntamuodon muutoksilla mitattuna kaupungistuminen on lisääntynyt jonkin verran nopeammin Etelä- ja Keski-Suomessa, mutta ero Pohjois-Suomeen nähden ei ole suuri:

Suuralue	Kaupunkeja ja kauppaloita		
	1950	1960	1970
Etelä-Suomi	37	40	43
Keski-Suomi	20	20	25
Pohjois-Suomi	6	7	10
Yhteensä	63	67	78

Asutuskeskusten koolla mitattuna kaupungistuminen on ollut nopeinta pienissä vuonna 1950 alle 25 000 asukkaan kaupungeissa ja kauppaloissa. Kokonaisuutena ottaen väestön alueellisessa jakautumisessa eri kokoihin keskuksiin tapahtunut kehitys on ollut myös hyvin tasaista.

Taulu 13. Väestön jakautuminen eri kokoisiin keskuksiin vuosina 1950, 1960 ja 1970

Keskustyyppi 1950	1950		1960		1970	
	Asukasluku	%	Asukasluku	%	Asukasluku	%
Helsinki.....	369 380	9.2	452 777	10.2	510 352	11.1
Tampere ja Turku...	206 303	5.1	256 592	5.7	307 653	6.7
50 000 - 25 000	300 149	7.4	418 158	9.4	546 747	11.9
Muut kaupungit ja kauppalat	664 444	16.5	848 407	19.1	975 556	21.2
Maalaiskunnat	2 489 527	61.8	2 470 288	55.6	2 258 028	49.1
Yhteensä	4 029 803	100.0	4 446 222	100.0	4 598 336	100.0

Aikaisemmin on jo todettu, että tähän väestön alueellisen jakautumisen kehityksen tasaisuuteen on vaikuttanut kahden väestönmuutostekijän vastakkainen vaikutus. Muuttotappiolääneissä luonnollinen väestönkasvu oli huomattavasti suurempi 1950-luvulla kuin muuttovoitollääneissä. 1960-luvulla luonnollisen väestönkasvun alueelliset erot tasoittuivat huomattavasti.

Jos tarkastellaan pelkästään muuttoliikettä, huomataan melko suuria kehityseroja eri kokoisten asutuskeskusten välillä. Myöskin 1950- ja 1960-luku erottuvat selvästi¹⁾

Taulu 14. Muuttoliikkeen vaikutus asukasluvun muutoksiin eri kokoisissa asutuskeskuksissa 1950- ja 1960-luvulla

Keskustyyppi 1950	1951 - 1960	1961 - 1970
	% keskiluvusta	% keskiluvusta
Helsinki.....	15.2	8.7
Tampere ja Turku...	13.2	13.9
50 000 - 25 000	17.4	18.3
Muut kaupungit ja kauppalat	2.3	8.3
Maalaiskunnat	- 8.3	- 10.4

Pienten alle 25 000 asukkaan kaupunkien ja kauppaloitten asukasluvun kehityksen riippuvuus muuttoliikkeestä lisääntyi huomattavasti 1960-luvulla. Tähän on vaikuttanut sekä niiden vähentynyt luonnollinen väestönkasvu että muuttovoiton lisääntyminen. Näissä keskuksissa vuosien 1951-1960 muuttovoitto oli 22.9 % vuosien 1961-1970 muuttovoitosta. 1950-luvun väestönkasvusta muuttoliikkeen osuus oli 9.4 % ja 1960-luvun väestönkasvusta 59.3 %. Liitteessä

1) 1950-luvun muuttoliiketilastoissa on mukana myös vuosien 1951-55 siirtolaisuus. Siirtolaisuuden aiheuttama muuttotappio oli tänä aikana 32 000 henkeä. Osittaisia kuntaliitoksia ei ole otettu huomioon ryhmittelyssä.

VI esitetään vielä tarkempia yksityiskohtia muuttoliikkeen vaikutuksesta erikokoisten asutuskeskusten väestönkasvuun.

Tampereen ja Turun väestönkasvu riippui sekä 1950- että 1960-luvuilla noin 70 %:sti muuttoliikkeen tuomasta väestönlisäyksestä. Maalaiskunnissa luonnollinen väestönkasvu ei peittänyt muuttoliikkeen aiheuttamaa väestötappiota.

3. Helsingin ja sen lähiympäristön muuttoliike

Uudenmaan läänin poikkeuksellinen asema maan suurimpana muuttovoittoalueena on tullut selvästi esiin tehdyissä tarkasteluissa. Se sai muuttovoittoa vuosina 1961-1970 yhteensä 145 000 henkeä. Tämä on 14,5 % Uudenmaan koko asukasluvusta 1970. Uusimaa on myös siinä suhteessa poikkeuksellinen lääni, että myös sen maalaiskunnat saivat muuttovoittoa koko 1950-luvun ja 1960-luvun aikana (Majava 1968, 49).

Tähän poikkeukselliseen asemaan on vaikuttanut maan suurimman väestökeskuksen sijaitseminen Uudellamaalla. 1940-luvulla Helsingin kasvuvauhti oli vielä suurempi kuin koko läänin kunnes se sitten 1950- ja 1960-luvuilla muodostui hitaammaksi:

	Helsingin asukasluvun kasvu %	Asukasluvu	Uudenmaan läänin asukasluvun kasvu %	Asukasluvu
1941-1950	16,4	(1950) 369 000	12,7	(1950) 667 000
1951-1960	18,4	(1960) 453 000	24,8	(1960) 833 000
1961-1970	12,7	(1970) 510 000	20,7	(1970) 1 005 000

Helsingin kasvun hidastuminen 1960-luvulla ei merkinnyt pääkaupunkiseudun vetovoiman heikkenemistä. Helsingin sijasta kasvu kohdistui sen lähikuntiin. Vuonna 1970 Helsinki sai jo maassamuuton muuttotappiota 11,5 promillea. Sen läheisyydessä sijaitsevan Vantaan kaupungin saama muuttovoitto oli maan suurin, 130,8 promillea (Mikkola 1973, liitetäulu 1).

Helsingin muuttovoiton pysähtyminen ja sen kääntyminen muuttotappioksi tapahtui kahdessa vaiheessa. Muutosprosessi alkoi ensin näkyä lähtömuuton tasaisena nousuna, jota alkoi ilmetä vuodesta 1962 lähtien. Vuosina 1962-1970 lähtömuutto lisääntyi melkein kaksinkertaiseksi ja vuonna 1970 se oli noin 27 000 henkeä. Tulomuutossa tapahtui vähäinen 2 000 hengen lasku vuodesta 1967 alkaen. Vuonna 1970 Helsinki sai ensimmäisen kerran muuttotappiota. Helsinki ja sen vaikutusalue yhdessä saivat koko 1950- ja 1960-lukujen aikana keskimäärin 13 000 henkeä vuodessa muuttovoittoa.

Helsingin ja sen vaikutusalueeseen kuuluvien kuntien välisessä muuttoliikkeessä Helsinki sai muuttotappiota jo 1950-luvulla. Näistä kunnista tulomuutto Helsinkiin oli 1950-luvulla noin 3 000 henkeä vuodessa ja 1960-luvulla 6 000 henkeä. 1960-luvun lopulla lähtömuutto Helsingistä

sen vaikutusalueen kuntiin kasvoi vuosien 1961-1968 keskimääräisestä 10 000 hengestä 15 000 henkeen vuosina 1969-70. Helsingin muuttotappiollisuus johtui pääasiassa lähtömuuton voimistumisesta, josta suurin osa suuntautui lähikuntiin.

Helsingistä pois päin suuntautuvan muuttoliikkeen lisääntyminen ei johtunut siitä, että Helsinki olisi menettänyt merkitystään valtakunnallisena liike-elämän ja hallinnon keskuksena. Helsinki alkoi vain kokea konttoristumista, jossa erilaisten toimitilojen siirtyminen entisille asunto-alueille pakotti asutuksen siirtymään asumalähiöihin ja naapurikuntien alueille. Helsingin jopa kasvaneesta merkityksestä valtakunnan keskuksena on osoituksena se, että naapurikunnissa asuvien työssäkäynti Helsingissä lisääntyi 1960-luvulla. Helsingin muuttoliiketappiollisuus merkitsi käytännössä vain Helsingin ja sen naapurikuntien liikenteen kasvua ja Helsingin verotulojen laskua.

V TYÖVOIMA

1. Työvoima iän ja sukupuolen mukaan

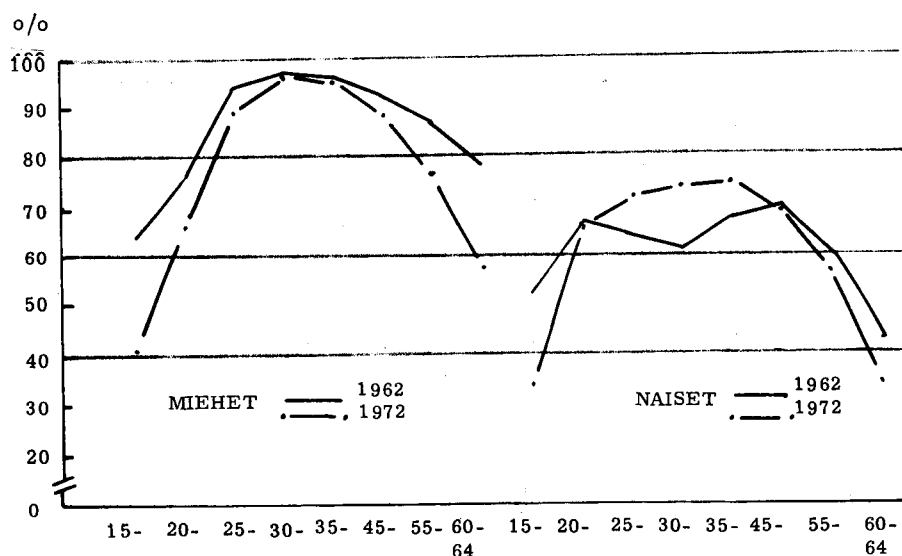
Työvoimalla tai työvoiman tarjonnalla tarkoitetaan sitä taloudellisesti aktiivista väestön osaa, joka osallistuu tuloa tuottavaan työhön tai sitä vailla ollessaan etsii työtä ja on siihen käytettävissä. Työvoiman määrä on pääasiallisesti riippuvainen maassa asuvan väestön määrästä, sen rakenteesta sekä siitä missä määrin väestö osallistuu työhön. Väestön työhön osallistumisasteeseen puolestaan vaikuttavat monet yhteiskuntapoliittiset, taloudelliset ja yksilölliset tekijät.

Väestön määrässä ja rakenteessa tapahtui Suomessa voimakkaita muutoksia 1960-luvulla. Työikäisen väestön määrä kasvoi 1960-luvulla noin 10 prosenttia. Työvoiman määrä kasvoi kuitenkin vastaavana aikana vain 3 prosenttia¹⁾. Työvoiman kasvuvauhti on näin ollut selvästi hitaampaa kuin työikäisen väestön kasvu ja tämän eron selvittämiseksi tarkastellaan seuraavaksi väestön työhön osallistumisastetta eli työvoimaosuuksia ja niissä 1960-luvulla tapahtuneita muutoksia.

Kuviossa 14 esitetyt työvoimaosuudet ovat vuosilta 1962 ja 1972. Vuodelta 1960 ei ole käytettävissä vertailukelpoisia tietoja.

1) Väestölaskentatietojen mukaan kasvoi ammatissa toimivan väestön määrä 1960-luvulla 4,7 prosenttia (Taulu 17). Ero työvoiman ja ammatissa toimivan väestön kasvussa johtunee työvoimatiedustelussa ja väestölaskennassa käytetyistä käsitteistä, joiden mukaan ennen kaikkea avustavat perheenjäsenet määritellään eri tavalla.

KUVIO 14. Työvoimaosuudet iän ja sukupuolen mukaan vuosina 1962 ja 1972

Kuvion mukaan ovat työvoimaosuudet alentuneet miehillä kaikissa ikäryhmissä vuodesta 1962 vuoteen 1972 ja eniten nuorimmissa ja vanhimmissa ikäryhmissä. Naisilla sen sijaan työvoimaosuudet ovat selvästi nousseet keskisissä ikäryhmissä, vain nuorimmassa ja kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä on tapahtunut alenemista.

Nuorimmissa ikäryhmissä on työvoimaosuuksia alentanut 1960-luvulla lisääntynyt koulunkäynti ja opiskelu. Esimerkiksi keskiasteen ammatillisissa ja korkean asteen oppilaitoksissa opiskelevien määrä kasvoi noin 90 prosenttia vuosien 1960 - 70 välisenä aikana. Kun kaikkien oppilaspaikkojen määrä kasvoi suhteellisesti enemmän kuin koulutukseen osallistuvat ikäluokat, on nuorten koulutukseen osallistumisaste kasvanut ja työvoimaosuus vastaavasti alentunut. Yksilötasolla edellä mainittu merkitsee sitä, että opiskeluun käytetään enemmän aikaa ja työvoimaan siirtyminen tapahtuu vanhempana kuin aikaisemmin.

Tarkasteltaessa työikäistä väestöä työvoiman tarjonnan kannalta on siinä aiheellista erottaa työkykyinen ja työkyvytön väestö. Raja työkykyisen ja työkyvyttömän välillä on tosin verraten horjuva ja siihen voidaan vaikuttaa esimerkiksi terveys- ja työvoimapolitiisin toimenpitein. Tämä jako on kuitenkin aiheellinen, sillä työkykyinen väestö muodostaa pääosan maamme työvoimavaroista. 1960-luvulla pieneni työvoimavarojen eli työkykyisen väestön suhteellinen osuus työikäisestä väestöstä johtuen pääasiallisesti työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrän voimakkaasta kasvusta. Työkyvyttömiä eläketurva parani tällöin olennaisesti; työeläkelait tulivat voimaan vuosina 1961 ja 1962 ja kansaneläkkeiden reaaliset korotukset toteutettiin 1960-luvun puolivälissä. Parantuneen eläketurvan ansiosta tuli niille henkilöille, joiden työkyky oli alentunut, taloudellisesti mahdolliseksi siirtyä työvoimasta aktiivien väestön ulkopuolelle.

Taulu 15. Toistaiseksi myönnetyn työkyvyttömyyseläkkeen saajat ikäryhmittäin sukupuolen mukaan 31.12. 1965 ja 1970

Ikä	Miehet		Naiset		Miehet		Naiset	
	1965	1970	1965	1970	1965	1970	1965	1970
	Koko väestöstä (%)							
16 - 34	8 350	10 533	7 113	8 544	1.2	1.4	1.0	1.2
35 - 44	8 116	9 133	7 295	7 623	2.8	3.2	2.4	2.7
45 - 54	13 963	20 289	12 691	16 412	6.0	8.6	4.6	5.8
55 - 59	13 608	19 283	13 179	17 743	11.9	17.6	9.4	12.9
60 - 64	17 514	28 177	19 581	27 743	19.9	28.0	17.0	20.9
16 - 64	61 551	87 415	59 859	78 065	4.3	5.9	3.9	5.0

Työkyvyttömiä osuus kasvoi kaikissa ikäryhmissä vuodesta 1965 vuoteen 1970 sekä miehillä että naisilla. Naisista oli työkyvyttömyyseläkkeen saajia suhteellisesti hieman vähemmän kuin miehistä ja eläkkeen saajien osuus kasvoi sekä miehillä että naisilla ikäryhmän myötä. Korkeimmillaan eläkkeensaajien osuus oli 60 - 64 -vuotiaiden miesten kohdalla, heistä peräti 28 prosenttia sai toistaiseksi myönnettyä työkyvyttömyyseläkettä vuonna 1970. Tässä yhteydessä on syytä myös todeta, että alueittain työvoimavarojen osuus työikäisestä väestöstä vaihtelee maassamme melkoisesti. Kun Uudenmaan läänissä vuonna 1970 sai työkyvyttömyyseläkettä 3.8 prosenttia työikäisestä väestöstä, niin Pohjois-Karjalan läänissä eläkkeensaajien osuus oli 9.2 prosenttia. Työkyvyttömiä suureen osuuteen Pohjois-Karjalan läänissä sekä yleensä Itä- ja Pohjois-Suomessa ovat vaikuttaneet alueen väestön korkea sairastavuusaste sekä koko 1960-luvun alueelta jatkunut muuttoliike, joka on koskenut nimenomaan työkykyisintä väestöä (Tauriainen-Koivula 1973, s. 1).

Yleisen eläketurvajärjestelmän kehittyminen (ml. yrittäjien eläketurva) on vaikuttanut sekä miesten että naisten työvoimaosuus alentavasti vanhemmissa ikäryhmissä. 60 - 64 -vuotiailla miehillä aleni työvoimaosuus 1962 - 72 välisenä aikana peräti 20 prosenttiyksikköä, mitä muutosta on pidettävä suurena ottaen huomioon työvoimaosuuksissa yleensä tänä aikana tapahtuneen kehityksen.

Vuosien 1962 - 1972 välisenä aikana kasvoi työhön osallistumisaste (Kuvio 14) ainoastaan 25 - 44 -vuotiaiden naisten kohdalla. Tästä kasvusta johtuen onkin naisten osuus Suomen työvoimasta huomattavan suuri; vuonna 1972 työvoimaan kuuluvasta väestöstä oli naisia peräti 45 prosenttia eli lähes puolet.

Aikaisemmin kun maatalous oli suurin työllistäjä, maanviljely ja karjanhoito toivat naiset osallisiksi tuloa tuottavaan työhön. Maatalouden työllistävän merkityksen pienentyessä ovat elinkeinorakenteessa samanaikaisesti tapahtuneet muutokset, ennen kaikkea palveluelinkeinojen voimakas kasvu, taanneet naisille runsaasti työtilaisuuksia. Naisia olikin kaupan, pankkien ja palvelusten työllisistä vuonna 1972 noin kaksi kolmasosaa. Naisten kasvanut osuus työvoimasta näkyy myös siten, että vuonna 1972 oli työvoimassa 31 000 naista enemmän

ja 18 000 miestä vähemmän kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Ts. työvoiman kokonaismäärässä vuosien 1962 - 1972 välisenä aikana tapahtunut kasvu johtui yksinomaan naisten työvoimaosuuksien noususta.

Väestölaskentatietojen mukaan (Taulu 16) on ammatissa toimivuus vuodesta 1960 vuoteen 1970 lisääntynyt nimenomaan naimisissa olevien naisten kohdalla, heillä työhön osallistumisaste on kohonnut 45 prosentista lähes 53 prosenttiin. Naimattomien naisten työhön osallistumisaste on taas samana aikana pudonnut yli 10 prosenttiyksikköä, niin että se vuonna 1970 oli jo pienempi kuin naimisissa olevilla naisilla.

Taulu 16. Naisten työvoimaosuudet iän ja siviilisäädyn mukaan vuosina 1960 ja 1970

Ikä	Naimattomat		Naimisissa olevat	
	1960	1970	1960	1970
	%	%	%	%
15 -	52.9	42.0	45.0	52.6
15 - 19....	41.6	27.2	42.5	47.0
20 - 29....	76.0	69.7	47.0	61.3
30 - 39....	85.9	85.9	49.2	63.6
40 - 49....	84.4	82.3	51.4	61.1
50 -	36.6	25.6	34.7	32.6

Koulutuksen määrä näyttää selvästi vaikuttavan naimisissa olevien naisten työhön osallistumisasteeseen, sillä vuoden 1970 väestölaskennan tietojen mukaan on niiden naimisissa olevien naisten, joilla on keskiasteen koulutus, työvoimaosuus 61 prosenttia ja korkean asteen koulutuksen omaavilla se on jo 75 prosenttia, kun kaikkien naimisissa olevien naisten työvoimaosuus oli samana aikana 53 prosenttia. Naisten ansiotyötä koskevissa tutkimuksissa on todettu samansuuntaisesti, että ylemmissä sosiaaliryhmissä ammattitaidon ylläpitäminen ja viihtyvyys ovat usein tärkeimmät syyt äidin ansiotyössä käyntiin. Alimmassa sosiaaliryhmässä ansiotyössä käydään ensi sijassa taloudellisten syiden vuoksi.

Edellä esitetyn mukaan työvoiman määrään ja rakenteeseen ovat 1960-luvulla vaikuttaneet voimakkaimmin koulunkäynnin ja opiskelun lisääntyminen nuoremmassa ikäryhmissä, työvoimaosuuksien aleneminen parantuneen eläketurvan ansiosta vanhemmissa ikäryhmissä ja naisten kasvanut aktiivisuus työmarkkinoilla (siirtolaisuuden merkitystä työvoiman määrään ei tässä yhteydessä oteta huomioon). Opiskeluajan pidentymisen johdosta nuorten ikäryhmien työvoimaan tulo tapahtuu nykyään myöhäisemmässä vaiheessa ja toisaalta taas siirtyminen työvoiman ulkopuolelle epäaktiiviin väestöön parantuneen eläketurvan ansiosta tapahtuu keskimäärin aikaisemmin kuin 1960-luvun alkupuolella. Näyttää siis siltä, että taloudellisesti aktiivien vuosien osuus yksilön elinvuosista on pienentynyt ja muiden toimintojen osuus kasvanut. Naisten kohdalla lisäksi lasten ja kodin hoitoon käytetty aika on supistunut ja ansiotyöhön käytetyn ajan osuus on kasvanut.

Seuraavassa asetelmassa on esitetty edellä kuvattujen toimintojen välisissä suhteissa vuosina 1962 - 1972 tapahtuneiden muutosten vaikutukset työvoiman määrään iän ja sukupuolen mukaan vuonna 1972. Maastamuuton vaikutusta ei myöskään tässä ole otettu huomioon, vaan muutokset on suhteutettu maassa asuvaan väestöön.

	15-64	15-19	20-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-64
	1 000 henkeä							
Miehet ...	-125	-49	-21	-9	-2	-3	-10	-31
Naiset ...	-1	-37	0	+16	+20	+21	-4	-17

Jos miesten työvoimaosuudet vuonna 1972 olisivat olleet samat kuin vuonna 1962, olisi työvoimaan kuuluvien miesten määrä ollut tällöin edellisen asetelman mukaan 1 25 000 henkilöä todettua määrää suurempi, mikä on yli 10 prosenttia 15-64 -vuotiaan miestyövoiman määrästä vuonna 1972.

Naisilla toimintojen muutokset ovat taas vaikuttaneet työvoimamääriin hyvin eri tavalla eri ikäryhmissä, mutta kuitenkin niin että keskisissä ikäryhmissä tapahtunut työvoimaosuuksien kasvu on korvannut nuorimmassa ja kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä tapahtuneen vähene-
misen.

2. Työvoimareservi

Työvoiman tarjonnan kannalta on aiheellista tässä yhteydessä tarkastella myös sitä työkykyisen väestön osaa, joka on työvoiman ulkopuolella, sillä tästä väestön osasta muodostuu maan potentiaalinen työvoimareservi pääosin. Vuonna 1972 kuului työvoimareserviin maamme 15-64 -vuotiaasta työkykyisestä väestöstä noin neljännes, miehillä reservin osuus oli 16 ja naisilla 35 prosenttia. Työvoimareservin kokonaismäärä oli ko. vuonna 750 000 henkilöä, joista miehiä oli noin yksi kolmasosa. Työvoimareservi jakautui ikäryhmittäin seuraavasti:

	15-64	15-19	20-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55-59	60-64
	%								
Miehet ...	100	53	30	7	1	1	2	2	4
Naiset ...	100	26	14	9	7	12	14	8	10

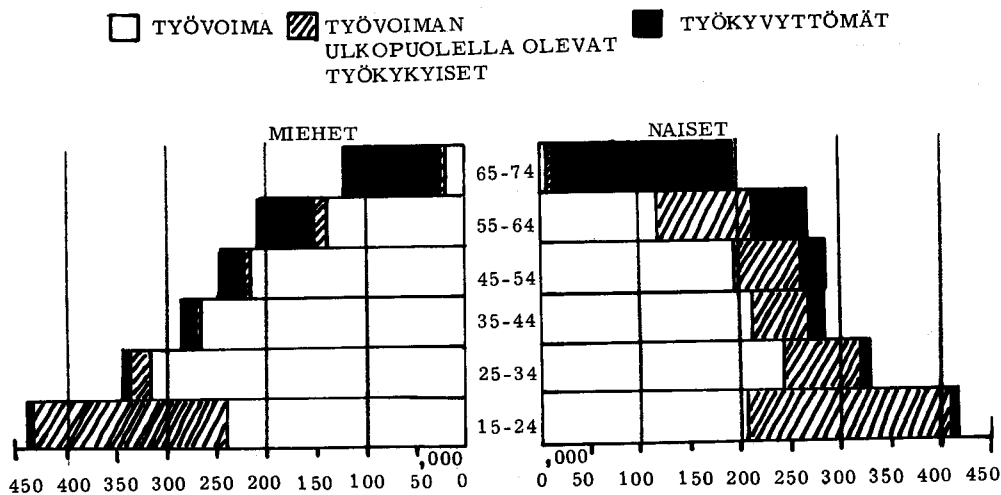
Miesten työvoimareservissä on huomattavan runsaasti nuorempiin ikäryhmiin kuuluvia. Nuoremmissa ikäryhmissä reservin pääosan muodostavat koululaiset ja opiskelijat, joilla työvoimaan siirtyminen opintojen päätyttyä on todennäköisin vaihtoehto, sillä opiskelun päättävöiksi voidaan katsoa valmistautumisen työelämää varten. Vanhimmassa ikäryhmässä taas suurin osa reserviä on työeläkkeelle siirtyneitä, joilla työvoimaan takaisin siirtyminen on erittäin epätodennäköistä.

Miehissä ei näin ollen ole mitään huomattavia työvoimareservejä koululaisia ja opiskelijoita lukuun ottamatta. Naisten työvoimareservin määrä on sen sijaan jo huomattavasti suurempi ja työvoiman tarjonnan kannalta merkittävämpi. Vuonna 1972 oli tämän reservin määrä yli 500 000 henkilöä ja näistä perheenemäntiä oli 330 000. Reservin jakautuminen ikäryhmittäin näyttää naisilla olevan tasaisempaa kuin miehillä, tosin myös naisilla kahden nuorimman ikäryhmän osuus on suhteellisesti suurin.

Työvoimareservin osuus työvoimavaroista vaihtelee myös alueittain. Pienin sen osuus on Uudenmaan läänissä ja suurin Lapin läänissä, missä naisista peräti 43 prosenttia kuului työvoimareserviin vuonna 1971. Itä- ja Pohjois-Suomessa ei elinkeinoelämän kehittymättömyydestä johtuen ole riittävästi sopivia työpaikkoja naisille, jolloin naiset pysyttelevät työvoiman ulkopuolella ja heidän keskuudessaan esiintyy näin ollen runsaasti piilotyöttömyyttä. Voidaankin ajatella, että kodinhoito ja työhön osallistuminen ovat osalle naisia toiminnallisia vaihtoehtoja. Kun työvoiman kysyntä on runsasta, siirrytään työvoimaan ja vastaavasti kysynnän niukkuuden aikana vetäydytään työvoiman ulkopuolelle työn puutteen vuoksi.

Yhteenvetona edellisestä on kuviossa 15 esitetty 15-74 -vuotias väestö vuonna 1972 iän ja sukupuolen mukaan pääryhmittäin.

KUVIO 15. Työkäinen väestö pääryhmittäin sukupuolen mukaan vuonna 1972

Kuviosta 15 näkyy selvästi, miten työvoimaan kuuluva väestö on Suomessa tällä hetkellä suhteellisen nuorta. Kun työvoiman määrä vuonna 1972 oli noin 2,2 milj. henkeä, oli tästä määrästä yli miljoona eli lähes puolet alle 35-vuotiaita. 35-54 -vuotiaita oli työvoimasta vielä noin 40 prosenttia, mutta 55-vuotiaita ja sitä vanhempia enää vain kymmenesosa. Mies- ja naistyövoiman ikärakenteet ovat lisäksi hyvin samankaltaiset, kummallakin on 25-34 -vuotiaiden osuus suurin ja myös muiden ikäryhmien väliset suhteet ovat samat.

Nuorimmassa ikäryhmässä on merkittävän suuri työvoimareservi, yli 400 000 henkilöä, jonka siirtyminen työvoimaan tulee tapahtumaan lähivuosien aikana. Osa tähän reserviin kuuluvista naisista tulee pysymään työvoiman ulkopuolella lähinnä perheenemäntinä, mutta nimenomaan tämän ryhmän määrään voidaan vaikuttaa ratkaisevasti yhteiskuntapolitiikan eri lohkoilla harjoitettavilla toimenpiteillä, jotka koskevat ennen muuta ammattikoulutus-, työnsaanti-, asunnonsaanti- ja päivähoitomahdollisuuksia.

1960-luvulla oli alle 15-vuotiaiden määrä sekä suhteellinen osuus väestöstä pienentynyt voimakkaasti. Voidaan todeta, että 1970-luvulla tulee työkään siirtymään lähes 100 000 nuorta vähemmän kuin 1960-luvulla, mistä johtuen työvoimavarojen kasvuvauhti tulee hidastumaan lähivuosien aikana. Työkään siirtyvien ikäluokkien pieneneminen, siirtolaisuus sekä työvoimaosuudessa tapahtuvat mahdolliset muutokset tulevatkin yhdessä vaikuttamaan ratkaisevasti työvoiman määrään ja rakenteen kehitykseen.

3. Työvoima elinkeinon mukaan

Vuonna 1972 työllistivät palveluelinkeinot 45 %, jalostuselinkeinot 36 % ja alkutuotanto 19 % maamme työllisestä työvoimasta. Työvoiman elinkeinorakenne on näin jo varsin palveluelinkeinovaltainen ja toisaalta maa- ja metsätalouden osuus työllisistä on pienempi kuin koskaan aikaisemmin.

Työvoiman elinkeinorakennetta pyritään tässä kappaleessa tarkastelemaan lähinnä 1960-luvulla tapahtuneen kehityksen valossa sekä kuvaamalla työvoiman elinkeinorakennetta iän ja alueen mukaan 1970-luvun alkupuolella.

Suomessa vuosien 1950-70 välisenä aikana työvoiman elinkeinorakenteessa tapahtuneet muutokset on esitetty taulussa 17 väestölaskennan ammatissa toimivan väestön elinkeinojakamana.

Taulu 17. Ammatissa toimiva väestö elinkeinoittain vuosina 1950, 1960 ja 1970 sekä muutokset 1960-50 ja 1970-60

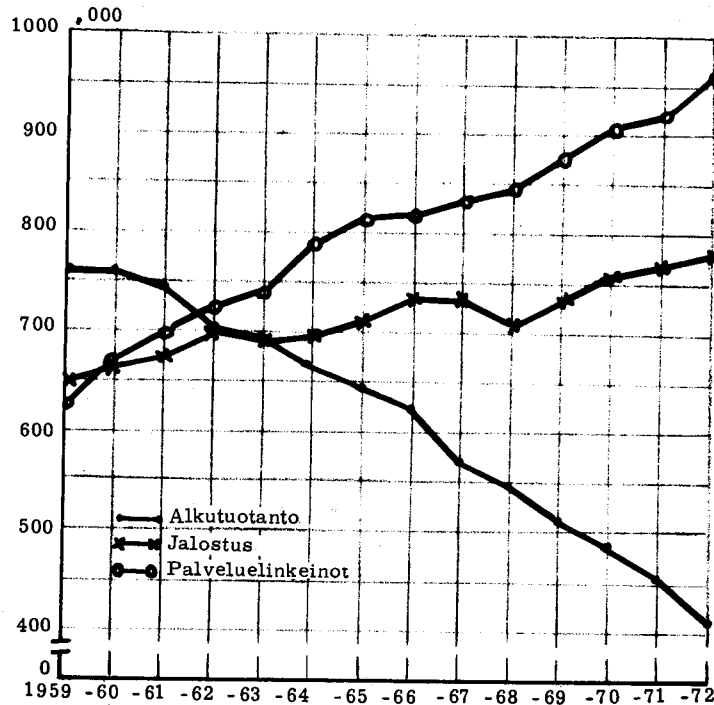
	Ammatissa toimiva väestö						Muutos	
	1950	1960	1970	1950	1960	1970	1960-50	1970-60
	1 000 henkeä			%			%	
Alkutuotanto ..	909	721	429	46	35	20	-20,7	-40,5
Jalostus.....	553	639	723	28	31	34	+15,8	+13,0
Palveluelinkeinot	494	667	934	25	33	44	+34,9	+40,1
Yhteensä ¹⁾ ...	1 984	2 033	2 129	100	100	100	+2,5	+4,7

1) ml. elinkeino tuntematon

Ammatissa toimivan väestön elinkeinorakenne on muuttunut olennaisesti kuluneiden 20 vuoden aikana. Vuonna 1950 ja vieläpä vuonna 1960 oli alkutuotanto suurin elinkeinoistamme, mutta 1960-luvulla tapahtuneen voimakkaan vähenemisen johdosta toimii maa- ja metsätaloudessa nyt vain yksi viidesosa työvoimasta. Kaikkiaan oli maa- ja metsätalouden työvoiman määrä lähes puoli miljoonaa henkeä pienempi vuonna 1970 kuin 20 vuotta aikaisemmin. Samanaikaisesti alkutuotannon pienenemisen kanssa on muiden elinkeinojen työvoiman määrä kasvanut yli 600 000 henkilöllä. Kasvu on ollut erityisen voimakasta palveluelinkeinoissa, mutta myös jalostuselinkeinoissa toimivien määrä on kasvanut selvästi sekä 1950- että 1960-luvulla.

Kuviossa 16 on esitetty työvoiman elinkeinorakenteessa vuosina 1959-72 tapahtuneet muutokset tarkemmin. Tiedot perustuvat työvoimatiedusteluun ja koskevat ainoastaan työllistä työvoimaa.

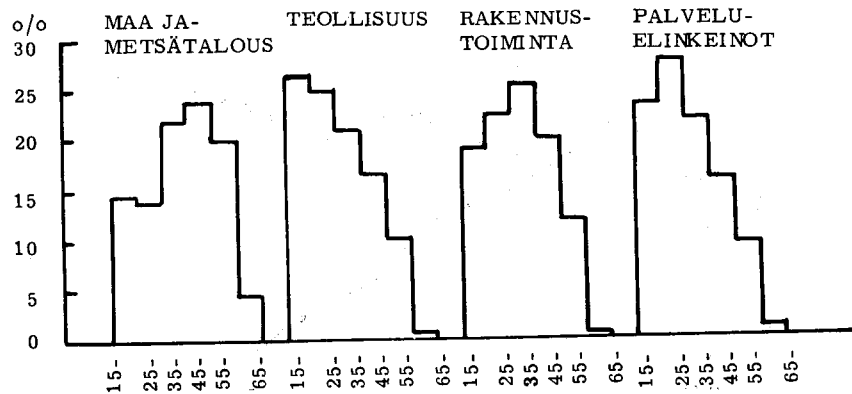
KUVIO 16. Työlliset elinkeinoittain vuosina 1959 - 72

Alkutuotannossa työllisten määrä on pienentynyt jatkuvasti vuodesta 1959 lähtien ja kehitys on ollut voimakkainta vuosien 1967 - 1972 välisenä aikana. Jalostuselinkeinojen suunta on kuvion mukaan ollut kasvava. Poikkeuksena on vuosi 1967, jolloin työllisten määrä selvästi pieneni johtuen maassamme vallinneesta laskusuhdanteesta. Palveluelinkeinojen työllisten määrä on kasvanut jatkuvasti vuosittain, voimakkaimmin vuosina 1961, 1964 ja 1972.

Eri elinkeinojen työvoiman määrissä tapahtunut kehitys heijastuu myös elinkeinoissa toimivien ikärakenteessa. Kuviossa 17 on esitetty ammatissa toimivan väestön ikärakenne elinkeinoittain vuonna 1970. Kuvion mukaan on teollisuudessa toimivien ikärakenne nuorin, ikäryhmään 15-24 -vuotiaat kuului lähes kolmannes työvoimasta. Jalostuselinkeinojen työvoiman kasvu 1960-luvun lopulla on tämän mukaan etupäässä tapahtunut teollisuudessa eikä rakennustoiminnassa. Palveluelinkeinojen työvoimasta oli eniten 25-34 -vuotiaita, joten elinkeino on ikärakenteeltaan myös suhteellisen nuorta. Rakennustoiminnassa työskentelevien ikärakenne on jo selvästi vanhempi, huippu on ikäryhmässä 35-44 -vuotiaat. Selvimmin ikärakenteeltaan poikkeaa maa- ja metsätalous, sen työvoimasta oli noin puolet 45 vuotta täyttäneitä ja lisäksi alle 35-vuotiaita oli vain vajaa kolmannes. Alkutuotannon ikärakenteesta johtuen tulee elinkeinon työvoiman määrä edelleen voimakkaasti supistumaan lähivuosien aikana. Maatalousyrittäjäin eläkevakuutuksen perusteella sai vuonna 1970 5 600 vakuutettua eläkettä (eläkejärjestelmä oli vasta tällöin alkanut toimia, mistä johtuu eläkeensaajien pieni lukumäärä), vuonna 1975 on eläkeensaajia arvioitu olevan jo 87 000 (Melan kuukausitilasto, tammikuu 1972). Myös maaseudun väestökatoalueilla suoritettu haastattelututkimus antaa samansuuntaisia tuloksia; puolet 45-64 -vuotiaista väestökatoalueiden maatalouden yrittäjistä ja heidän puolisoistaan tulee luopumaan tilanpidosta lähimmän viiden vuoden aikana (Tauriainen - Koivula 1973, s. 13).

KUVIO 17. Ammatissa toimiva väestö elinkeinoittain ja ikäryhmittäin vuonna 1970

Taulussa 18 on esitetty 10-vuotisikäryhmittäin alkutuotannossa toimivan väestön määrät vuosina 1960 ja 1970 sekä vastaavat nettopoistumat. Suurinta poistuma on ollut luonnollisesti vanhimmassa ikäryhmässä, vain 12 prosenttia vuonna 1960 vähintään 55 vuotta täyttäneistä oli edelleen ammatissa toimivia vuonna 1970. Toiseksi suurinta poistuma on ollut nuorimmassa ikäryhmässä.

Taulu 18. Alkutuotannosta tapahtuneet nettopoistumat vuosina 1960 - 1970

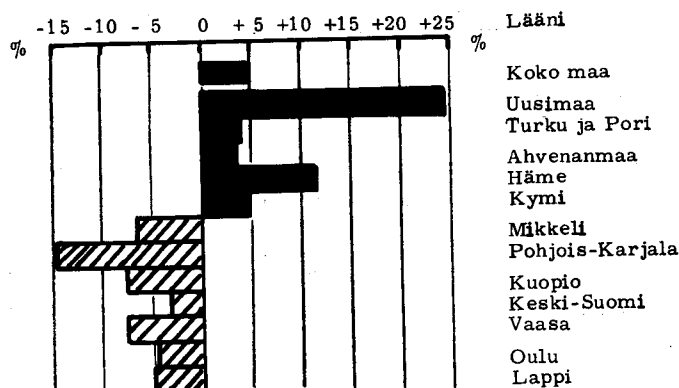
Syntymävuosi	Ikä v. 1960	At-väestössä		Poistuma	
		1960	1970	1 000 henkeä	%
		1 000 henkeä			
1945 -36	15 - 24	120	61	59	48.9
1935 -26	25 - 34	125	94	31	24.6
1925 -16	35 - 44	147	104	43	29.4
1915 -06	45 - 54	163	87	76	46.5
1905 -	55 -	162	20	142	87.6

Nuorimmassa ikäryhmässä on näin ollen tapahtunut runsaasti siirtymistä alkutuotannosta jalostus- ja palveluelinkeinoihin. Usein tämän siirtymän edellytyksenä on lisäksi ollut muutto Pohjois- tai Itä-Suomesta Etelä-Suomeen tai muutto maan rajojen ulkopuolelle. Voidaan myös olettaa, että parantuneet koulunkäynti- ja opiskelumahdollisuudet ovat osaltaan vaikuttaneet siirtymiseen alkutuotannosta pois. Pienintä on ammatissa toimivien väheneminen ollut keskisissä ikäryhmissä. Maa- ja metsätaloustyö on ilmeisesti jo tässä iässä omaksuttu omaksi ammatiksi pysyvästi ja uuteen ammattiin siirtyminen on harvinaisempaa kuin nuoremmassa ikäryhmissä.

4. Elinkeinorakenteen muutos alueittain

Tarkasteltaessa ammatissa toimivan väestön määrän ja elinkeinorakenteen kehitystä alueittain 1960-luvulla on siinä havaittavissa suuriakin eroja. Kun ammatissa toimivien määrä kasvoi vuodesta 1960 vuoteen 1970 yhteensä 96 000 henkilöllä (Liite VII), tapahtui kasvua ainoastaan maamme viidessä eteläisimmässä läänissä: Uudenmaan, Turun ja Porin, Ahvenanmaan, Hämeen ja Kymen läänissä. Muissa lääneissä ammatissa toimivien määrä väheni samanaikaisesti lähes 60 000 henkeä, jolloin siis näissä eteläisissä lääneissä kasvu oli peräti 155 000 henkeä.

KUVIO 18. Ammatissa toimivan väestön määrissä lääneittäin tapahtuneet prosenttimuutokset 1970/60

Voimakkainta ammatissa toimivan väestön kasvu oli Uudenmaan läänissä, ammatissa toimivien määrä kasvoi yli 100 000 henkilöllä, mikä on yli puolet kaikissa viidessä eteläisessä läänissä tapahtuneesta kasvusta yhteensä. Pohjois-Karjalan läänissä taas väheni ammatissa toimivan väestön määrä lähes 15 prosenttia (Kuvio 18), mikä väheneminen oli suhteellisesti suurinta Itä- ja Pohjois-Suomen alueella. Keskimäärin väheni muun Suomen alueella ammatissa toimivien määrä vajaat 7 prosenttia ja kasvoi viidessä eteläisessä läänissä yli 13 prosenttia.

Voidaan todeta, että 1960-luvulla maamme viisi eteläisintä lääninä olivat työvoiman kysynnän aluetta ja muut läänit työvoiman tarjonnan aluetta. Etelä-Suomen kehittyvä elinkeinoelämä on saanut huomattavan osan työvoimastaan Pohjois-Suomen alkutuotannosta ja työvoimaan siirtyvistä uusista ikäluokista. Osa Pohjois- ja Itä-Suomesta vapautuneesta työvoimasta on tosin siirtynyt maamme rajojen ulkopuolelle, pääasiassa Ruotsiin. Maastamuuton on nimittäin todettu selvästi keskittyvän Pohjois-Suomeen ja koskevan nimenomaan ammattitaidotonta työvoimaa.

Taulu 19. Ammatissa toimivan väestön määrässä elinkeinoittain tapahtuneet muutokset vuosina 1960 - 1970

Alue	Alku- tuotanto	Jalostus	Palvelu- elinkeinot	Yhteensä ¹⁾
	1 000 henkeä			
Uudenmaan, Turun ja Porin, Ahvenanmaa, Hämeen ja Kymen lääni	- 105	+ 58	+ 179	+ 155
Muu Suomi	- 187	+ 25	+ 88	- 59
Koko maa	- 292	+ 83	+ 267	+ 96

1) ml. elinkeino tuntematon

Elinkeinoissa 1960-luvulla tapahtuneet muutokset ovat olleet samansuuntaisia sekä työvoimaa tarjoavilla että työvoimaa kysyvillä alueilla, mutta kuitenkin niin että jalostus- ja palveluelinkeinoissa toimivien määrän kasvu on ollut alkutuotannossa tapahtunutta vähene- mistä suurempaa ainoastaan Etelä-Suomessa (Taulu 19).

Eri elinkeinoista on alkutuotannon merkitys työllistäjänä Itä- ja Pohjois-Suomessa edelleen huomattava; vuonna 1970 näillä alueilla kuului noin kolmannes ammatissa toimivista maa- ja metsätalouteen ja Etelä-Suomessa enää vain runsas kymmenesosa. Itä- ja Pohjois-Suomessa alkutuotannossa toimivien osuus olikin vuonna 1970 edelleen suurempi kuin eteläisissä lääneissä kymmenen vuotta aikaisemmin (Liite VIII). Alkutuotannon merkitys työllistäjänä työvoiman tarjonnan alueilla näkyy myös elinkeinossa toimivien ikärakenteessa. Vuoden 1970 väestölaskennan mukaan Etelä-Suomen maa- ja metsätalouden työvoimasta oli alle 35-vuotiaita noin neljännes, mutta muualla Suomessa noin kolmannes. Tämän mukaan alkutuotanto työllistää edelleen Itä- ja Pohjois-Suomessa enemmän työvoimaan siirtyviä

nuoria kuin eteläisissä lääneissä. Toisaalta on otettava huomioon alkutuotannossa toimivien korkea keski-ikä, minkä johdosta maa- ja metsätalouden työvoima tulee lähivuosina voimakkaasti vähenemään ja näin vaikuttamaan Itä- ja Pohjois-Suomen työvoimamääriä edelleen pienentävästi.

Jalostus- ja palveluelinkeinoissa toimivien määrä kasvoi 1960-luvulla koko maassa yhteensä 350 000 henkilöllä, kuten taulusta 19 voidaan havaita. Viiden eteläisen läänin osuus tästä kasvusta oli yli kaksi kolmasosaa. Niinpä vuonna 1970 koko maan teollisuuden, rakennustöiden ja palveluelinkeinojen työvoimasta asui tällä alueella lähes 70 prosenttia. Jalostus- ja palveluelinkeinot ovat näin selvästi keskittyneet Etelä-Suomeen ja voimakkaimmin tämä keskittyminen koskee Uudenmaan läänin aluetta, jossa koko maan jalostuselinkeinoissa toimivasta väestöstä asui neljännes ja palveluelinkeinoissa toimivista peräti kolmannes.

Itä- ja Pohjois-Suomesta 1960-luvulla tapahtunut voimakas aktiivin väestön muutto on aiheuttanut selviä rakenteellisia eroja työvoiman kysynnän ja tarjonnan alueilla. Työvoiman alueellinen jakauma on selvästi erilainen ja koko maan kannalta epäedullisempi kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Työvoima on keskittynyt voimakkaasti Etelä-Suomeen ja lisäksi muuttoliikkeen valikoivuudesta johtuen on Itä- ja Pohjois-Suomen alueella epäaktiivin väestön suhteellinen osuus koko väestöstä kasvanut. Tämä kehitys näkyy selvästi alueittaisissa työvoimaosuuksissa. Vuonna 1960 oli eteläisissä lääneissä väestön työhön osallistumisaste 65 prosenttia ja muualla Suomessa lähes prosenttiyksikön verran suurempi. Vuonna 1970 tilanne oli päinvastainen: Etelä-Suomessa oli väestön työhön osallistumisaste 62 prosenttia, mutta muualla Suomessa vain 58 prosenttia eli lähes 8 prosenttiyksikköä pienempi kuin kymmenen vuotta aikaisemmin.

Tämä teollisuuden ja palvelusten voimakas keskittyminen Etelä-Suomeen on lisäksi aiheuttanut monia haittoja työmarkkinoilla. Etelä-Suomessa vallitsee tietyillä ammattialoilla jatkuva työvoimapula ja samanaikaisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa suhteellisen korkea työttömyys. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan tasapainoon saattamisen esteenä ovat kuitenkin Etelä-Suomessa vallitseva asuntopula ja toisaalta Itä- ja Pohjois-Suomen työttömien puutteellinen ammattitaito tai sidonnaisuus kotipaikkaan. Kehitysalueiden tuotantoelämää kehittämällä sekä muiden yhteiskuntapolitiikan keinojen avulla lienee kuitenkin mahdollista tasoitaa alueellisia eroja sekä vähentää työmarkkinoilla vallitsevaa tasapainottomuutta pitkällä tähtäyksellä.

5. Ammattiasema

Ammatissa toimivan väestön jakautuminen ammattiaseman mukaan vuosina 1960 ja 1970 käy selville taulusta 20, johon on merkitty myös ko. ajanjaksona tapahtuneet prosentuaaliset muutokset.

Taulu 20. Ammatissa toimiva väestö ammattiaseman ja sukupuolen mukaan vuosina 1960 ja 1970

Ammattiasema	Ms	%	M	%	N	%
<u>1960</u>						
Yrittäjiä	395 141	19.4	323 664	26.3	71 477	8.9
Toimihenkilöitä	454 867	22.4	203 410	16.5	251 457	31.4
Työntekijöitä	880 910	43.3	613 471	49.8	267 439	33.4
Avustavia perh. jäseniä	302 350	14.9	91 882	7.4	210 468	26.3
Yhteensä	2 033 268	100.0	1 232 427	100.0	800 841	100.0
<u>1970</u>						
Yrittäjiä	302 200	14.3	242 678	19.8	59 522	6.7
Toimihenkilöitä	665 557	31.4	273 441	22.3	392 116	43.9
Työntekijöitä	993 593	46.9	666 397	54.4	327 196	36.7
Avustavia perh. jäseniä	156 907	7.4	43 150	3.5	113 757	12.7
Yhteensä	2 118 257	100.0	1 225 666	100.0	892 591	100.0
<u>Muutos 70/60</u>						
Ammattiasema	Ms	%	M	%	N	%
Yrittäjiä	-92 941	-23.5	-80 986	-25.0	-11 955	-16.7
Toimihenkilöitä	+210 690	+46.3	+70 031	+34.4	+140 659	+55.9
Työntekijöitä	+112 683	+12.8	+52 926	+8.6	+59 757	+22.3
Avustavia perh. jäseniä	-145 443	-48.1	-48 732	-53.0	-96 711	-46.0
Yhteensä	+84 989	+4.2	-6 761	-0.5	+91 750	+11.5

Suurimmat muutokset ovat tapahtuneet toimihenkilöiden ja avustavien perheenjäsenten kohdalla; ensiksi mainittuun ryhmään kuuluvien lukumäärä on kasvanut n. 46 % ja jälkimmäiseen ryhmään kuuluvien lukumäärä taasen vähentynyt 48 %. Toimihenkilöihin on laskettu kuuluviksi myös myymäläapulaiset, jotka ovat voittopuolisesti naisia, ja juuri naisten lukumäärä on toimihenkilöryhmässä kasvanut erittäin voimakkaasti (56 %). Syynä toimihenkilöryhmän kasvuun on kaupan ja palvelusten kasvu, mikä taasen on teollistumisen seuraus ja rinnakkaisilmiö. Samasta syystä johtuu ainakin osaksi yrittäjien lukumäärän väheneminen, sillä maanviljelijät on laskettu tähän ryhmään kuuluviksi. Sen lisäksi on otettava huomioon, ettei yrittäjien lukumäärä teollisuuden toiminnan keskittymisen vuoksi kasva samassa suhteessa kuin toimihenkilöiden ja työntekijöiden luku.

Myöskään työntekijöiden lukumäärässä tapahtunut kasvu ei ole mitenkään huomiota herättävän suuri (n. 13 %). Selityksenä voi viitata teollistumisen jälkivaiheen erityispiirteisiin, joihin kuuluu mm. automaatio ja yleensäkin tehtävien muuttuminen korkeampaa ammattitaitoa ja koulutustasoa vaativiksi. Tällöin ei enää työntekijätasolla tarvita läheskään yhtä paljon lisätyövoimaa kuin toimihenkilötasolla. Esim. miesten kohdalla on lisäys toimihenkilöryhmässä 34.4 % mutta työntekijätasolla vain 8.6 %. Kaikesta huolimatta ammatissa toimivan väestön rakenne maassamme on edelleenkin verrattain vahvasti työntekijävaltainen. Vuonna 1970 työntekijöiden osuus oli 47 % ja seuraavaksi suurimpana tulevan toimihenkilöiden ryhmän osuus 31 %, muiden ryhmien ollessa näihin kahteen suurimpaan verrattuna suhteellisen pieniä.

6. Työvoima ja työttömät

Tässä kappaleessa käsitellään pääasiassa työvoimaan kuuluvia työttömiä. Työttömällä tarkoitetaan tällöin henkilöä, joka on työtä vailla, siihen halukas ja joka etsii työtä. Edellä mainitulla tavalla määritellyt työttömät muodostavat ns. avoimen työttömyyden. Työttömyys voi ilmentyä myös vajaatyöllisyytenä, millä tarkoitetaan henkilöitä, joiden potentiaalinen työpanos on vain osittain käytössä, jotka vastoin tahtoaan tekevät vain osan normaalista työajasta tai joilla on koulutustaan tai ammattiaan vastaamaton työ tai joilla työn tuottavuus on keskimääräistä heikompaa. Kolmantena työttömyyden ilmentymismuotona voidaan mainita piilotyöttömyys, mistä oli puhe jo työvoimareservin yhteydessä. Tällöin on kysymys henkilöistä, jotka vastoin tahtoaan pysyttelevät työvoiman ulkopuolella tai siirtyvät sen ulkopuolelle koska katsovat, että sopivia työpaikkoja ei ole heille tarjolla eivätkä näin ollen etsi aktiivisesti työtä.

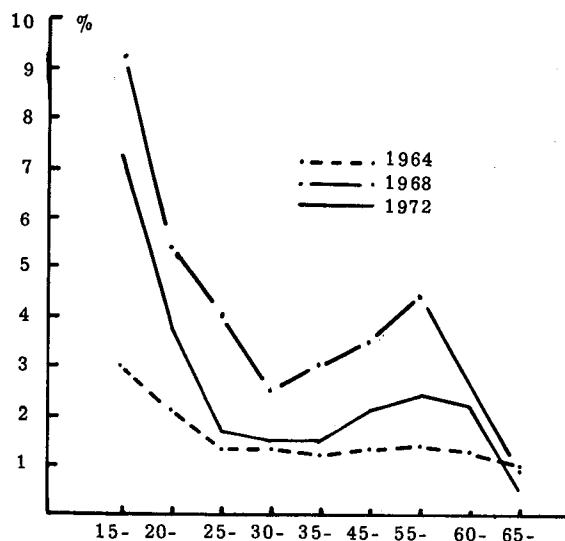
Vajaatyöllisyydestä ja piilotyöttömyydestä ei tällä hetkellä tuoteta Suomessa koko maan kattavia tilastoja. Ainoat käytettävissä olevat tiedot perustuvat erikoisselvityksiin, jotka kohdistuvat tiettyyn alueeseen tietyssä ajankohtana. Tietojen puutteellisuuden vuoksi tämä esitys keskittyy etupäässä työttömiin, jotka kuuluvat avoimen työttömyyden piiriin.

Työttömien määrä ja osuus työvoimasta vaihtelee vuosittain ja kuukausittain. Viiden viime vuoden, 1968 - 1972 aikana on maassamme ollut keskimäärin 59 000 henkilöä työttömänä vuosittain ja keskimääräinen työttömyysaste on ollut 2,7 prosenttia. Edellisen viisivuotiskauden (1963 - 1967) aikana oli työttömänä keskimäärin 39 000 henkilöä eli 20 000 henkilöä vähemmän vuosittain. Työttömyysaste oli tänä aikana 1,8 prosenttia. Vaikein työttömyys vuoden 1959 jälkeen on ollut vuonna 1968, jolloin työttömänä oli vuoden aikana keskimäärin 88 000 henkilöä. Naisten osuus työttömistä on myös hieman kasvanut. Vuosina 1963 - 1967 oli työttömistä naisia yksi viidesosa ja vuosina 1968 - 1972 runsas neljännes.

Työttömien määrän ja suhteellisen osuuden kasvun vuosina 1968 - 1972 on osittain todettu johtuvan taloudellisen kasvun suhdannetaantumista ja osittain rakennetyöttömyyden lisääntymisestä, jolloin siis työvoiman kysynnän ja tarjonnan rakenteessa tapahtuneet muutokset eivät ole vastanneet toisiaan.

Vuoden sisällä työttömien määrässä havaittava vaihtelu johtuu puolestaan huomattavalta osin maamme tuotantoelämän kausivaihteluista ja sen vaikutukset näkyvät ennen kaikkea alkutuotannon ja rakennustoiminnan työllisyydessä. Korkeimmillaan on työttömien määrä talvikuuksien, joulun - maaliskuun, aikana ja pienimmillään heinä - lokakuun välisenä aikana. Esimerkiksi vuonna 1972 oli työttömänä vuoden ensimmäisen neljänneksen aikana keskimäärin 73 000 henkilöä ja kolmannella neljänneksellä jo 20 000 henkilöä vähemmän.

KUVIO 19. Työttömyysasteet ikäryhmittäin vuosina 1964, 1968 ja 1972

Työttömäksi joutumisen riski on hyvin erilainen eri ikäryhmissä kuviossa 19 esitettyjen ikäryhmittäisten työttömyysasteiden mukaan. Työttömyysasteet ovat kolmelta eri vuodelta ja kaikkina vuosina on työttömyysaste ollut korkein nuorimmissa ikäryhmissä. Kuvion mukaan oli vuonna 1968 melkein joka kymmenes työvoimaan kuuluvasta 15 - 19 -vuotiaasta nuoresta työttömänä. Pienin työttömyysriski on ikäryhmissä 30-34 ja 35-44 -vuotiaat. (65 vuotta täyttäneiden työttömyysastetta ei tässä tarkastelussa oteta huomioon lukujen epävarmuuden vuoksi.) 45-64 -vuotiaiden kohdalla esiintyy selvää nousua työttömyysasteessa vuosina 1968 ja 1972 verrattuna vuoteen 1964. Työllisyystilanne oli maassamme huonompi vuosina 1968 ja 1972 kuin vuonna 1964 ja työllisyystilanteen heiketessä työttömyyden riski näyttää näin kasvavan enemmän vanhoissa kuin keskisissä ikäryhmissä.

Nuoremmissa ikäryhmissä työttömyys johtuu suurelta osin nuorten voimakkaasta liikkuvuudesta työvoimaan, sen ulkopuolella ja sen sisällä. Esimerkiksi kesäkauden ajaksi siirtyä vuosittain työvoimaan noin 200 000 henkilöä ja näistä suurin osa on koululaisia ja opiskelijoita. On havaittavissa, että työttömien määrä kohoaa toukokuusta kesäkuuhun johtuen juuri näistä työvoimaan tilapäisesti siirtyneistä. Nuoret, jo pysyvästi työvoimaan siirtyneet, vaihtavat myös keskimääräistä useammin työpaikkaa ja ammattia ja tähän työpaikan ja ammatin vaihtoon voi liittyä ohimenevää työttömyyttä. Työttömyys nuorimmissa ikäryhmissä onkin laadultaan huomattavassa määrin ns. kitkatyöttömyyttä ja kestoltaan melko lyhytaikaista, kuten myös taulusta 21 voidaan havaita.

Taulu 21. Työttömät työnhakijat työttömyyden keston mukaan ikäryhmittäin marraskuussa 1972

Työttömyyden kesto, viikkoa	Ikäryhmä						
	15-19	20-29	30-44	45-54	55-59	60-	15-
	%						
1 - 8	74	72	67	61	53	38	66
9 - 26	22	23	24	25	25	23	23
27 -	4	5	9	14	22	40	11
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100

Taulun 21 mukaan 15-29 -vuotiaiden työttömyys kestää yli 70 prosentissa tapauksista alle 9 viikkoa ja vain 4-5 prosentilla yli 27 viikkoa. Myös työttömyyden kesto kasvaa selvästi ikäryhmän myötä ja on näin ollen laadultaan vaikeampaa vanhemmissa ikäryhmissä. Jos pitkäaikaisesti työttömäksi määritellään henkilö, jonka työttömyys on kestänyt yli 8 viikkoa, oli 55-59 -vuotiaista työttömistä lähes puolet ja 60 vuotta täyttäneistä kaksi kolmasosaa pitkäaikaisesti työttömiä. Kaikista työttömistä yhteensä oli yli kolmannes pitkäaikaisesti työttömiä.

Pitkäaikaisesti työttömien enemmistö on miehiä. Työttömyyden kesto riippuu sekä miehillä että naisilla ratkaisevasti työttömän henkilön iästä; mitä vanhempi työtön on, sitä todennäköisempää on että työttömyys on kestoiltaan pitkäaikaista. Pitkäaikaisesti työttömiltä puuttuu ammattikoulutus lähes kaikilta ja vain 16 prosenttia työttömistä on työnvälittäjien mukaan ammattikurssikelpoisia. Työttömyyden toistuvuus on pitkäaikaisesti työttömille ominaista.

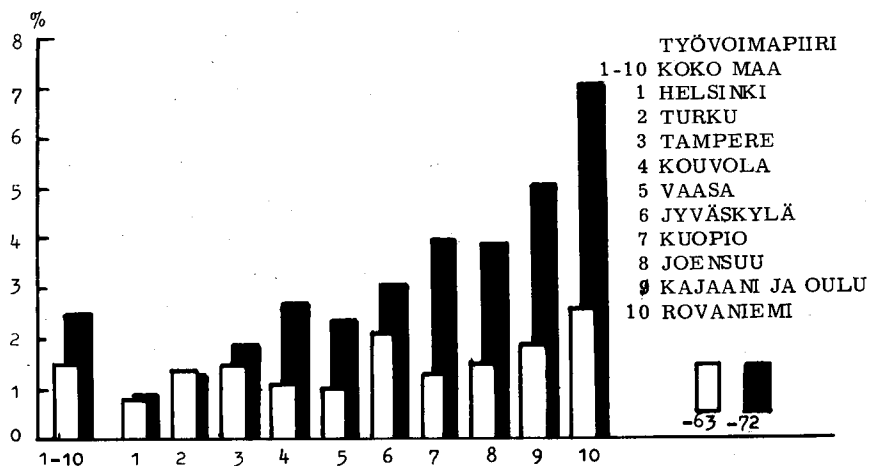
Työttömyysriski vaihtelee myös elinkeinoittain (Liite IX). Korkein työttömyysaste on yleensä ollut metsätaloudessa ja talonrakennustoiminnassa ja pienin maataloudessa ja rahoitus- ja vakuustoiiminnassa. Metsätalous ja talonrakennustoiminta ovat suhdanneherkkiä elinkeinoja ja niille ovat tyypillisiä voimakkaat kausivaihtelut. Kausivaihtelut ovat tosin viime vuosina pienentyneet, mutta tästä huolimatta kaikkien elinkeinojen työttömyysaste on keskimääräistä suurempi.

Maatalouden osalta avoin työttömyys mittaa huonoimmin työllisyystilannetta, sillä nimenomaan alkutuotannossa esiintyy runsaimmin piilotyöttömyyttä ja vajaatyöllisyyttä. Etenkään pienviljelmillä maatalous ei talvikuukausina pysty työllistämään täysitehoisesti ja maatalousväestön potentiaalinen työpanos on vain vajaakäytössä tai kokonaan käyttämättä. Tilan ulkopuolisia ansiotyömahdollisuuksia on vähän, eivätkä ne riitä alkutuotannossa toimivien täystyöllistämiseksi talvikuukausina.

Työttömyyden alueittaisessa jakaumassa on myös havaittavissa suuria eroja. Näin huolimatta siitä, että vajaatyöllisyyttä ja piilotyöttömyyttä ei pystytä Suomessa tällä hetkellä tilastomaan. Piilotyöttömyys ja vajaatyöllisyys esiintyvät keskimääräistä voimakkaampina alueilla, joissa avoin työttömyys on suurinta. Vuonna 1971 oli keskimäärin koko maan työttömyysaste 2,2 prosenttia, vastaava luku Uudenmaan läänissä oli 0,9 ja Lapin läänissä 5,5 prosenttia. Lapin läänin työttömyysaste oli siis yli 6-kertainen verrattuna Uudenmaan läänin työttömyys-

asteeseen. Samana vuonna työvoiman kysynnän alueina 1960-luvulla toimineiden läänien keskimääräinen työttömyysaste oli 1,5 ja muun Suomen 3,3 prosenttia. Voimakkaasta Etelä-Suomeen ja maan rajojen ulkopuolelle suuntautuneesta muuttoliikkeestä huolimatta työttömyyttä esiintyy edelleen runsaasti Itä- ja Pohjois-Suomessa ja erot Etelä- ja muun Suomen välillä näyttävät vain kasvaneen 1960-luvulla.

KUVIO 20. Työttömyysasteet työvoimapiireittäin vuosina 1963 ja 1972

Kuvion 20 mukaan ero vuosien 1963 ja 1972 työttömyysasteiden välillä on suurin Kuopion, Joensuun, Kajaanin ja Oulun sekä Rovaniemen työvoimapiireissä, ts. Itä- ja Pohjois-Suomen alueella. Työttömyysasteet Etelä- ja Länsi-Suomessa (Helsingin, Turun ja Tampereen työvoimapiireissä) ovat sen sijaan pysyneet lähes samoina kumpanakin vuonna, vaikka työttömyys koko maassa keskimäärin oli vuonna 1972 selvästi korkeampi kuin vuonna 1963. Työttömyys on siis nyt 1970-luvun alkupuolella ennen kaikkea Itä- ja Pohjois-Suomen väestön ongelma. Näillä alueilla tuotantoelämän kehittäminen ja uusien työpaikkojen luominen ovatkin välttämättömiä toimenpiteitä, sillä työttömyys vajaatyöllisyyden ja piilotyöttömyyden ohella samoin kuin työttömyyden uhka ovat tekijöitä, jotka synnyttävät väestössä muuttoalttiutta.

Etelä-Suomessa on tarjolla runsaasti avoimia työpaikkoja ennen kaikkea teollisen työn ja palvelutyön ammateissa. Tietyillä ammattialoilla kärsitään jo jatkuvasta työvoimapulasta ja toisaalta Itä- ja Pohjois-Suomessa vallitsee verraten korkea työttömyys. Itä- ja Pohjois-Suomen työttömät ovat kuitenkin useimmiten rakennustoiminnan tai metsätalouden ammateista, joten työvoiman tarjonnan sopeuttaminen kysyntää vastaavaksi on vaikeaa. Huomattava osa työttömistä työnhakijoista on joko vanhoja tai nuoria vajaatyökykyisiä tai paikallisesti sidottuja, joiden kouluttaminen uuteen ammattiin tai asuinpaikan vaihto saattavat olla vaikeasti ratkaistavissa.

VI VÄESTÖENNUSTEET

1. Johdanto

Ensimmäinen varsinainen väestöennuste, joka perustuu syntyvyyden, kuolevuuden ja siirtolaisuuden kehityksestä tehtyihin olettamuksiin, laadittiin maassamme 1930-luvun alussa. Aluksi laaditut ennusteet olivat ainoastaan koko maan väestönkehityksestä tehtyjä laskelmia ja niitä suoritettiin väestötilastojen yhteydessä. 1950-60 -luvun vaihteessa alettiin väestöennusteita laatia myös alueittain seutusuunnittelu- ja kaavoitustyön tueksi. Tilastokeskuksen lisäksi niitä laativat myös useat valtakunnallisesta ja seutusuunnittelusta huolehtivat elimet. Alueittaisten väestö- ja työvoimaennusteiden laadinta tullaan vastaisuudessa kytkemään entistä tiiviimmin muun aluepoliittisen suunnittelun yhteyteen (Väestöennusteryhmä 1973).

Seuraavassa esitettävät väestön kasvua, demografista rakennetta ja alueellista sijaintia koskevat ennustelaskelmat perustuvat vuonna 1973 ilmestyneeseen tilastokeskuksen väestöennusteeseen. Väestön elinkeino-, ammatti-, koulutus-, työvoima- yms. rakennetta koskevat laskelmat on suoritettu soveltamalla näiden tekijöiden kehityksestä tehtyjä arvioita väestöennusteeseen.

2. Olettamukset väestönmuutosten kehityksestä

Syntyvyys on maassamme tällä hetkellä muihin Euroopan maihin nähden alhainen ja se on laskenut erityisen voimakkaasti 1960-luvulla. Kehitykseen vaikuttaneita tekijöitä on käsitelty edellä. Syntyvyyden alenemisen on oletettu huomattavasti hidastuvan ja syntyvyyden alueellisten erojen tasoittuvan vuoteen 1985 mennessä. Erikoishedelmällisyysluvut sekä niiden summat vuosina 1970 ja 1985 ovat seuraavat:

Vuosi	Ikäryhmä						Summa
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	
1970.....	32	119	108	64	34	10	1.815
1985.....	30	105	95	50	20	5	1.525

Lukujen summa pienenee vuoden 1970 tasosta 1.815 vuoteen 1985 mennessä 1.525:een.

Mainittakoon, että vastaavat summat vuosina 1950 ja 1960 olivat 3.130 ja 2.705 sekä vuonna 1972 likimäärin 1.610.

Kuolleisuudessa tapahtuneet muutokset ovat maassamme viimeisimmän vuosikymmenen aikana olleet vähäisiä. Keskimääräinen jäljellä oleva elinikä 0-vuotiailla miehillä on kasvanut 1960-luvulla vain noin 0,5 vuotta. Naisilla vastaava kasvu on ollut noin yksi vuosi. Kuolleisuuden

alenemista on selvimmin ollut havaittavissa nuorissa ikäryhmissä ja sen on oletettu jatkuvan edelleen. Lähtökohdانا olevia vuosilta 1970-71 laskettuja kuolemanvaaralukuja on nuorissa ikäryhmissä pienennetty vuosittain¹⁾. Muissa ikäryhmissä on käytetty samoja lähtökohdan kuoleman vaaralukuja koko ennustekauden. Näiden olettamusten pohjalta kasvaa keskimääräinen jäljellä oleva elinikä 0-vuotiailla noin 0,5-1,0 vuotta vuoteen 1985 mennessä. Erot miesten ja naisten eliniän välillä olettamusten mukaan säilyvät.

Maastamuuton hillitsemiseksi on maassamme ryhdytty 1970-luvulla toimenpiteisiin. Niistä voidaan mainita sopimukset työvoiman muuttoliikkeen kanavoimisesta virallisen työnvälityksen kautta, erilliset asuntotuotanto-ohjelmat Ruotsista takaisinmuuton helpottamiseksi ja tiedonvälityksen tehostaminen kotimaan työtilaisuuksista ja elinoloista. Siirtolaisuuden huomioonottavassa ennusteessa on siirtolaisuuden oletettu olevan huomattavasti vähäisempää kuin 1960-luvun loppupuolella, mutta seuraavan taloudellisen noususuhdanteen aikana kuitenkin vielä suhteellisen vilkasta. Ennusteessa käytetyt olettamukset ovat seuraavat:

Vuosi	Arvioitu nettosiirtolaisuus (vuosittain)
1973.....	- 3 000
1974-75.....	- 10 000
1976-85.....	- 5 000

Jo tässä vaiheessa voidaan pitää siirtolaisuusolettamuksia liian suurina.

Väestöennuste on laadittu kahtena vaihtoehtoislaskelmana, joista toinen on ns. omavaraisuuslaskelma, jossa muuttoliikkeen vaikutusta ei ole otettu huomioon. Toisessa laskelmassa on sen sijaan otettu huomioon edellä mainittu siirtolaisuusolettamus sekä maastamuutto. Maastamuuton suunnan on oletettu pysyvän vuosien 1970-71 suuntaisena. Aluepoliittisten toimenpiteiden ja tehtyjen taloudellisten päätösten vaikutuksia muuttoliikkeen kehitykseen ei ole otettu huomioon. Viime aikoina on alettu korostaa eräänä keskeisenä yhteiskuntapolitiikan tavoitteena muuttoliikkeen hillitsemistä tai ohjaamista kasvukeskuksiin. Tiedot aluepolitiikan toimenpiteiden vaikutuksista väestön alueelliseen kehitykseen ovat kuitenkin vielä puutteelliset.

3. Väestönkasvu

Edellä esitettyjen syntyvyys-, kuolevuus- ja siirtolaisuusolettamusten pohjalta laaditun ennusteen mukaan kasvaisi maamme väkiluku vuoteen 1980 saakka, minkä jälkeen kasvu kääntyisi laskuun. Mikäli maastamuutto pysyisi yhtä suurena kuin maahanmuutto, kasvaisi maamme väkiluku 1970-luvulla keskimäärin 10 000 asukkaalla vuodessa. Kasvu hidastuisi 1980-luvulla ja pysähtyisi vuosikymmenen loppupuolella. Kasvun hidastumiseen vaikuttaa suurten ikäluokkien vanheneminen, minkä vuoksi kuolleiden lukumäärät kasvavat, sekä syntyvyyden aleneminen.

1) Kuolemanvaaralukuja on pienennetty miesten ikäryhmissä 0-30 -vuotiaat ja naisten ikäryhmissä 0-34 -vuotiaat 2 % vuosittain sekä miesten ikäryhmissä 31-35 -vuotiaat ja naisten ikäryhmissä 35-44 -vuotiaat 1 % vuosittain vuoteen 1985 saakka.

Taulussa 22 on esitetty väkiluvun kehitys, väestönkasvu sekä yleiset syntyneisyys- ja kuolleisuusluvut siirtolaisuuden huomioonottavan ennusteen mukaan vuoteen 2000 mennessä. Viimeisen sarakkeen luvut kuvaavat väestönkehitystä, mikäli siirtolaisuutta ei esiintyisi.

Taulu 22. Väestönkehitys vuoteen 2000 saakka

Vuosi	Siirtolaisuusvaihtoehto					Omavaraisuusvaihtoehto			
	Väki- luku keski- määrin	Väestönkasvu aikavälillä		Yleinen synty- neisyys- luku o/oo	Yleinen kuollei- suus- luku o/oo	Väki- luku keski- määrin	Väestönkasvu aikavälillä		
		1 000 henk.	o/oo				1 000 henk.	o/oo	
1972-75	4 643	+ 22	+ 4.9	12.8	10.1	4 653	+ 41	+ 9.0	
1975-80	4 652	+ 13	+ 2.7	12.7	10.9	4 694	+ 46	+ 9.8	
1980-85	4 656	- 12	- 2.6	12.3	11.7	4 725	+ 20	+ 4.4	
1985-90	4 642	- 14	- 3.1	11.9	12.3	4 731	- 5	- 1.1	
1990-95	4 618	- 42	- 9.1	11.1	12.8	4 706	- 38	- 8.0	
1995-2000 ..	4 565	- 69	-15.0	10.2	13.2	4 651	- 67	-14.2	

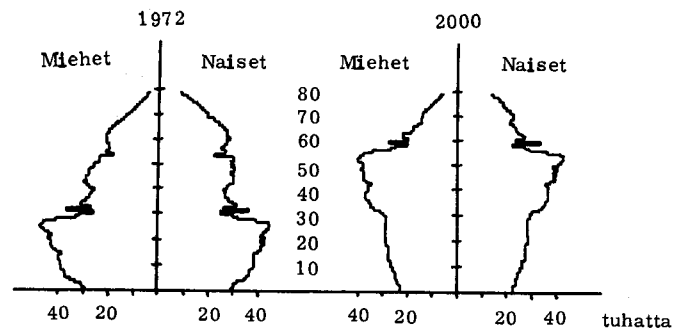
Väestön ikärakenteen kehitystä tarkastellaan seuraavassa aluksi karkeilla ikäryhmityksillä (Taulu 23). Selvästi havaittavissa oleva piirre on väestön väheneminen alle 15-vuotiaiden ikäryhmässä. Ennustekauden alussa 15-44 -vuotiaan väestön osuus kasvaa (2.6 %) mutta vähenee voimakkaasti (5.8 %) vuosisadan loppupuolella suurten ikäluokkien vanhetessa. 45-64 -vuotiaiden ikäryhmässä ei tapahdu vuoteen 1985 sanottavasti muutoksia, sen sijaan tämän ikäryhmän osuus kasvaa vastaavasti suurten ikäluokkien vanhetessa vuosisadan loppupuolella. Yli 64-vuotiaiden osuus kasvaa vuoteen 1985 mennessä 1.7 prosenttiyksikköä ja vuosisadan loppupuolella hieman hitaammin. Suurimmat muutokset tässä ikäryhmässä ovat kuitenkin odotettavissa vasta vuoden 2000 jälkeen, jolloin suuret ikäluokat ylittävät 64 vuoden iän.

Taulu 23. Väestön jakautuminen iän mukaan 1972, 1985 ja 2000

Ikäryhmä	Siirtolaisuusvaihtoehto					
	1972		1985		2000	
	luku (1000)	%	luku (1000)	%	luku (1000)	%
0-14	1 071	23.1	855	18.4	747	16.5
15-44	2 103	45.4	2 231	48.0	1 904	42.2
45-64	1 003	21.6	1 015	21.9	1 291	28.6
yli 64	457	9.9	543	11.7	571	12.7
Yhteensä	4 634	100.0	4 644	100.0	4 513	100.0

Väestöpyramidit havainnollistavat kehityksen kuvausta. Tasaisesta väestön kehityksestä poikkeavina erottuvat väestöpyramidista (Kuvio 21) vielä vuonna 1972 kansalaissodan jälkeen 1919 syntynyt pieni ikäluokka sekä 1930-luvun alhainen syntyvyys. Nämä piirteet eivät enää erotu väestöpyramidista vuonna 2000. 1940-luvun lopulla syntyneet suuret ikäluokat ovat vuonna 2000 vielä alle 60-vuotiaita ja erottuvat selvästi muita ikäluokkia suurempana ryhmänä.

KUVIO 21. Väestöpyramidit vuosina 1972 ja 2000

Sukupuolen mukaisessa jakautumisessa ominaiset piirteet, miesten lievä enemmisyys nuorissa ikäryhmissä ja naisten enemmisyys vanhemmissa ikäryhmissä, säilyvät. Edelleen noin 44 ikävuoteen saakka on miehiä enemmän kuin naisia ja vanhemmissa ikäryhmissä on huomattavaa naisenemmyyttä. 45-64 -vuotiaiden ikäryhmässä erot tosin hieman tasoittuvat vuosisadan loppupuolelle mennessä, vaikkakin miesten ylikuolevuuden on ennusteessa oletettu jatkuvan. Tasoittumiseen vaikuttaa lähinnä se, että sodassa harventuneet miesten ikäluokat vaihtuvat vuoteen 1985 mennessä 1940-luvulla ja sen jälkeen syntyneisiin ikäluokkiin. Vastaavasti naisten enemmisyys yli 64-vuotiaiden ikäryhmässä korostuu vuoteen 1985 mennessä, jolloin ikäryhmässä on keskimäärin tuhatta miestä kohti 1824 naista. Mies- tai naisenemmyyttä eri ikäryhmissä kuvaavat taulun 24 luvut.

Taulu 24. Naisia tuhatta miestä kohti vuosina 1972, 1985 ja 2000

Ikä	1972	1985	2000
0-14	961	957	957
15-44	966	969	974
45-64	1 223	1 132	1 083
yli 64	1 695	1 824	1 707
Koko väestö	1 072	1 075	1 073

4. Alueellinen kehitys

Väestön alueellisessa kehityksessä kaksi selvimmin havaittavissa olevaa piirrettä ovat vastaisuudessakin väestön keskittyminen Etelä-Suomeen ja asutuskeskuksiin. Keskittyminen Etelä-Suomeen ilmenee lääneittäisessä väestönkehityksen tarkastelussa. Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen läänit ovat muuttovoittoisia alueita. Kymen ja Ahvenanmaan lääneissä väestönkehitys on suhteellisen stabiili. Muissa lääneissä esiintyy keskimäärin muuttotappiota. On kuitenkin huomattava, että ennustetta laadittaessa ei ole otettu huomioon aluepoliittisia tavoitteita ja toimintalinjoja, joilla todennäköisesti pyritään vastaisuudessa hillitsemään muuttoliikettä Etelä-Suomeen ja ohjaamaan sitä alueellisiin kasvukeskuksiin.

Taulussa 25 on kuvattu lääneittäistä väestönkehitystä indekseillä vuoteen 1985 mennessä. Muuttoliikkeen huomioonottavan ennusteen mukaan väkiluku kasvaa suhteellisesti eniten Uudenmaan läänissä ja seuraavaksi Hämeen läänissä ja vähenee suhteellisesti eniten Pohjois-Karjalan ja Lapin lääneissä. Luonnollinen väestönkasvu on voimakkainta Oulun ja Lapin lääneissä, joissa syntyvyys on vielä 1970-luvulla koko maan tasoa korkeampi (Ks. myös Liite X).

Taulu 25. Väestönkehitys lääneittäin (Indeksi 1972=100)

Lääni	Muuttoliikkeen huomioonottava ennuste			Omavaraisuusvaihtoehto		
	1975	1980	1985	1975	1980	1985
Uudenmaan lääni.....	104	109	113	101	102	102
Turun ja Porin lääni	101	102	102	100	101	100
Ahvenanmaa.....	101	102	102	100	99	97
Hämeen lääni.....	102	104	106	101	102	102
Kymen lääni.....	100	101	100	100	101	101
Mikkelin lääni	97	93	90	100	100	101
Pohjois-Karjalan lääni	95	89	83	100	102	103
Kuopion lääni.....	98	94	91	101	102	102
Keski-Suomen lääni	98	96	93	101	102	103
Vaasan lääni	99	96	94	101	101	102
Oulun lääni.....	98	94	90	102	104	106
Lapin lääni.....	97	92	88	102	104	107
Koko maa	100	101	100	101	102	102

Väestön ikärakenteessa on huomattaviakin alueellisia eroja. Nuorten alle 15-vuotiaiden osuus on tällä hetkellä suurin siellä, missä syntyvyys on korkea, kuten Oulun ja Lapin lääneissä. Muuttovoittoalueilla on työikäisen väestön osuus suurempi ja vastaavasti muuttotappioalueilla pienempi kuin keskimäärin koko maassa, koska muuttajista suurin osa kuuluu nuoreen työikäiseen väestöön. Ennusteen mukaan on vuonna 1985 nuorten ja työikäisen väestön osuus keskimääräistä suurempi ja yli 64-vuotiaiden osuus keskimääräistä pienempi Uudenmaan, Oulun ja Lapin lääneissä (Liite X). Yli 64-vuotiaiden keskimääräistä koko maan tasoa suurempi osuus Turun ja Porin läänissä, joka on muuttovoittoaluetta, johtuu lähinnä keskimääräistä korkeammasta eliniästä tällä alueella.

Väestön keskittymisestä asutuskeskuksiin antaa eräänlaisen kuvan kuntamuodon mukainen väestönkehitys. Muuttoliikkeen huomioonottavan ennusteen mukaan (Taulu 26) keskittyminen

kaupunkeihin ja kauppaloihin jatkuu 1970-luvulla tasaisena, mutta suhteellisesti voimakkaampana kuin 1960-luvulla. Tähän vaikuttaa osittain se, että luonnollinen väestönkasvu on keskimäärin maalaiskunnissa 1970-luvulla hyvin vähäistä, kun kasvu vielä 1960-luvulla oli siellä suhteellisen voimakasta. Kaupungeissa sen sijaan on luonnollista väestönlisäystä vielä suhteellisen paljon (Taulu 26). Väestön vuosittainen lisäys kaupungeissa ja kauppaloissa on 1970-luvun alussa yli 33 000, josta noin 65 % on muuttoliikkeen aiheuttamaa.

Taulu 26. Väestön jakautuminen kuntamuodon mukaan vuosina 1972 - 1985

Kuntamuoto (1. 1. 1972)	1972		1975		1980		1985	
	luku (1000)	%	luku (1000)	%	luku (1000)	%	luku (1000)	%
Muutto- liikkeen- huomi- oonot- tava ennuste								
Kaupungit ja kauppalat	2 547	55.0	2 647	57.0	2 789	59.9	2 897	62.4
Maalaiskunnat...	2 086	45.0	1 999	43.0	1 870	40.1	1 747	37.6
Yhteensä	4 633	100.0	4 646	100.0	4 659	100.0	4 644	100.0
Luonnol- linen väestön- kasvu								
Kaupungit ja kauppalat	2 547	55.0	2 585	55.3	2 625	55.7	2 638	55.8
Maalaiskunnat...	2 086	45.0	2 089	44.7	2 089	44.3	2 094	44.2
Yhteensä	4 633	100.0	4 674	100.0	4 714	100.0	4 732	100.0

5. Koulutusrakenne

Väestön koulutusrakenteen vastaisesta kehityksestä koko väestön kattavasti on maassamme laadittu ainoastaan karkeita laskelmia. Laaditut ennusteet ovat olleet lähinnä erillisten ammattiryhmien, kuten hammaslääkäreiden, lakimiesten ja agronomien, koulutusvarantoja koskevia laskelmia. Seuraavassa käsitellään aluksi väestöä oppilasmäärien kehityksen kannalta, mikä on eräs keskeinen lähtökohta koulutuksen määrällisessä suunnittelussa.

Taulussa 27 on esitetty koulujärjestelmän kannalta keskeisten väestöryhmien kehitys keskimääräisinä vuosiluokkien suuruuksina, ikäluokkia vastaavat aloituspaikat eri koulutustasoilla vuonna 1972 ja näiden välinen suhde. Vuosiluokat kuvaavat koulutuspaikkojen kysyntäjoukkoa eri koulutustasoilla. Edellä mainittu suhde kuvaa taas koulutuspaikkojen riittävyyttä siinä hypoteettisessa tilanteessa, että aloituspaikkojen määrä pysyy vuoden 1972 tasolla.

Taulu 27. Väestönkehitys ikäluokittain koulutustasoa vastaavasti, aloituspaikat 1972 ja näiden välinen suhde (siirtolaisuuden huomioonottava ennuste)

Koulutustaso Ikä	1972			1980		1985	
	A ₁	B	B/A ₁	A ₂	B/A ₂	A ₃	B/A ₃
	Vuosi- luokan koko keski- määrin (1000)	Aloitus- paikkoja 1972 (1000)		Vuosi- luokan koko keski- määrin (1000)		Vuosi- luokan koko keski- määrin (1000)	
Perusaste							
7 - 15	694.6	- x)	-	581.5	-	520.1	-
Keskiaste							
16 - 18	84.1	88.4	1.05	75.9	1.16	72.0	1.23
Korkea-aste							
19 - 21	84.6	18.8 ^{xx)}	0.22	69.1	0.27	62.5	0.30

x) Kouluvelvollisuusikäisiä.

xx) Yliopistojen ja korkeak. osuus 9 800 paikkaa.

Peruskouluikäisiä ovat 7-15 -vuotiaat, jotka kuuluvat kokonaisuudessaan kouluvelvollisuusikään. Tämän ikäryhmän koko pienenee vuoteen 1985 mennessä noin 175 tuhannella eli 25 prosenttiyksikön verran lähtökohdan tasosta.

16-18 -vuotiaiden keskimääräinen ikäluokka kuvaa keskiasteen koulutuspaikkojen vuosittaista kysyntäjoukkoa. Tämä ikäluokka pienenee vuoteen 1985 mennessä noin 14 prosenttiyksikön verran. Vuonna 1972 keskiasteen koulutuspaikkoja oli yhteensä 88 400 eli 4 300 enemmän kuin vastaavan ikäluokan keskimääräinen koko. On kuitenkin huomattava, että aloituspaikkoja käytettiin useampaan kertaan luokalle jäämisen johdosta, koulujärjestelmän ulkopuolelta tulee koulutettavia ja aloituspaikat ovat jakautuneet alueellisesti epätasaisesti.¹⁾ Onkin arvioitu, että 1970-luvun lopulla tulisi aloituspaikkoja olla noin 30 % enemmän kuin peruskouluun siirtyvän ikäluokan koko, jotta ne riittäisivät koko peruskoulusta siirtyvälle ikäluokalle, mitä pidetään tavoitteena. Koulutuspaikkoja tulisi tämän mukaan lisätä nykyisestäään, vaikkakin ikäluokat jatkuvasti pienenevät.

Korkean asteen koulutusikäistä kysyntäjoukkoa kuvaa 19-21 -vuotiaiden keskimääräinen koko. Vuonna 1972 aloituspaikkojen määrä suhteessa ikäluokan kokoon oli 0.22. Ikäluokka pienenee noin 26 prosenttiyksikön verran vuoteen 1985 mennessä, jolloin aloituspaikkoja riittää noin 30 prosentille ikäluokasta. Korkean asteen koulutuksen kehittämiseksi on tehty suunnitelmia, joiden mukaan opiskelijapaikkoja lisätään siten, että 1970-luvun loppupuolella olisi aloituspaikkoja 21-22 000 eli aloituspaikkoja noin kolmannekselle 19-21 -vuotiaiden keskimääräisestä ikäluokasta.

Koko väestön koulutusrakenteen tulevasta kehityksestä ei voida tässä yhteydessä esittää kovinkaan tarkkoja lukuja. Ennusteiden laadintaa vaikeuttaa se, että tutkintorekisterit ovat tällä hetkellä vasta kehitteillä eikä koulutettavien jakautumisesta koulutusalan mukaan ole tehty suunnitelmia useiksi

1) Esimerkiksi vuonna 1972 oli Pohjois-Karjalan läänissä aloituspaikkoja keskiasteen koulutuksessa suhteessa ikäluokan kokoon 0.88 ja Uudenmaan läänissä 1.23.

vuosiksi eteenpäin. Esitettävät arviot ovat karkeiden koulutustasoluokitusten mukaisia.

Peruskoulujärjestelmän toteuttaminen sekä elintason kohoaminen tulevat lisäämään koulutuksen kysyntää. Eräänä keskeisenä koulutuspoliittisena tavoitteena pidetään yleissivistävän koulutuksen lisäämistä, koska liikkuvuutta ammatista toiseen tapahtuu vastaisuudessa yhä enemmän. Pelkän kansakoulututkinnon suorittaneiden määrän on arvioitu vähenevän 1970-luvulla yli 500 000 hengellä (19 %) 15-64 vuotta täyttäneestä väestöstä. Korkeakoulututkinnon ja muun ammatillisen tutkinnon suorittaneiden määrän on myös arvioitu lisääntyvän voimakkaasti. Kun vuonna 1970 oli korkeakoulututkinnon suorittaneita hieman alle 90 000, olisi heitä vuonna 1980 jo yli 180 000. Muun ammatillisen tutkinnon suorittaneiden määrä lisääntyisi yli 400 000 hengellä. Arviot 15-64 vuotta täyttäneen väestön jakautumisesta koulutuksen tason mukaan perustuvat Talousneuvoston yhteiskuntapolitiikan tavoitteita ja niiden mittaamista tutkivan jaoston suorittamiin laskelmiin (Taulu 28). Vertailun vuoksi on taulussa 28 esitetty väestölaskennan ennakkotieto 14 vuotta täyttäneen väestön jakautumisesta koulutustason mukaan vuonna 1970.

Taulu 28. Väestön jakautuminen koulutuksen mukaan vuosina 1970 ja 1980

Koulutus	14 vuotta täyttä- ^{x)} nyt väestö		15-64 vuotta täyttänyt väestö ^{xx)}			
	1970		1970		1980	
	(1000)	%	(1000)	%	(1000)	%
Ammatillisesti eriytyneet koulutus						
Korkeakoulu (vastaava)	88	(2.5)	85	(2.8)	183	(5.7)
Muu ammatillinen tutkinto . .	687	(19.3)	641	(21.0)	1 103	(34.4)
Ammatillisesti eriytymätön koulutus						
Pelkkä ylioppilastutkinto . . .	96	(2.7)	85	(2.8)	90	(2.8)
Pelkkä keskikoulu	259	(7.3)	205	(6.7)	339	(10.6)
Pelkkä kansakoulu	2 434	(68.3)	2 036	(66.7)	1 491	(46.5)
Koko väestö	3 564	(100.0)	3 052	(100.0)	3 206	(100.0)

x) Väestölaskennan ennakkotieto

xx) Talousneuvoston yhteiskuntapolitiikan tavoitteita ja niiden mittaamista tutkivan jaoston arvioihin perustuvat jakaumat.

6. Työvoiman kehitys

Työvoimaennusteita on maassamme laadittu väestön, työllisyyden ja kansantalouden kehityksen ennakkoinnin yhteydessä. Työvoiman tarjontaennusteiksi on kutsuttu väestöennusteiden pohjalta laadittuja laskelmia, jolloin työvoiman määrän kehityksen on katsottu riippuvan lähinnä väestönkehityksestä, mutta myös työhönosallistumisen kehityksestä. Työvoiman kysyntäennusteiksi on kutsuttu elinkeinoitaisten tuotanto- ja tuottavuusennusteiden pohjalta laadittuja työvoiman kysynnän kehitysarvioita. Niitä on laadittu ainoastaan lyhyellä ja keskipitkällä aikavälillä. Tämän lisäksi on laadittu eräitä pitkän aikavälin työvoimaennusteita, joita ei voida pitää tiukasti kumpanakaan edellä mainituista tyypeistä. Niiden pohjana ovat olleet eräänlaiset karkeat arviot

sekä väestön että tuotannon kehityksestä ja vaikutuksesta työvoimakkehitykseen.

Työvoiman tarjonta riippuu ensisijaisesti työikäisen väestön määrästä sekä työhön osallistumisesta. Seuraavassa on työvoiman määrä arvioitu kahtena vaihtoehtona käyttäen erilaisia työvoimaosuuksia. Ensiksi on työvoimaosuudet arvioitu trendikehityksen perusteella (laskelma 1). Toisessa arviossa on 5-vuotiskäryhmittäin laskettuja työvoimaosuuksia pidetty vuoden 1972 tasolla lukuunottamatta 15-24 -vuotiaiden ikäryhmiä, joiden työvoimaosuudet ovat samat kuin laskelmassa (1). Taulussa 29 ovat työvoimaosuuksien arviot yhdistettynä karkeisiin ikäryhmiin.

Taulu 29. Työvoimaosuudet (%) vuosina 1972-1985

Laskelma (1) Työvoimaosuudet, trendin mukaiset

Ikäryhmä	Miehet				Naiset			
	1972 ^{x)}	1975	1980	1985	1972	1975	1980	1985
15-19	40.7	29.2	23.4	20.5	33.7	26.2	22.5	20.4
20-24	66.2	65.6	65.0	64.5	65.7	65.4	64.8	64.3
25-54	91.9	90.5	89.6	89.0	72.4	72.9	73.7	75.4
55-64	65.7	60.0	57.8	56.7	44.2	43.9	43.3	41.6
65-74	15.3	13.6	11.5	10.2	4.1	4.1	3.9	3.8

Laskelma (2) 5-vuotiskäryhmittäiset työvoimaosuudet, 25-74 -vuotiailla vuoden 1972 tasolla, 15-24 -vuotiailla trendin mukaiset

Ikäryhmä	1972 ^{x)}	1975	1980	1985	1972	1975	1980	1985
15-19	40.7	29.2	23.4	20.5	33.7	26.2	22.5	20.4
20-24	66.2	65.6	65.2	64.6	65.7	65.5	64.9	63.4
25-54	90.8	91.8	92.2	92.5	71.8	72.3	72.8	72.9
55-64	66.7	65.8	67.2	66.5	44.6	44.6	45.2	44.7
65-74	15.3	15.4	15.0	15.6	4.1	4.3	4.1	4.2

x) Työvoimatiedustelun mukaiset arviot

Työvoimaosuuksien kehityksestä voidaan esittää eräitä huomioita. Nuorissa ikäryhmissä (15-24) on työhönosallistuminen koulutuksen lisääntyessä vähentynyt ja tämän kehityksen on syytä olettaa jatkuvan. Nuoren työikäisen väestön (25-44) työhönosallistumisessa ei liene odotettavissa sanottavia muutoksia muutoin kuin että naisten työhön osallistuminen edelleenkin lisääntyy. Vanhemmissa ikäryhmissä erityisesti miesten työvoimaosuudet ovat laskeneet huomattavasti eläkejärjestelmien kehittyessä. Kehityksen suunnan voidaan olettaa jatkuvan, mutta alenemisnopeuden tasoittumista on odotettavissa. Vastaavissa naisten työvoimaosuuksissa ei sen sijaan ole tapahtunut alenemista samassa määrin. Naisten osalta voisi vanhemmissa ikäryhmissä odottaa jopa työhönosallistumisen aktivoitumista, sillä tällä hetkellä ovat työvoimaosuudet nuorissa ikäryhmissä suhteellisen korkeat ja todennäköisesti suuri osa naisista haluaa vanhetessaan säilyttää työpaikkansa. Aikaisemmin nuorten naisten työhönosallistuminen oli suhteellisen vähäistä ja siirtyminen vanhemmalla iällä työvoiman piiriin ei ole useinkaan ollut mahdollista.

Taulussa 30 on esitetty arviot työvoiman määrän ja keskimääräisten työvoimaosuuksien kehityksestä. Niitä vastaavat ikäryhmittäiset työvoimaosuudet ovat taulussa 29. Lähtökohdassa arviot perustuvat työvoimatiedustelun lukuihin, jolloin työvoimakäsite sisältää sekä työllisen että työttömän työvoiman. Työvoiman kehitys on arvioitu väestöennusteen omavaraisuuslaskelman pohjalta, minkä lisäksi on esitetty väestöennusteessa arvioidun siirtolaisuuden vaikutus työvoimakehitykseen. Esimerkiksi jos oletettu siirtolaisuus toteutuisi, olisi työvoiman määrä laskelman (1) mukaan vuonna 1980 2 209. Siirtolaisien työvoimaosuudet on arvioitu hieman korkeammiksi kuin keskimäärin työikäisillä.

Taulu 30. Työvoiman ja keskimääräisten työvoimaosuuksien kehitys sekä väestöennusteessa arvioitu työvoiman maastamuutto vuoteen 1985

		1972 ^{x)}	1975	1980	1985
Laskelma (1)					
Työvoima	M	1 190	1 185	1 211	1 236
	N	983	1 002	1 027	1 051
	Yht.	2 173	2 187	2 238	2 287
Työvoimaosuus keskimäärin (15-74 -vuotiaat).....		63.7	62.4	62.0	62.7
Laskelma (2)					
Työvoima	M	1 190	1 210	1 261	1 302
	N	983	998	1 023	1 043
	Yht.	2 173	2 208	2 284	2 345
Työvoimaosuus keskimäärin (15-74 -vuotiaat).....		63.7	63.0	63.3	64.3
Väestöennusteessa arvioidun siirtolaisuuden vaikutus työvoimaan (kumulatiivinen)		-	-12	-29	-42

x) Työvoimatiedusteluun perustuvat arviot

Mikäli siirtolaisuutta ei esiintyisi, olisi koko työvoiman lisäys laskelman (1) mukaan vuosina 1972-75 noin 5 000 vuosittain ja sen jälkeen noin 10 000 vuosittain. Miesten osalta työvoima aluksi vähenee, mutta kääntyy kasvuun vuosikymmenen loppupuolella. Työvoiman kasvu johtuu laskelman mukaan työikäisen väestön, erityisesti 25-54 -vuotiaiden miesten, mutta myös samanikäisten naisten määrän lisäyksestä sekä naisten työhönsallistumisen lievistä vilkastumisesta tässä ikäryhmässä.

Mikäli työvoimaosuudet vanhemmissa ikäryhmissä pysyisivät vuoden 1972 tasolla, olisi työvoiman kasvu nopeampaa kuin laskelman (1) mukaan, vuosina 1972-75 12 000, vuosina 1976-80 15 000 ja vuosina 1981-85 12 000 keskimäärin vuodessa. Laskelmassa työvoiman määrän arvio lienee ainakin vanhemmissa ikäryhmissä todennäköiseen kehitykseen nähden liian suuri. Kokonaisuudessaan laskelma osoittaa, mitkä olisivat väestötekijästä johtuvat työvoiman kasvuedellytykset maassamme, mikäli työhönsallistuminen pysyisi koulutuksen

ulkopuolelle sijoittuvassa väestössä tämänhetkiselä tasolla. Työvoiman kehitys ikäryhmittäin on esitetty liitetaulussa XI.

Väestöennusteen siirtolaisuusolettamus, joka viimeisimmän kehityksen perusteella on osoittautunut liian suureksi, pystyisi ainoastaan hidastamaan työvoiman kasvua, muttei kääntämään sitä laskuun. Keskimääräiset työvoimaosuudet laskevat aluksi hieman, mutta alkavat myöhemmin nousta, vaikka ikäryhmittäiset työvoimaosuudet voittopuolisesti laskevatkin. Tämä johtuu siitä, että intensiivisemmin työhön osallistuvan väestön osuus kasvaa.

Esitettyjä arvioita on pidettävä ainoastaan karkeina suuntaa antavina laskelmina, sillä esimerkiksi työvoiman kysynnän vaikutusta työhönosallistumisen kehitykseen ei ole otettu huomioon. Työvoiman kysyntä todennäköisesti vaikuttaa ainakin eräiden väestöryhmien, kuten naisten, vanhempien väestöryhmien ja nuorten työhönosallistumiseen. Eri-tyisesti näissä väestöryhmissä pitkään jatkunut tulokseton työnhaku aiheuttaa siirtymistä työvoiman ulkopuolelle ja vastaavasti työvoimapulaa esiintyessä tapahtuu työvoimareservin aktivoitumista. Niinpä 1970-luvulle ennustettu työvoimapula saattaa vaikuttaa työvoimaosuuksiin niin, etteivät ne enää sanottavasti laskisikaan. Koulutuksen lisääntyminen ja eläkejärjestelmien kehittyminen ovat kuitenkin tekijöitä, jotka melko varmasti vaikuttavat nuorten väestöryhmien kohdalla edelleenkin päinvastaiseen suuntaan. Samoin työvoiman kysynnän ja tarjonnan alueelliset tasapainottomuudet sekä työvoiman ammattikoulutuksessa esiintyvät vinoutumat saattavat aiheuttaa sen, ettei laskelmien mukainen työvoiman kasvu pääse toteutumaan.

Työvoiman tarjonnan väliset alueelliset erot ovat huomattavat. Vuonna 1972 sijaitti Suomen työvoimasta lähes neljännes Uudenmaan läänissä. Työvoiman määrä riippuu tietenkin työikäisen väestön määrästä (vrt. liite X), mutta myös työhönosallistumisessa on alueellista vaihtelua. Työvoimaosuuksien on havaittu olevan taloudellisesti laajenevilla alueilla kehitysalueita korkeammat. On luultavaa, että nämä erot säilyvät ennustekaudella ja jopa suurenevat, jos muuttoliike jatkuu samansuuntaisena kuin tähän saakka. Työvoiman ulkopuolella olevaa työvoimareserviä on kehitysalueilla suhteellisesti hieman enemmän. Useilla alueilla tämä reservi on kuitenkin melko iäkästä, joten työvoiman tarjonnan kasvu ennustekaudella myös tästä syystä hidastuu.

Eräänä työvoiman tarjonnan lähteenä on maassamme ollut maataloussektori. 1960-luvulla maataloudessa toimiva väestö väheni lähes 300 000 hengellä. On kuitenkin muistettava, että maatalouden työvoima, vuonna 1972 noin 17 % koko työllisyydestä, on iäkästä. Siitä noin kolmannes oli 45-74 -vuotiaita ja alle 30-vuotiaita oli vain 14 %. Näin ollen maataloudesta tapahtuva työvoiman väheneminen on paljolti luonnollista vähenemistä ja eläkkeelle siirtymistä.

Laadittujen elinkeinoittaisten työvoiman kysyntäennusteiden pohjalta voidaan esittää karkeitä arvioita väestön elinkeinorakenteen kehityksestä. Yleispiirteenä aikaisemmin 1960-luvulla laadituissa ennusteissa on se, että työllisyyden kehitys arvioitiin liian suureksi lähinnä siitä syystä, ettei osattu varautua voimakkaaseen maastamuuttoon. Poistuma maa- ja metsätaloudesta on ennusteissa yleensä arvioitu liian vähäiseksi, kaupan ja rakennustoiminnan työllisyyskehitystä on yliarvioitu ja teollisuuden sekä palvelujen työllisyyskehitystä aliarvioitu.

Maatalouden työllisyyden kehityksen on ennusteissa katsottu riippuvan lähinnä muiden elinkeinojen kyvystä vastaanottaa maataloudesta vapautuvaa väestöä. Viimeisimpien ennusteiden mukaan maatalouden työvoiman vuotuinen väheneminen olisi keskimäärin yli 20 000 vuoteen 1980 mennessä. Arviot vaikuttavat varovaisilta, sillä vuodesta 1970 vuoteen 1972 on maatalouden työllisyys vähentynyt keskimäärin 31 000 hengellä vuodessa. Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen mukaan vähenee vakuutettujen määrä noin 15 000 hengellä vuodessa ajalla 1972-80 ja eläkkeensaajien lukumäärän on arvioitu kasvavan noin 12 000 hengellä vuodessa.

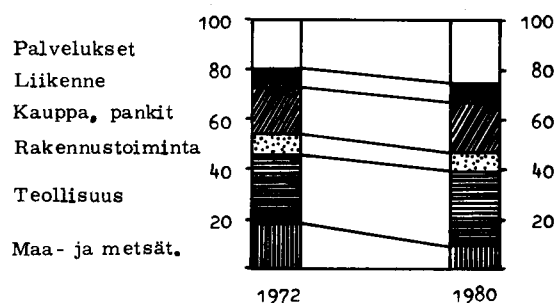
Laadittujen ennusteiden mukaan teollisuuden työllisyys kasvaa vuosina 1970-80 keskimäärin 3000 - 6000 hengellä vuodessa. Ilmeisesti teollisuuden kasvu on aliarvioitu, kun otetaan huomioon, että vuosina 1970-72 kasvu oli keskimäärin 13 000 henkeä vuodessa.

Rakennustoiminnan työllisyyden on useimmiten arvioitu pysyvän samalla tasolla vuosina 1970-80. Vuosina 1970-72 työllisyys laski keskimäärin 3 500 hengellä vuodessa. Rakennustoiminta on kuitenkin suhdanteille herkkää, joten lasku saattaa olla lyhytaikaista. Kaupan sekä rahoitus- ja vakuutustoiminnan työllisyyden kasvuarviot vaihtelevat 6 400 - 8 200 henkeen vuodessa, mikä vastaa suunnilleen vuosien 1970-72 kehitystä, jolloin kasvu oli keskimäärin 7 500 henkeä vuodessa. Liikenteen työllisyydessä ei ennusteiden mukaan tapahdu kovin suuria muutoksia, kasvuksi on arvioitu 600 - 900 henkeä vuodessa. Tämä vastaa hyvin havaittua kehitystä.

Palvelusten työllisyyden kasvuksi vuosina 1970-80 ennustetaan 10 000 - 13 000 henkeä vuodessa. Myös tämä saattaa aliarvioida kehitystä, sillä pelkästään vuosina 1970-72 työllisyyden kasvu oli 17 500 henkeä vuodessa.

Kuviossa 22 on Taloudellisen suunnittelukeskuksen laatimaan arvioon perustuva ennuste työvoiman jakautumisesta elinkeinoittain vuosina 1972 ja 1980. Arviossa on otettu huomioon havaittu viimeisin kehitys.

KUVIO 22. Työvoiman jakautuminen elinkeinoittain vuosina 1972 ja 1980

VII HARJOITETUN SOSIAALI- JA TALOUSPOLITIIKAN VAIKUTUKSET

1. Yhteiskunnan viimeaikaiset kehityssuunnat

Suomen yhteiskunnallista kehitystä on viime vuosikymmenen aikana leimannut voimakas rakennemuutos. Tuotantotoiminnan rakenteessa tämä on ilmennyt erityisesti maatalouden osuuden voimakkaana supistumisena ja teollisten sekä palveluelinkeinojen laajenemisena. Määräävänä kehityspiirteenä on ollut haja-asutusalueiden väestön supistuminen ja erikokoisten keskusten kasvu.

Suomen oloissa tämä rakennemuutos on koettu ongelmalliseksi. Keskeistä osaa näyttelee tässä suhteessa Suomen maatalous. Tuottavuuden voimakkaan nousun ja tuotteiden menekin kasvumahdollisuuksien rajoittumisen johdosta maa- ja metsätalouden työvoima on supistunut erittäin voimakkaasti viime vuosikymmenen aikana.

Alhaisesta väestötiheydestä ja yhteiskuntarakenteesta johtuen maataloudesta luopuminen useimmiten merkitsee myös asuinpaikan vaihdosta. Seurauksena on ollut vilkas muuttoliike väestökeskuksiin.

Muuttoliikkeen vaikutukset ovat olleet moninaisia. Työvoiman siirtyminen nopeasti kasvaviin, korkean tuottavuuden elinkeinoihin on ollut tärkeä tekijä tuottavuuden nousussa ja hyvinvoinnin lisäyksessä. Lähtöalueille on kuitenkin jäänyt yhteiskunnallista pääomaa käyttämättömäksi ja palvelutaso on alentunut. Keskuksiin taas on täytynyt jatkuvasti rakentaa uusia palvelulaitoksia, asuntoja ja kulkuväyliä. Muuttaneiden sopeutumista tuloalueille on myös vaikeuttanut kouluttamattomuus uuteen ammattiin ja keskuksissa vallitseva asuntopula.

Kun kehittyneillä alueilla olevien keskusten kyky vastaanottaa väestöä ylitettiin mm. asuntopulan vuoksi, ja kun työikäisen väestön luonnollinen lisäys, sekä 1960-luvun toiselle puoliskolle sattunut voimakas laskusuhdanne vähensivät työvoiman kysyntää huomattavasti, oli seurauksena laajamittainen työttömyys, joka purkautui 1960-luvun loppupuolella suhteellisen laajana maastamuuttona.

2. Väestö- ja yhteiskuntapolitiikka

Viime vuosikymmenien aikana sana väestöpolitiikka on esiintynyt sängen harvoin virallisissa julkaisuissa ja asiakirjoissa. Mitään virallista kvantitatiivista tai kvalitatiivista väestöpolitiittista tavoitetta ei ole esitetty. Väestöpolitiikkaa on kuitenkin tavallaan harjoitettu eri yhteiskuntapolitiikan lohkoilla. Erityisesti näin on tapahtunut sosiaalipolitiikan alalla, johon Suomessa on pantu suurta painoa viime vuosikymmenien aikana.

Sodan jälkeen huomio kiinnittyi erityisesti perhepolitiikkaan, joka Suomessa on yleisesti - ainakin aikaisemmin - samaistettu väestöpolitiikkaan. Myöhemmin 1960-luvulla painopiste siirtyi yhä enemmän terveyspolitiikkaan ja eläkepolitiikkaan. Saatiin yleinen sairausvakuutuslaki, mutta myös sairaalalaitosta kehitettiin ja laajennettiin huomattavasti. Kansaneläkkeen

suomat etuudet ovat lisääntyneet vuodesta toiseen. 1960-luvun alussa tuli voimaan myös yleinen työsuhde-eläke, jota ajan mittaan on laajennettu yhä suurempia kansanosia koskevaksi. Samanaikaisesti on työllisyys- ja työvoimapolitiikkaa kehitetty intensiivisesti.

1950-luvulla katsottiin yleisesti että Suomessa ei ollut varsinaisia väestöongelmia. Suuret ikäluokat, jotka olivat syntyneet sodan jälkeen, aiheuttivat tosin painetta yhteiskunnan eri lohkoilla; aluksi tuotti vaikeuksia kouluihin pääseminen, sittemmin työpaikan ja asunnon löytäminen. Mutta suurten ikäluokkien vaikeuksia ei koettu väestöongelmana vaikka oltiin yksimielisiä siitä että niitä oli kaikin tavoin lievennettävä. Tähän tähtäävät keinot - koulujen perustaminen, työpaikkojen lisääminen ym. kasvusta aiheutuvat toimenpiteet - tuntuivat positiivisilta ja oikeaan osuneilta. Vasta 1960-luvun alkupuolella, jolloin muuttoliikkeen ja alenevan syntyneisyyden johdosta väestön lisääntyminen alkoi supistua, todettiin usealla taholla tilanteen osoittavan huolestuttavia piirteitä. Lehdistössä ryhdyttiin yleisesti käsittelemään väestökysymyksiä. Myös komiteamietinnöissä alettiin ottaa huomioon väestöllisiä tekijöitä. Oltiin huolestuneita työvoiman riittävän saannin tyrehtymisestä, varsinkin kun työvoimapulaa erityisesti ammattitaitoisista työntekijöistä alkoi esiintyä yhä enemmän Etelä-Suomen asutuskeskuksissa, mutta myös ikärakenteen vanhenemisesta ja aktiivisessa iässä olevien huoltotaakan suurenemisesta kohtuuttomasti. Kansallinen olemassaolomme jopa koettiin uhatuksi ja siitä välttyäksemme olisi syntyvyys saatava kohoamaan. Maltillisempien piirien taholta on tyydytty korostamaan sitä, että johdonmukaisella politiikalla olisi pyrittävä pääsemään väestömuutosten rajuista vaihteluista, jotka ovat tulleet näkyviin viime vuosikymmenen aikana erityisesti syntyvyyden ja muuttoliikkeen kehityksessä. Viime vuosien aikana on kuitenkin vain pari valtion komiteaa mietinnössään ottanut perusteellisemmin esille väestöpoliittiset näkökohdat. Perhekustannusten tasauskomitean¹⁾ mukaan tavoitteellinen väestöpolitiikka on perhepolitiikan perusmotiivi. Vedoten työvoimatarpeen tyydyttämiseen ja syntyneisyyden laskuun sekä Suomen vaikeuteen saada ulkomaista työvoimaa, komitea katsoi että yhteiskuntamme olisi perhepoliittisilla tulonsiirroilla pyrittävä turvaamaan väestön riittävä kasvu. Lasten päivähoitokomitea, jonka mietintö valmistui vuonna 1971, perusteli lasten päivähoitoa sosiaalipoliittisten näkökohtien ohella myös väestöpoliittisilla näkökohdilla, ja totesi mm., että hyvin hoidetulla perhepolitiikalla voidaan vaikuttaa työvoiman rakenteeseen ja taata tasainen väestökehitys ja sopusointuinen ja ennakoitavissa oleva työvoimapolitiikka.²⁾

Kiinnostus väestökysymysten selvittämiseen on viime aikoina jatkuvasti kasvanut viranomais-ten ja kansalaisjärjestöjen piirissä. Eräät puolueet ovat katsoneet tärkeäksi laatia myös väestöpoliittisia ohjelmia ja seutukaavaliittojen piirissä on ryhdytty laatimaan alueellisia väestötavoitteita. Minkäänlaista valtakunnallista väestötavoitetta ei kuitenkaan ole asetettu.

Huolimatta siitä, että Suomessa ei ole eksplisiittisesti harjoitettu väestöpolitiikkaa, on kuitenkin selvää että monet yhteiskuntapoliittiset toimenpiteet ovat vaikuttaneet väestön kehitykseen ja väestötapahtumiin, kuten esim. asuntopoliittiset ja työvoimapolitiittiset toimenpiteet. Nämä toimenpiteet on yleensä motivoitu sosiaalisilla ja humaanisilla näkökohdilla.

1) Komiteamietintö 1966 A: 7. Perhekustannusten tasauskomitean mietintö, s. 11-12.

2) Komiteamietintö 1971 A: 20. Lasten päivähoitokomitean mietintö, s. 89.

3. Väestöpolitiikka yhteiskuntapolittisena aspektina

Perhepolitiikan ja väestöpolitiikan samastaminen Suomessa johtuu lähinnä siitä, että perhepoliittiset toimenpiteet on perusteltu eksplisiittisesti tai implisiittisesti väestöpoliittisin aspektein. Samat perhepoliittiset toimenpiteet voitaisiin yhtä hyvin motivoida sosiaalipoliittisilla näkökohdilla kuten Suomessa nykyään tapahtuukin.

Teoreettisesti voitaisiin näin ollen jakaa kaikki yhteiskuntapolitiittiset toimenpiteet samalla tavalla riippuen siitä tavoitellaanko niillä väestöpoliittisia tai muita päämääriä. Käytännössä tavoitteet eivät kuitenkaan esim. lainsäädännössä aina tule selvästi esille. Useimmiten tavoitellaan samanaikaisesti tahtoen tai tahtomatta useampia päämääriä.

Väestöpolitiikan ei voitane katsoa muodostavan erillistä yhteiskuntapolitiittista lohkoa samalla tavalla kuin esim. sosiaalipolitiikan tai työvoimapolitiikan. Väestöpolitiikka on pikemminkin katsottava eräänlaiseksi yhteiskuntapolitiittiseksi aspektiksi, joka voidaan liittää julkisen vallan taholta suoritettaviin toimenpiteisiin ja keinoihin riippumatta siitä mihin yhteiskuntapolitiittisiin lohkoihin nämä toimenpiteet kuuluvat. Kääntäen voidaan sanoa että toimenpiteet, jotka tähtäävät väestöpolitiittisiin tavoitteisiin, voidaan sisällyttää kaikkiin yhteiskuntapolitiittisiin lohkoihin.

Tähän näkökohtaan nojautuen käsitellään seuraavassa sellaisia yhteiskuntapolitiittisia toimenpiteitä, joilla voidaan katsoa olevan väestöpolitiittista merkitystä, jotka enemmän tai vähemmän suoranaisesti vaikuttavat tai joiden voidaan katsoa vaikuttavan väestön kehitykseen tai tilaan, riippumatta siitä onko tällainen tavoittelu eksplisiittisesti ilmaistu toimenpiteitä koskevassa lainsäädännössä. Huomio kohdistuu pääasiallisesti sellaisiin yhteiskuntapolitiittisiin toimenpiteisiin, jotka vaikuttavat suoranaisesti yksilön ja perheen hyvinvointiin, ts. toimeentuloon, toimeentuloturvaan, asumiseen, terveydentilaan vaikuttaviin toimenpiteisiin. Käsittelyn ulkopuolelle jää siten suurin osa talouspolitiikkaan luettavista toimenpiteistä kuten esim. rakenepolitiikka, veropolitiikka, elinkeinopolitiikka jne. jotka muodostavat taloudellisen kasvun edellyttämän kehyyksen. Ajallisesti tarkastelun kohteena on periaatteessa kaksi viimeisintä vuosikymmentä. Pääpaino on kuitenkin lähinnä viime vuosien tapahtumissa ja suunnitteluissa.

4. Väestöpolitiittista merkitystä sisältävä yhteiskuntapolitiikka

4.1 Työvoimapolitiikka

Täystyöllisyyden saavuttaminen ja säilyttäminen ovat kuuluneet talouspolitiikan tärkeimpiin tehtäviin sodanjälkeisinä vuosina. Työ on ennen muuta katsottu tuotannontekijäksi ja täystyöllisyyden vallitessa on ajateltu tuotannon olevan suurimman mahdollisen. Työ on kuitenkin tärkeä myös yksilön kannalta, ennen kaikkea hänen hyvinvointinsa riippuu työstä saatavista palkkatuloista. Yksilölle työllisyys merkitsee myöskin mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa.

Itsenäisessä Suomessa työvoimapolitiikan kehitys on kokenut monet vaiheet. Ensimmäisten vuosikymmenien työttömyyshuoltopolitiikasta siirryttiin sotien jälkeen työllisyyspolitiikkaan, jolle on ominaista työttömien työllistäminen valtion ja kuntien investointilunteeissa

töissä. 1960-luvulla taas harjoitettiin työvoimapolitiikkaa jolla pyrittiin taloudelliseen kehitykseen ja taloudellisen tasapainon edistämiseen. Viime vuosien aikana painopiste on ollut siirtymässä työvoiman tarjonnan puolelle työvoimavarojen kehittämiseen ja työvoiman ohjaamiseen. Keskeisiä keinoja työvoimavarojen kehittämässä ja ohjaamisessa ovat työnvälitys, ammatinvalinnan ohjaus, alueellisen liikkuvuuden edistäminen sekä työllisyyskoulutus.

Näkyvin kysyntäsektorista aiheutuva työllisyshäiriö on Suomessa suhdannevaihtelu. Yritykset eivät käytä työvoimaansa tasaisesti vuodesta toiseen. Matalasuhdanteen aikana yritykset irtisanovat työvoimaansa ja työttömyys kasvaa. Korkeasuhdanteen aikana työvoimaa lisätään ja työttömyys vähenee ja nopeimmin laajenevilla tuotannonaloilla ilmenee usein inflaatiopainetta kasvattavaa työvoimapulaa.

Toinen tärkeä ongelma on jokavuotinen kausivaihtelu. Tuotannon kausivaihtelu on luonnollisesti seurausta ennen muuta maamme pohjoisesta sijainnista, joskin myös elinkeinorakenteellamme on osuutensa siihen. Tuotannon mukautuminen vuodenaikojen vaihteluihin aiheuttaa säännönmukaista talvityöttömyyttä ja työvoimapulaa kesäisin. Erityisen raskaana kausivaihtelun haitat tuntuvat maamme pohjoisilla ja itäisillä alueilla, joilla kausivaihteluille alttiiden elinkeinojen, rakennustoiminnan ja maatalouden, osuus on vielä verraten suuri.

Kolmas kysyntäsektorin työvoimapolitiikalle aiheuttama ongelmavyhyti johtuu tuotantotoiminnan jatkuvasta rakennemuutoksesta. Rakenneongelmien joukkoon on luettava myös suuret alueelliset erot työllisyydessä. Työvoimapulaa on etelän asutuskeskuksissa esiintynyt useina vuosina samanaikaisesti kun maan pohjoisosassa on jatkuvasti esiintynyt suurta maastamuuttoa ja sosiaalimenoja paisuttavaa työttömyyttä. Kun esim. Etelä-Suomessa vallitsee puutetta työvoimasta, saattaa samanaikaisesti Pohjois- ja Itä-Suomessa työttömyysaste liikkua 4-6 % tienoilla.

Uuden työvoimapolitiikan suuntaviivat on esitetty vuoden 1972 alusta voimaan astuneessa työllisyyslaissa (946/1971), missä valtiolta veloitetaan edistämään työvoiman kysyntää ja kysynnän ja tarjonnan tasapainottamista eri aloilla ja alueilla. Työllisyyslaissa lausutun periaatteen mukaan päävastuussa korkean ja tasaisen työllisyyden saavuttamisesta on yleinen talouspolitiikka. Niinpä "valtion on", työllisyyslain mukaan, "yleisin talouspoliittisin toimenpitein pyrittävä vaikuttamaan työvoiman kysyntään korkean ja tasaisen työllisyyden saavuttamiseksi ja ylläpitämiseksi". Tärkeimmät keinot työllisyshäiriöiden lievittämiseksi ovat olleet valtion ja kuntien investointiluonteisten töiden ajoitus sekä jossakin määrin myös valtion töiden alueellinen ohjaaminen työllisyysperustein.

Viimeaikaisessa työvoimapolitiikassa ovat erilaiset alueellista liikkuvuutta edistävät taloudelliset tukitoimenpiteet saaneet yhä suurempaa merkitystä. Työtä vailla oleva työnhakija voi saada liikkuvuusavustuksia, joihin sisältyy matkakustannusten korvaus, päivärahaa matkan ajalta jne. Edelleen annetaan työllisyyskoulutusta työttömille ja työttömyysuhan alaisille, joilla on ammatitaidon puutteesta, sen riittämättömyydestä tai vanhentuneisuudesta johtuvia työnsaantivaikeuksia.

Vaikeimmin autettavan ryhmän muodostaa ikääntynyt pienviljelijäväestö, varsinkin kehitys-alueilla. Suurin osa pienviljelijäväestöstä on jo siinä iässä ettei heidän kouluttamisensa ja sijoittamisensa muihin ammatteihin enää ole tarkoituksenmukaista. Kehitysaluelainsäädännön mukaiset toimenpiteet kohdistuvat lähinnä teolliseen toimintaan ja palveluelinkeinoihin eivätkä ne näin olle suurestikaan paranna ikääntyneen pienviljelijäväestön asemaa.

4.2 Aluepolitiikka

Voimakkaan rakennemuutoksen seurauksena Suomessa on tapahtunut vilkas sisäinen muuttoliike harvaan asutusta Itä- ja Pohjois-Suomesta suhteellisen pitkälle urbanistuneeseen ja teollistuneeseen Etelä-Suomeen. Muuttoliikkeen haittavaikutukset on koettu erittäin voimakkaina erityisesti lähtöalueilla.

Kehitysaluepolitiikkaan onkin viime vuosina kiinnitetty suurta huomiota. Komiteat ja työryhmät ovat pohtineet kehitysaluepoliittisia tavoitteita ja ohjelmia. Vuonna 1973 perustettiin valtioneuvoston kansliaan suunnitteluosasto, johon on tarkoitus mm. keskittää kehitysaluepolitiikan suunnittelu. Johdonmukainen ja suunnitelmallinen aluepolitiikka on kuitenkin vasta alkuvaiheessaan.

Kehitysalueilla tapahtuva rakennemuutos on ennen kaikkea koskenut maatalousväestöä. Teollistuneiden maiden maataloustuotteiden liikatuotanto sekä suhdanteiden heikkeneminen yleensä 1960-luvun puolivälistä alkaen on pakottanut valtiovallan toimenpiteisiin, jotka tähtäävät maataloustuotannon määrän saattamiseen kotimaista kulutusta vastaavaksi. Tähän liittyy mm. erilaisia toimenpiteitä peltoalan pienentämiseksi. Seurauksena on että 1960-luvun puolivälistä lähtien maatalousväestön purkautuminen nimenomaan Etelä-Suomen keskuksiin ja Ruotsiin on saavuttanut hyvin suuret mittasuhteet ja monet maamme pohjois- ja itäosien kunnat ovat joutuneet vaikeaan asemaan. Kuitenkaan väestön vähälukuisuus ei ole ainakaan vielä pahin pulma esim. tyydyttävän yhteiskuntapalvelun kannalta, vaan etualalla ovat väestön heikot toimeentulomahdollisuudet.

Suomessa kehitysalueiden elinkeinoelämän ongelmana on alkutuotantovaltaisuuden lisäksi kasvun kannalta epäedullinen teollisuuden rakenne. Sisä- ja Pohjois-Suomen valtateollisuutena on puu- ja paperiteollisuus, jonka osuus näiden alueiden tehdasteollisuuden työpaikoista on yli 40 %. Sen kasvua kehitysalueilla alkavat yhä enenevässä määrin rajoittaa riittämättömät raaka-aineen saantimahdollisuudet.

Kehitysalueiden elinkeinoelämän kehittämiseen on pyritty erilaisin julkisen vallan toimenpitein. Periaatteessa aluepolitiikka sisältää aineksia kaikista yhteiskuntapolitiikan lohkoista. Käytännössä aluepolitiikassa on kuitenkin pääasiassa toteutettu erilaisia talouspolitiikan keinoja. Tärkeitä toimenpiteitä olivat varsinkin aikaisemmin kehitysalueiden kuljetusolojen parantaminen ja muut luonnonvarojen käyttöön saamiseksi suoritettut toimenpiteet. Viime vuosina on pyritty parantamaan kehitysalueiden yritysten toimintaedellytyksiä ja työvoiman koulutusta. Ammattitaitoisen teollisuustyövoiman puute ja teollisen ammattikoulutuksen vähäisyys ovat kuitenkin edelleen teollisuuden kasvua hidastavia tekijöitä. Mikäli ei onnistuta riittävän nopeasti ja laaja-alaisesti vaikuttamaan teollisuuden toimintaedellytyksiin kehitysalueilla,

seurauksena on ilmeisesti voimistuva muuttoliike. Maastamuutto-ongelma onkin muodostunut aluepolitiikan keskeiseksi kysymykseksi.

Elinkeinoennusteiden mukaan 1970-luku tulee asettamaan varsin suuren haasteen alueelliselle kehittämisselitykselle. Mikäli tuotantotoiminta kehittyisi eri alueilla samansuuntaisesti, saisi Etelä-Suomi edullisemman perusrakenteensa ansiosta huomattavan edun muuhun Suomeen verrattuna. Kehitysalueiden eri osien toimintaedellytykset vaihtelevat, mutta voidaan kuitenkin sanoa, että ilman teollisuuden hakeutumista näille alueille kasvua on lähes mahdotonta aikaansaada. Kehitysalueiden väestön vähenemisen ehkäiseminen riippuu siten ennen kaikkea kehitysalueiden mahdollisuuksista saada uusia teollisuustyöpaikkoja. Voimakas kehitysaluepolitiikka on näin ollen välttämätöntä. Kehittämisselityksien ennustaminen merkitsee, että luodaan riittävän suuria keskuksia voimakkaiden paikallisten työmarkkinoiden aikaansaamiseksi, joilla olisi veto-voimaa yrityksiin nähden, sekä valitaan kehitysaluepolitiikan kohteeksi toimialoja, joiden tuotteiden kysyntä kasvaa nopeasti ja joiden tuotannon sekä työllisyyden kasvu pääomasijoituksiin nähden on suuri. Samoin olisi kohdistettava kehitysaluepolitiikka aikaisempaa enemmän yksityisiin yrityksiin¹⁾. Tähän asti Suomessa käytetyin keinoin ei juuri ole voitu vaikuttaa yksityisten yritysten sijoittumiseen tai tuotantorakenteeseen.

Kasvuongelmat eivät kuitenkaan ole ratkaistavissa pelkästään tehokkaammilla teollisuusinvestoinneilla. Ilmastolliset olosuhteet ja harva asutus merkitsevät myös ylimääräisiä kustannuksia talonrakennuksessa sekä liikenneverkoston luomisessa ja ylläpidossa. Kehitysalueiden yhteiskunnalliset ongelmat tulevat kasautumaan mikäli elinkeinopolitiikka pysyy samassa määrin työvoimaa torjuvana ja pääomaa imevänä kuin 1960-luvulla.

4.3 Asuntopolitiikka

Suomessa asuntopolitiikka on tärkeä osa yhteiskuntapolitiikkaa. Vuonna 1970 muodostivat asumiskustannukset kokonaisuudessaan 16 % bruttokansantuotteesta markkinahintaan²⁾. Asuntopolitiikan tärkeyden todisteena ovat ne monet komiteanmietinnöt, tutkimukset, kirjat ja lehtiartikkelit, joita viime vuosien aikana on kirjoitettu siihen liittyvistä aiheista. Vaikka Suomessa on kahden viime vuosikymmenen aikana rakennettu vilkkaasti, on meillä kuitenkin puutetta asunnoista. Syyt tähän asuntopulaan ovat monet. Rauhansopimuksessa luovutetuille alueille jäi n. 110 000 asuntoa. Vilkaan maassamuuton seurauksena 1950-luvulla, mutta erityisesti 1960-luvulla, kaupunkiväestö lisääntyi nopeasti. Sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat avioituivat ja muodostivat runsaasti uusia ruokakuntia. Asuntojen kysyntä on näin ollen erityisesti väestökeskuksissa jatkuvasti ollut suurempi kuin tarjonta.

1960-luvulla Suomessa on tuotettu vuodessa 8,2 asuntoa 1000 henkeä kohti, mikä luku on selvästi suurempi kuin muissa Euroopan maissa keskimäärin. Vuodesta 1950 vuoteen 1970 asumisahtausta onkin pienentynyt huomattavasti. Vuonna 1950 oli asumisteheys koko maassa 1,5 henkeä ja 1970 1,03 henkeä huonetta kohden. On kuitenkin otettava huomioon, että Suomessa on myös keittiö luettu huoneeksi.

1) Taloudellinen suunnittelukeskus: Suomen kansantalouden kehittämismahdollisuudet vuoteen 1980, Helsinki 1972, s. 65.

2) Asuntoreformi 1972, 3.

Sataa huoneistoa kohti oli vuonna 1970 106 ruokakuntaa¹⁾. Epäsuhde oli kaupungeissa ja kaupaloissa suurempi kuin maalaiskunnissa.

Etelä-Suomessa asuntojen riittämättömyys johtuu kaupungistumisesta sekä tuotantotoiminnan ja väestön kasautumisesta: asuntokanta ei ole ehtinyt sopeutua yhteiskunnan rakennemuutokseen. Itä- ja Pohjois-Suomessa taas asuntojen riittämättömyys johtuu alhaisesta tulotasosta.

Asuntopolitiikan tavoitteet ovat olleet laadultaan lähinnä sosiaalisia. Vuonna 1965 ilmestyneessä asuntopoliittisen komitean mietinnössä asetettiin asuntopolitiikan tavoitteeksi sosiaalisesti tyydyttävät asunto-olot²⁾. Tavoitteeksi komitea asetti asumistason, jossa jokaista ruokakuntaa kohti olisi yksi huoneisto ja jokaista henkilöä kohti yksi huone keittiö huoneeksi luettuna. Vuonna 1971 julkaistussa sosiaalihuollon periaatekomitean mietinnössä todetaan, että asunto on elintason osatekijöistä tärkein. Asumisen oikeuden turvaaminen, josta ei toistaiseksi ole riittävästi huolehdittu, on ratkaistava sosiaaliturvan uudistamisen yhteydessä. Niistä ryhmistä, joille oikeus asuntoon on turvattava, komitea mainitsee erityisesti lapsiperheet³⁾.

Työvoiman liikkuvuus- ja asuntokysymystoimikunnan mietinnössä⁴⁾ todetaan, että asuntopoliittisin keinoin on helpotettava muuttomahdollisuuksia mutta myös herätettävä muuttohalukkuutta.

Tähän asti ei ole asuntopoliittisessa ajattelussa sanottavastikaan otettu huomioon työvoiman liikkuvuuden vaikutuksia. Asuntotilanteen vaikeus ei ole sellaisenaan estänyt työvoiman siirtymistä, mutta se on sitä hidastanut ja aiheuttanut kohtuuttoman suuria vaikeuksia muuttaville. Asuntojen puute ja niiden kalleus tai heikko taso ovat aiheuttaneet myös poismuuttoa paikkakunnalla pysyvästi asuvan väestön keskuudessa. Toimikunnan vuonna 1970 tekemän selvityksen mukaan asuntotilanteen kireys oli muodostunut huomattavaksi työvoiman liikkuvuuden esteeksi useimmissa eteläisten työvoimapiirien kaupungeissa ja kaupaloissa sekä suurimmissa maaseudun asuintaajamissa.

Toistaiseksi meillä ei ole täsmällisiä tietoja siitä missä määrin asuntopula on vaikuttanut väestön kehitykseen ja perheellistymiseen. Rakennemuutoksen johdosta on kuitenkin kaupaloissa ja kaupungeissa esiintynyt asuntopulaa, mikä on aiheuttanut tyytymättömyyttä ja vaikeuttanut perheellistymistä. Todennäköisesti se myöskin on aiheuttanut sen, että lasten hankkiminen on siirretty tulevaisuuteen ja perheen koko on pidetty pienenä.

Toistaiseksi on Suomessa suosittu oman asunnon hankkimista. On kuitenkin todennäköistä, että jos asuntomarkkinat pystyisivät tarjoamaan kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja, olisivat sekä nuorten perheellistyvien ihmisten että uusiin oloihin muuttavien perheiden asunto-ongelmat huomattavasti nykyistä helpommin ratkaistavissa. Kuten monella muullakin alalla yhteiskunta ei ole asuntopoliittisellakaan sektorilla ehtinyt sopeutua laajaan ja nopeaan rakennemuutokseen.

1) Tilastotiedotus VL 1972:12 s. 12.

2) Komiteanmietintö 1965 A:6. Asuntopoliittisen komitean mietintö, s. 9.

3) Komiteanmietintö 1971 A:25. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö I, s. 26-27

4) Komiteanmietintö 1970 B:104. Työvoiman liikkuvuus- ja asuntokysymystoimikunnan mietintö, s. 6.

4.4 Terveyspolitiikka

Terveydenhuolto on viime vuosikymmenien aikana ollut kansantaloutemme eniten laajeneva alue ja tämä on puolestaan johtanut siihen että terveydenhuoltoon käytetyt menot ovat olleet valtiontalouden nopeimmin kasvava menoerä. Kun nämä vuonna 1955 olivat 1,7 % kansantulosta, oli vastaava prosenttiluku vuonna 1969 5,0 %. Sosiaalimenoista taas terveydenhuoltoon ("sairauksiin") käytetyt menot olivat vuonna 1960 22,5 % ja vuonna 1969 28,7 %. Yhteiskunnan osuus sairauksien aiheuttamien kustannusten peittämisessä on Suomessa nopeasti kasvanut alihinnoitettujen sairaalapalvelusten tarjonnan laajentumisen ja sairausvakuutuksen voimaantumisen seurauksena.

Terveydenhuoltotoiminnan voimakkaasta laajentumisesta huolimatta yleisessä terveydentilassa ei kuitenkaan ole voitu todeta olennaista parantumista ja sairastavuuden vähentymistä. Näin ollen terveydenhuollon tavoitellut vaikutukset ovat jääneet heikoiksi ja tuottavuuskehitys varsin hitaaksi.

Sairastavuus on Suomessa yleisempää ja kuolemanvaarat aivan nuoria lukuun ottamatta korkeammat kuin muissa Euroopan maissa. Erityisesti kiintyy huomio siihen, että miesten kuolleisuustilasto antaa synkän kuvan. Suomalaisen miehen keskimääräistä alhaisempi elinikä suomalaisen naisen sekä yleensä eurooppalaisen elinikään verrattuna on pitkään huolestuttanut terveydenhuoltoviranomaisia. Monia selityksiä on esitetty kuten esim. lääkäripalvelusten keskimääräistä huomattavasti vähäisempi käyttö asukasta kohden muihin maihin verrattuna¹⁾. Miespuolinen väestö on jäänyt ilman säännöllisesti järjestettyä ja kaikkien ulottuvaa terveydenhoitoa kun taas suurimmalla osalla naispuolista väestöä on äitiyshuollon aikana ollut mahdollisuus ilmaiseen terveydenhoitoon. Tässä suhteessa on äitiysavustuksella, jota on suoritettu kaikille synnyttäjille vuodesta 1949 lähtien, siten ollut huomattava kansanterveydellinen merkitys. Sen rahallinen arvo on pieni (vastaten teollisuustyöntekijälle suoritettua 2-3 päivän palkkaa), mutta koska se edellyttää tarkastusta äitiysneuvoloissa, se on vaikuttanut tehokkaasti siihen, että imeväiskuolleisuus Suomessa on maailman pienimpiä.

Monissa tutkimuksissa on todettu, että sairastavuus ja kuolleisuus osoittavat huomattavia alueellisia eroja Suomessa: ne lisääntyvät selvästi lounaasta koilliseen ja etelästä pohjoiseen. Itä- ja Pohjois-Suomessa alhaisen elintason alueilla kuolleisuus on huomattavasti suurempi kuin maan muissa osissa. Osittain tämä on elinkeinorakenteen muutosten seurausta. Vajaa-kuntoisen työvoiman ammatillinen liikkuvuus on rajoitettu: sairastavuus kasaantuu supistuviin, paikallaan pysyviin ammattiryhmiin kuten maa- ja metsätalouteen.

Lääketieteen tieto- ja arvostusjärjestelmästä, mutta myös terveystalouden järjestelmän rakenteesta ja rahoituksesta johtuen on terveydenhuollon painopiste meillä kuten muuallakin tähän asti ollut tautien aiheuttamien haittojen hoitamisessa. Siitä syystä on sairaalatoimintaa erityisesti painotettu. Sen piirissä toteutetut laajat investoinnit ja toiminnan aiheuttamat käyttökustannukset ovat muodostuneet huomattavaksi rasitukseksi kunnallistaloudelle ja valtiontaloudelle.

1) Väänänen, I. - Aho, S-L.: Sairastavuus ja lääkintäpalvelusten käyttö Helsingissä ja lähikunnissa. Kansaneläkelaitoksen julkaisusarja M:21/1971.

Nykyisen terveyspolitiikan alalla vallinneen käsityksen mukaan on kuitenkin terveydenhuoltoon käytetyt resurssit suunnattava ensisijaisesti ehkäisevään ja tautien varhaisvaiheeseen kohdistuvaan toimintaan. Tähän tähtää myös uusi kansanterveyslaki, joka astui voimaan vuonna 1972 (66/1972). Kansanterveyslain tavoitteena on siirtää terveyspolitiikan painopiste terveyden hoitoon ja avosairaanhoidon luomalla hallinnolliset ja taloudelliset edellytykset kunnallisen perushoitojärjestelmän kehittämiseksi. Kansanterveyslailla pyritään siten laajakantoiseen kansanterveyden kehittämiseen ja terveydenhuollon parantamiseen. Ehkäisevän terveyspolitiikan vaatimat toimenpiteet ovat kuitenkin kaikkien yhteiskuntapolitiikan lohkojen alueilla toteutettavia ja sisältyvät niihin välittömästi tai välillisesti.

Kansanterveyslain mukaan on kunnan huolehdittava kansanterveydellisestä valistustyöstä, raskauden ehkäisyneuvonnasta, asukkaiden sairaanhoidosta, sairaankuljetuksista, kouluterveydenhuollosta sekä hammassairauksien vastustamistyöstä ja hoidosta - aluksi alle 17-vuotiaiden, myöhemmin vanhempien ikäluokkien. Terveydenhuoltopalvelukset ovat maksuttomia. Toistaiseksi peritään niistä kuitenkin potilaalta erityisellä asetuksella määrätty korvaus.

Terveyskeskusten aikaansaaminen merkitsee siten ennen kaikkea työikäisen väestön terveydenhuollon tehostumista ja samalla kokonaisvaltaisen terveydenhuollon toteuttamista maassamme. Potilaan itsensä ei enää tarvitse huolehtia sopivan tutkimus- tai hoitopaikan etsinnästä. Yhden keskuksen piiriin kuuluisi noin 10 000 - 13 000 asukasta ja keskuksen on laskettu työllistävän neljästä kuuteen lääkäriä. On selvää, että tällainen laaja terveydenhuollon uudelleen kehittäminen vaatii aikansa ja näin ollen terveyskeskukset tulevat toimimaan täydellä tehollaan vasta 1980-luvulla.

4.5 Perhepolitiikka

Suomalaisten käsitys perhepolitiikasta ja sen keinoista on saanut voimakkaita vaikutteita erityisesti Ruotsista. Esim. lapsilisäjärjestelmää toteutettaessa v. 1948 otettiin esimerkkiä Ruotsista. Viime vuosikymmenien aikana perhepolitiikkaa välittömästi tai välillisesti on perusteltu suuremmissa määrin sosiaalipoliittisilla kuin väestöpoliittisilla näkökohdilla. Perhepolitiikka on siten yhä selvemmin muodostunut sosiaalipolitiikan osa-alueeksi, ja sen päätehtäväksi on tullut lasten aiheuttamien menojen eli perhekustannusten tasaaminen.

Suomessa perhepolitiikan kehitys on ollut epätasaista. Tämä johtuu osaksi siitä, että perhepolitiikallamme ei ole asetettu selviä tavoitteita. On puuttunut kokonaisvaltainen näkemys perhepolitiikan suunnittelussa. Toisaalta on sosiaalipolitiikkamme kehityksen painopiste viimeisten kymmenen vuoden aikana ollut muilla lohkoilla kuin perhepolitiikassa. Vuodesta 1950 vuoteen 1971 perhepolitiikan tutkimuotoihin käytetty osuus kansantulosta onkin supistunut 3,3 %:sta 2,1 %:iin.

Perhekustannusten tasaamisen uudelleen järjestämistä on viime vuosien aikana pohdittu monissa komiteamietinnöissä. Myös yksityiset henkilöt, järjestöt ja tutkimuslaitokset ym. ovat ottaneet osaa siitä käytyyn keskusteluun. Vuonna 1966 perhekustannustasauskomitea pohti perusteellisesti perhepolitiikkamme motiiveja ja tavoitteita.

Komitea ehdotti, että lapsilisät olisi porrastettava tuntuvammin kuin nyt ja sidottava elinkustannusindeksiin. Myöhemmin olisi toteutettava ns. äidinpalkkio, jota maksettaisiin pienten lasten kotona oleville lapsensa hoitaville äideille. Perhekustannusten tasauskomitean motiivina äidinpalkkion maksamiseksi oli se, että kaikille äideille pitäisi antaa mahdollisuus itse hoitaa lastaan ainakin sen kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana. Äidinpalkkio tällaisenaan ei kuitenkaan ole saavuttanut varauksetonta hyväksymistä. Sen ei katsota parantavan naisten asemaa, koska mm. ei ole mahdollista maksaa niin suuria palkkioita, että äidin kotiin jääminen olisi taloudellisesti kannattavaa.

Äidinpalkkajärjestelmä on myös koettu tasa-arvoisuusperiaatteen vastaiseksi. Myöhemmin on pienten lasten huoltajille esitetty suoritettavaksi ns. hoitolisä samaan tapaan kuin edellä mainitun perhekustannusten tasauskomitean kaavailema äidinpalkka. Hoitolisää ei suoritettaisi pelkästään kotona oleville, vaan myös työssä käyville huoltajille. Hoitolisä olisi siten riippumaton siitä, käykö lapsen huoltaja ansiotyössä vai huolehtiiko hän lapsen hoidosta päivisin.

Kasvavan teollisuuden ja yhteiskunnan yleisen taloudellisen kehityksen tarjoamat työtilaisuudet ovat suunnanneet väestöpaineen asutuskeskuksiin. Perheen perustamisikässä oleva nuoriso on muodostanut huomattavan osan siirtyvästä väestöstä. Samalla on perheenäitien, erityisesti alle kouluikäisten lasten äitien ansiotyössä käynti jatkuvasti lisääntynyt. Lasten päivähoitokomitean ehdotuksen mukaisesti säädettiin v. 1972 uusi päivähoitolaki, jonka tarkoituksena on tehdä päivähoitotoiminnasta yleinen sosiaalipalvelujärjestelmä. Lain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa on saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Ottaen huomioon koulutetun henkilökunnan saantimahdollisuudet on kuitenkin laskettu, että lasten päivähoiton tarve kyettäisiin tyydyttämään täydessä laajuudessa vasta seuraavalla vuosikymmenellä.

Lasten päivähoitokomitea ehdotti myöskin tukimuotoa, jota se nimitti lapsiavustukseksi ja joka suoritettaisiin komitean ehdotuksen mukaan kaikille oppivelvollisuusikää nuoremmille lapsille. Lapsiavustusta perusteltiin sillä, että lasten synnyttäminen ja hoidon tarve sattuvat ajankohtaan, jolloin vanhempien ansiotulot ovat vähäisimmillään ja kodin perustaminen ja asunnonhankinta ajankohtaisia. Ehdotus lapsiavustuksesta ei mennyt läpi eduskunnassa päivähoitolakia säädettäessä.

Vuoden 1972 lopussa ilmestyi sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän mietintö¹⁾, jossa lapsiavustuksen käytäntöön ottamista jälleen pohdittiin. Lapsiavustusta motivoitiin mm. sillä, että kouluikässä olevat lapset saavat huomattavia ilmaisupalveluja ja että nuorten parien tulotaso on matala ja kodin perushankinnat on suoritettava samanaikaisesti perheen perustamisen kanssa.

Vaikka toimikunnan perustelut nojautuvat sosiaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteeseen, sisältynee ehdotukseen myös väestöpoliittinen näkemys. Tästä syystä se varmaankin tuntuu

1) Julkaisematon sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän raportti, 28. 12. 1972.

mielekkäältä toimenpiteeltä niissä laajoissa piireissä, joissa voimakkaasti aleneva syntyvyys koetaan epäsuotuisaksi maan kehitykselle. Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen keväällä 1973 ja heinäkuun alusta otettiin käytäntöön alle kolmevuotiaille lapsille suoritettu korotettu lapsilisä.

Perhekustannusten yleistasausten taloudellinen merkitys on katsottava heikonlaiseksi. Lapsilisä, joka on perhekustannusten tasausmuodoista tärkein, suoritetaan jokaisesta Suomessa asuvasta 16 vuotta nuoremasta lapsesta. Järjestelmän alkuaikoina se oli samansuuruinen jokaisesta lapsesta, mutta vuodesta 1962 lähtien avustus on ollut porrastettu lapsiluvun mukaan. Lapsilisan ostoarvo on 1960-luvulla alentunut tasaisesti.

Lapsilisan ohella kuuluu perhekustannusten tasaukseen myös pienehkö perhelisä, jota suoritetaan niille perheille, joilla on huollettavanaan vähintään neljä 16 vuotta nuorempaa lasta tai joiden pääasiallinen huoltaja on kuollut tai pysyvästi työkyvytön. Edellytyksenä on lisäksi, että perheen veroäyrien määrä ei ylitä vahvistettua enimmäismäärää. Perhekustannusten tasaukseen voidaan vielä sisällyttää asumistuki, jota suoritetaan kaksi- tai useampilapsisille vuokra-asunnoissa asuville perheille, jotka täyttävät asumistiheyttä tai tulorajaa koskevat vaatimukset.

Muihin perhepoliittisiin toimenpiteisiin voidaan lukea erityislapsilisä, jota suoritetaan mm. avioerolapsesta ja avioliiton ulkopuolella syntyneestä lapsesta, jonka elatusapua ei ole saatu turvatuksi, ja hoitotuki kotona hoidettavasta vaikeavammaisesta lapsesta. Painopiste sosiaalipolitiikassa on viime vuosina ollut muualla kuin perhepolitiikassa, joka tästä syystä on jäänyt kehityksestä jälkeen. Muilla aloilla suoritettut toimenpiteet, kuten esim. terveyspoliittiset ja koulutuspoliittiset ovat kuitenkin jatkuvasti parantaneet lapsiperheiden taloudellista asemaa.

4.6 Koulutuspolitiikka

Suomessa opetuksen laajentuminen on ollut nopeaa. Opetustoiminnan voimakas kasvu tapahtui maassamme 1950-luvulla, jolloin oppivelvollisuusikäisten nettomäärä lisääntyi 30 000 hengellä vuodessa. Koulutukseen käytetty osa kansantuotteesta on ollut n. 5 % kahden viimeisen vuosikymmenen aikana. 1960-luvulla on opetustoiminnan painopiste siirtynyt kansakoulun jälkeiseen koulutukseen. Ammattikouluissa opiskelevien määrä on kaksinkertaistunut, teknillisissä opistoissa kohonnut yli kolminkertaiseksi. Kauppakouluissa ja -opistoissa on opiskelijoita ollut 1960-luvulla kaksi kertaa niin paljon kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Myös korkeakouluopiskelijoiden määrä on kaksinkertaistunut vuosikymmenen kuluessa.

Vuonna 1968 voimaan astunut laki peruskoulusta on huomattava koulupoliittinen uudistus. Tämän mukaan nelivuotinen kansakoulu ja viisivuotinen keskikoulu yhdistetään ja tulee pakolliseksi. Peruskoulujärjestelmä, joka toteutetaan vähitellen, sekä elintason kohoaminen tulevat ilmeisesti lisäämään koulutuksen kysyntää niin suuresti, että jo tämän vuosikymmenen loppupuolella koko peruskoulusta pääsevä ikäluokka jatkaa opintojaan keskiasteen oppilaitoksissa¹⁾. Koko maata

1) Taloudellinen suunnittelukeskus 1972, s. 1954.

silmällä pitäen on keskiasteen kouluissa, ammattikouluissa ja lukioissa ollut jokseenkin riittävä määrä oppilaspaikkoja. Jatkamismahdollisuudet sen sijaan ovat jakautuneet varsin epätasaisesti maan eri osiin. Maan pohjoisosissa ammattikoulutuksesta on takavuosina päässyt osalliseksi vain puolet halukkaista. Tämä on aiheuttanut sen, että kehitysalueilla usein niissä perheissä, joilla ei ole ollut varaa lähettää lapsiaan kaupunkeihin kouluun, on täytynyt valita lyhyin koulutus, ilmainen kuusi vuotta kestävä kansakoulu ja kaksi vuotta kestävä kansalaiskoulu. Kehitysalueilla on siten valmistunut enemmän alemman asteen koulutuksen saaneita ja myös enemmän alempipalkkaisiin tehtäviin kuin teollisuus-Suomessa.

Keskiasteen oppilaspaikkojen lukumäärä on viime vuosina lisääntynyt noin 2 % vuodessa. Kasvu jatkuu lähivuosina suurin piirtein samaa vauhtia. Kun nuoret ikäryhmät jo 1970-luvun keskivaiheilla rupeavat supistumaan, tulee paikkojen lukumäärä riittämään, vaikka uusia kouluja ei rakennettaisikaan samassa tahdissa kuin viime vuosina. On tärkeätä, että paikkoja ei ole vain riittävästi tarjolla koko maata silmällä pitäen vaan että maamme kaikilla alueilla olisi mahdollisimman yhtäläiset mahdollisuudet saada pohjakoulutus. 1970-luvun tärkeimpiä tavoitteita onkin poistaa ammattikoulutusjärjestelmässä esiintyviä alueellisia eroavuuksia.

1950-luvun loppupuolella ja varsinkin 1960-luvulla opetustoiminnan painopiste siirtyi korkeakoulutasolle. Viime aikoina maassamme tällä koulutustasolla tehdyt uudistukset ovat kohdistuneet opiskelupaikkojen määrän lisäämiseen, hallinnon kehittämiseen ja tutkimustoiminnan edellytysten parantamiseen. Vuosien 1958-1972 välisenä aikana on perustettu viisi uutta korkeakoulua, joista neljä kehitysalueille. Alueellisesti maan eteläosat ovat olleet pohjoisosia huomattavasti edullisemmassa asemassa. 1960-luvun puolivälissä oli kolmannes maan korkeakouluopiskelijoista lähtöisin Etelä-Suomesta, Uudeltamaalta.

Jotta koulutus vastaisi entistä paremmin vallitsevia tarpeita, on ilmeistä, ettei nykyisen koulutusjärjestelmän mukainen vain tiettyihin ikäryhmiin kohdistuva koulutus ole riittävä. Vaikka tätä puutetta voidaan vähentää oppimisvalmiutta kehittämällä - mitä myös keskiasteen koulutuksen organisaatiouudistuksessa painotetaan - on tärkeätä, että tulevaisuudessa myös aikuiskoulutus nivelletään elimelliseksi osaksi institutionaalista koulutusta. Yhä enemmän huomiota on viime vuosina kiinnitettykin aikuiskoulutuksen kehittämiseen. Keskiasteen aikuiskoulutuksen uudistamista varten valtioneuvosto asetti komitean vuoden 1971 alussa. Jatkuvan koulutusjärjestelmän luominen muodostuikin erääksi 1970-luvun keskeiseksi koulutustavoitteeksi¹⁾.

Vaikka koulutettavien oma osuus koulutuskuluista on vain 20 % koulutuksen kokonaiskuluista ja vaikka valtion opetustukijärjestelmän puitteissa on mahdollista saada halpakorkoisia lainoja ja tietyissä tapauksissa stipendejä keskiasteen ja korkeampaa koulutusta varten, koulutus muodostaa monelle huomattavan rasituksen. Tämä johtuu erityisesti asutuskeskusten asuntopulasta, jonka seurauksena opiskelija-asuntoja on vaikeasti saatavissa ja niiden vuokrat ovat korkeat.

Koulutuspolitiikka edellyttää kaikille samoja tosiasiallisia mahdollisuuksia yhteiskunnassa tarvittavien perustietojen ja -taitojen oppimiseen. Mikäli koulutus ulottuu niihin vuosiin, jolloin mennään naimisiin ja hankitaan ensimmäinen lapsi, on mahdollista, että osa toivotuistakin lapsista jää syntymättä. Koululaisille, jopa ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeleville tai yli-

1) Taloudellinen suunnittelukeskus 1972, s. 11.

oppilaille syntyviä lapsia on pidetty lähinnä vahingossa tapahtuneina poikkeuksina sääntöön tai kullekin vanhemmalle itselleen kuuluvana huolena. Koulutuksen yhä laajentuessa ja kestoajaltaan pidentyessä tulee kuitenkin yhä välttämättömämmäksi ottaa koulutuksen aikana tapahtuva avioliittojen solmiminen sekä lasten saaminen, hoitaminen ja kasvattaminen huomioon koulutuspolitiikassa.

5. Väestöpoliittiset tavoitteet tulevaisuudessa

Jatkuvasti alentuneen Euroopan alhaisimpiin kuuluvan syntyneisyyden sekä suhteellisen laajan maastamuuton takia väkiluvun kasvun hidastuminen on viime aikoina ollut keskeisimpiä huolestumisen aiheita Suomessa.

Aleneva syntyvyys on epäilemättä antanut sysäyksen perhepolitiikan uudelleen kehittämiseksi ja laajentamiseksi. On esimerkiksi kiinnitetty yhä suurempaa huomiota lasten päivähoitoon, mutta myös perhekustannusten tasauksen yleiseen parantamiseen. Ei ole helppoa sanoa, tullaanko perheisiin kohdistuvaa tukea tosiaan kehittämään suuremmassa määrin. Toistaiseksi on perhepolitiikka muodostanut osan sosiaalipolitiikasta, jolloin humanistiset näkökohdat ja oikeudenmukaisuusperiaatteet ovat olleet kehittyvän sosiaalipolitiikan johtotähtinä. Sosiaalipoliittisten tulonsiirtojen katsotaan kuitenkin jopa johtavien sosiaalipolitiikkojenkin piirissä, kasvaneen liian suuriksi ja niiden kasvuvauhtia on pyritty jarruttamaan.

Syntyvyyden aleneminen on epäilemättä eräs nopean rakennemuutoksen seuraus. Nämä seuraukset eivät ole nähtävissä vain syntyvyyden alenemisena vaan niitä esiintyy miltei kaikilla yhteiskunnan lohkoilla. On sen takia odotettavissa että tulevaisuudessa yhteiskunnallista kehitystä tullaan ohjaamaan määrätietoemmin kuin tähän asti. Erityisesti kohdistuu huomio tällöin kehitysalueiden ja teollisuus-Suomen välisen tasapainottomuuden lieventämiseen. Tämä edellyttää kauppa-, elinkeino-, alue-, asunto-, koulutus- ja työvoimapolitiittisia toimenpiteitä, joilla voidaan parantaa kehitysalueiden taloudellista rakennetta.

Kehitysalueiden ja teollisuus-Suomen tasapainottaminen liittyy tavallaan pyrkimykseen aikaansaada tuotannon tulosten nykyistä tasaisempaa jakautumista eri väestöryhmien kesken. Sosiaalisen turvallisuuden lisääminen ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentäminen tulevatkin todennäköisesti muodostumaan 1970-luvun yhteiskuntapolitiikan keskeiseksi sisällöksi. Resurssien käytössä tämä merkinnee sitä, että julkisen sektorin kasvu tulee jatkuvasti muodostumaan yksityisen sektorin kasvua nopeammaksi ja julkisen vallan tulonsiirtopolitiikka näyttämään entistä keskeisempää osaa yhteiskunnan kehityksessä¹⁾.

Toistaiseksi ei väestöpoliittisia näkökohtia ole otettu huomioon, ei ainakaan eksplisiittisesti yhteiskuntapolitiittisia toimenpiteitä suunniteltaessa. On kuitenkin odotettavissa, että tulevaisuudessa tullaan yhä suuremmassa määrin motivoimaan yhteiskuntapolitiittisia toimenpiteitä väestöpoliittisilla näkökohdilla. On myös todennäköistä, että tullaan kiinnittämään yhä enemmän huomiota siihen, minkälaisiin toimenpiteisiin on ryhdyttävä eri yhteiskuntapolitiikan lohkoilla, jotta voitaisiin aikaansaada tasapainoisempaa väestönkehitystä.

1) Suomen kansantalouden kehitysmahdollisuudet vuoteen 1980, s. 174.

VIII VÄESTÖLASKENNAT JA VÄESTÖN MUUTOSTILASTO

1. Väestörekisterit

Väkiluku- ja väestönrakennetilastoa on Suomessa laadittu vuodesta 1749 lähtien. Tilastotiedot perustuivat aluksi maan virallisiin väestörekistereihin, joista vanhimmat ovat evankelisluterilaisen kirkon ylläpitämät kirkonkirjat. Evankelisluterilainen kirkko on kerännyt tietoja seurakuntiin kuuluvista henkilöistään aina 1700-luvun alkupuolelta lähtien, mutta vasta 1700-luvun puolessa välissä alettiin tilastoida eri väestönmuutostapahtumia. Evankelisluterilaisen kirkon kirkonkirjojen ohella tulivat vuonna 1830 myös ortodoksisen kirkon kirkonkirjat tilastoinnin piiriin, joten tästä vuodesta lähtien tilastot kattavat lähes koko maan väestön. Vuonna 1917 erotettiin kahteen edellämainittuun uskontokuntaan kuulumattomat omaksi rekisterikseen, josta käytettiin nimeä siviilirekisteri. Vuonna 1922 uskonnonvapauslain voimaan tultua pienemmät uskonnolliset yhdyskunnat perustivat omia rekistereitään jäsenistöstä, joten väestötilastot perustuivat vuodesta 1922 lähtien seuraaviin rekistereihin:

Evankelisluterilaisten seurakuntien kirkonkirjat
 Ortodoksisien seurakuntien kirkonkirjat
 Siviilirekisteri
 Eri uskonnollisten yhdyskuntien jäsenluettelot.

Vuonna 1971 yhdistettiin siviilirekisteri ja eri uskonnollisten yhdyskuntien jäsenluettelot yhdeksi rekisteriksi, josta käytetään nimitystä kunnan väestörekisteri.

2. Väestötilastot

Vuodesta 1749 lähtien tehtiin väestörekisterissä ns. inventointi, jonka avulla pyrittiin selvittämään erilaisia väestönrakennetietoja, kuten väestön lukumäärää iän, sukupuolen, siviilisäädyn jne. mukaan. Aluksi väestön inventointi suoritettiin joka kolmas, myöhemmin joka viides ja vuodesta 1880 lähtien joka kymmenes vuosi. Nämä sittemmin kymmenvuotistilastoksi sanotut väestörekisterien inventoinnit olivat eräänlaisia väestölaskentoja. Niiden suurimpana heikkoutena oli kuitenkin se, että rekisterien tiedot esim. ammatin ja elinkeinon osalta olivat vanhentuneita. Sitä paitsi väestörekisterien pitäjillä ei varsinkaan isoissa seurakunnissa ollut tietoa siitä, ketkä väestörekisteriin merkityistä henkilöistä olivat paikkakunnalla läsnäolevia ja ketkä jo pois muuttaneita.

Vuodesta 1870 lähtien suoritettiin edellä mainittujen väestörekisterien inventointien ohella eräissä suurimmissa kaupungeissa omailmoitusmenetelmään perustuvia väestölaskentoja. Ensimmäinen koko maan käsittävä varsinainen väestölaskenta toimeenpantiin vuonna 1950. Vuonna 1938 säädetyn lain mukaan väestölaskenta on toimeenpantava joka kymmenes vuosi.

Vuosittaisten väestönmuutostapahtumien tilastointi on maassamme suoritettu vuodesta 1749 lähtien. Vuosittain väestörekisterit ovat ilmoittaneet syntyneiden, kuolleiden ja muuttaneiden lukumäärät, joista on laadittu väestönmuutosilastot.

Nykyisin väkilukutiedot perustuvat yleisiin väestölaskentoihin, joista viimeisin suoritettiin vuonna 1970. Väestölaskentaa suoritettaessa on melko pitkälle sovellettu kansainvälisiä (YK) suosituksia. Väestölaskentojen väli vuosien väkilukutiedot perustuvat toisaalta väestölaskennan tietoihin ja toisaalta väestörekisterien antamiin tietoihin syntyneistä, kuolleista ja asui.kuntaa muuttaneista.

Liite I: Väestönkehitys vuosina 1751-1870

	Avioi- tuvuus	Yleinen synty- neisyys- luku	Yleinen kuollei- suusluku	Synty- neiden enem- myys	Väestön- lisäys	Imeväis- kuollei- suusluku	Väestön luku- määrä 5-vuotis- kauden alussa
	o/oo	o/oo	o/oo	o/oo	o/oo	o/oo	
1751-55	9.9	45.3	28.6	16.7	16.6	223.8	429 912
1756-60	9.0	44.5	29.6	14.9	14.1	224.8	462 562
1761-65	8.2	43.7	32.3	11.4	13.5	247.9	501 433
1766-70	8.0	41.7	28.4	13.3	13.3	235.2	532 091
1771-75	8.3	38.8	23.7	15.1	16.9	201.9	569 010
1776-80	8.9	41.3	26.0	15.3	17.0	217.3	616 448
1781-85	8.0	40.4	27.7	12.7	4.6	218.0	665 908
1786-90	7.7	37.5	31.9	5.6	7.6	213.3	690 010
1791-95	9.9	41.1	29.3	11.8	17.8	216.7	706 566
1796-1800 ..	8.0	39.2	23.8	15.4	15.5	198.0	783 526
1801-05	7.8	38.4	24.7	13.7	15.3	195.2	848 906
1806-10	7.9	34.3	39.0	-4.7	-10.6	242.8	905 607
1811-15	8.3	37.0	28.0	9.0	9.0	207.9	1 053 374
1816-20	8.6	37.7	24.9	12.8	14.5	195.6	1 114 705
1821-25	8.6	38.7	25.7	13.0	13.5	202.8	1 119 918
1826-30	8.4	37.8	24.2	13.6	13.6	193.9	1 274 744
1831-35	7.3	34.2	31.5	2.7	3.1	205.8	1 381 901
1836-40	7.3	32.6	25.0	7.6	7.3	187.8	1 392 367
1841-45	8.0	35.5	22.3	13.3	13.8	172.5	1 463 071
1846-50	8.3	35.4	24.6	10.8	11.3	173.3	1 561 050
1851-55	7.7	36.3	28.2	8.1	6.3	173.3	1 657 610
1856-60	7.9	35.6	29.2	6.4	6.8	181.2	1 693 283
1861-65	7.7	37.0	25.8	11.2	10.8	178.4	1 770 643
1866-70	7.6	31.8	38.6	-6.8	-8.2	210.9	1 837 506

Liite II: Ikäryhmittäiset kuolleisuusluvut vuosina 1961-1970

Miehet

ikä	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
0-4	5,65	5,71	5,09	4,95	4,90	4,02	3,97	4,02	3,84	3,56
5-9	0,65	0,61	0,64	0,67	0,75	0,67	0,72	0,62	0,73	0,65
10-14	0,48	0,53	0,54	0,49	0,51	0,55	0,51	0,41	0,39	0,48
15-19	1,26	1,10	1,00	1,08	0,95	1,08	1,01	1,03	1,06	1,25
20-24	1,59	1,59	1,49	1,60	1,60	1,42	1,31	1,36	1,27	1,56
25-29	1,91	2,10	1,85	1,94	1,97	1,58	1,79	1,80	1,95	1,59
30-34	2,48	2,45	2,70	2,14	2,35	2,28	2,05	2,25	2,46	2,36
35-39	3,22	3,77	3,74	3,37	3,93	3,43	3,46	3,75	3,64	3,80
40-44	5,48	5,14	5,35	5,68	5,73	5,47	5,56	5,27	5,97	5,30
45-49	8,41	8,90	8,61	8,54	8,66	8,74	8,93	8,88	8,85	8,63
50-54	13,36	13,31	14,28	13,66	14,28	13,59	13,96	14,26	14,66	13,09
55-59	20,91	22,26	21,37	21,57	21,93	21,64	21,35	21,46	22,48	21,15
60-64	32,34	32,77	32,28	32,98	32,77	31,49	32,18	31,93	32,74	31,56
65-69	47,29	50,26	49,74	47,76	49,09	47,32	47,28	48,48	50,14	46,67
70-74	69,42	74,12	72,54	71,71	76,37	73,01	74,84	71,65	71,42	73,03
75-79	103,73	119,15	107,24	111,06	110,21	111,80	110,35	114,37	111,36	105,08
80-84	161,99	174,53	161,84	168,07	179,11	167,23	167,43	176,76	167,44	167,14
85-	249,47	291,36	282,98	275,92	299,97	287,46	285,89	284,12	287,94	261,35

Naiset

ikä	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
0-4	4,57	4,26	4,08	3,51	3,53	3,38	3,29	3,04	2,91	2,70
5-9	0,41	0,37	0,35	0,33	0,50	0,42	0,40	0,36	0,44	0,35
10-14	0,29	0,25	0,26	0,27	0,29	0,31	0,32	0,25	0,24	0,23
15-19	0,46	0,46	0,35	0,59	0,45	0,46	0,41	0,50	0,46	0,42
20-24	0,47	0,55	0,63	0,61	0,48	0,50	0,49	0,45	0,55	0,51
25-29	0,73	0,73	0,81	0,68	0,66	0,71	0,64	0,60	0,75	0,49
30-34	1,05	1,09	1,02	1,10	1,00	0,97	0,80	0,80	0,88	0,81
35-39	1,78	1,54	1,35	1,47	1,26	1,42	1,17	1,40	1,33	1,22
40-44	2,60	2,49	2,28	2,04	2,31	2,26	1,84	2,25	2,05	1,87
45-49	3,44	3,66	3,68	3,50	3,43	3,23	3,43	3,01	3,53	3,10
50-54	5,56	5,59	5,84	5,30	5,18	5,02	5,14	5,10	5,34	5,10
55-59	8,92	8,97	8,44	8,40	8,30	8,17	8,03	8,04	8,01	7,50
60-64	15,03	15,35	14,74	15,01	14,17	14,29	13,55	13,44	13,59	12,97
65-69	26,90	27,37	27,03	25,88	27,08	25,57	24,48	25,07	23,92	22,53
70-74	50,94	50,29	49,31	49,09	48,05	46,49	45,36	45,90	45,45	40,85
75-79	87,03	90,80	84,40	85,85	90,84	85,11	83,22	84,70	81,07	75,10
80-84	150,54	153,69	144,90	144,28	155,32	140,02	140,98	145,51	141,46	129,06
85-	250,26	276,56	257,72	258,23	277,88	259,76	242,37	244,21	247,68	230,23

Liite III: Perhetyypit ja perheenjäsenten lukumäärät vuosina 1960 ja 1970

	Vuosi	Aviopari ilman lapsia	Aviopari ja lapsia	Äiti ja lapsia	Isä ja lapsia	Yhteensä
Yhteensä	1970	261 112	719 734	132 489	19 827	1 133 162
perheitä	1960	207 897	678 822	129 706	19 845	1 036 270
Kasvu	Abs.	+53 215	+40 912	+2 783	-18	+96 892
1960-70	%	+25.6	+6.0	+2.1	-0.1	+9.4
Henkilöitä	1970	522 224	3 003 026	354 943	52 711	3 932 904
perheissä	1960	415 794	3 030 889	352 261	56 093	3 855 037
Osuus koko	1970	11.4	65.3	7.7	1.1	85.5
väestöstä %	1960	9.4	68.2	7.9	1.3	86.7
Lapsia	1970	-	1 563 558	222 454	32 884	1 818 896
yhteensä	1960	-	1 673 245	222 555	36 248	1 932 048
Lapsia keski-	1970	-	2.17	1.68	1.66	1.60
määrin perheessä	1960	-	2.46	1.72	1.83	1.86
Alle 7-vuotiaita	1970	-	452 125	27 989	2 595	482 709
yhteensä	1960	-	547 250	24 966	2 404	574 620
Alle 7-vuotiaita keski-	1970	-	0.63	0.21	0.13	0.43
määrin perheessä	1960	-	0.81	0.19	0.12	0.55

Liite IV: Maassamuuton nettomuutto viisivuotiskausittain vuosina 1951 - 1970

Lääni	1951 - 1955		1956 - 1960		1961 - 1965		1966 - 1970		1951 - 1970	
	Lukumäärä	% asukaslu- vusta 1970	Lukumäärä	% asukaslu- vusta 1970	Lukumäärä	% asukaslu- vusta 1970	Lukumäärä	% asukaslu- vusta 1970	Lukumäärä	% asukaslu- vusta 1970
Uudenmaan	53 990	+5.4	64 659	+6.4	76 332	+7.6	68 250	+6.8	263 231	+26.2
Turun-Porin	-10 491	-1.6	-5 525	-0.8	-6 115	-0.9	782	+0.1	-21 349	-3.2
Ahvenanmaa	133	+0.6	257	+1.2	180	+0.9	727	+3.5	1 297	+6.3
Hämeen ¹	5 217	+0.8	6 871	+1.1	7 296	+1.2	16 518	+2.6	35 902	+5.6
Kymen	-2 303	-0.7	-1 611	-0.5	-225	-0.1	-3 152	-0.9	-7 291	-2.1
Mikkelin	-9 693	-4.4	-11 189	-5.1	-11 515	-5.3	-12 229	-5.6	-44 626	-20.4
Pohjois-Karjalan	-6 728	-3.6	-13 134	-7.1	-17 899	-9.7	-15 176	-8.2	-52 937	-28.6
Kuopion	-10 335	-4.0	-11 500	-4.5	-14 084	-5.5	-13 160	-5.2	-49 079	-19.2
Keski-Suomen	-3 054	-1.3	-4 942	-2.1	-8 093	-3.4	-6 865	-2.9	-22 954	-9.6
Vaasan ²	-10 962	-2.6	-14 391	-3.4	-10 743	-2.6	-9 056	-2.2	-45 152	-10.7
Oulun	-4 311	-1.1	-12 066	-3.0	-12 897	-3.2	-16 714	-4.2	-45 988	-11.5
Lapin	-1 463	-0.7	2 200	+1.1	-2 237	-1.1	-9 925	-5.0	-11 425	-5.8

¹ Virtain kunta lisätty² Virtain kunta vähennetty

Liite V: Eri läänien kaupunkien ja kauppaloitten maassamuuton muuttotase saman läänin maalaiskunnista ja muista lääneistä tulleen muuttoliikkeen mukaan viisivuotiskausina 1961 - 1965 ja 1966 - 1970

Lääni	Asukasluku 1970	Muuttotase saman läänin maalaiskunnista					
		1961-65	% as. lu- vusta 70	1966-70	% as. lu- vusta 70	1961-70	% as. lu- vusta 70
Uudenmaan	746 493	-3 436	-0.5	-14 070	-1.9	-17 506	-2.3
Turun-Porin	342 484	14 321	4.2	11 281	3.3	25 602	7.5
Ahvenanmaa	8 546	705	8.2	426	5.0	1 131	13.2
Hämeen	370 662	10 071	2.7	6 339	1.7	16 410	4.4
Kymen	199 915	6 369	3.2	4 887	2.4	11 256	5.6
Mikkelin	69 873	6 844	9.8	5 423	7.8	12 267	17.6
Pohjois-Karjalan	54 578	5 410	9.9	5 482	10.0	10 892	20.0
Kuopion	117 597	7 285	6.2	5 401	4.6	12 686	10.8
Keski-Suomen	85 594	5 328	6.2	3 863	4.5	9 191	10.7
Vaasan	139 818	8 966	6.4	6 115	4.4	15 081	10.8
Oulun	137 804	10 117	7.3	7 168	5.2	17 285	12.5
Lapin	66 944	4 463	6.7	4 964	7.4	9 427	14.1
Koko maa	2 340 308	76 443	3.3	47 279	2.0	123 722	5.3

	Muuttotase muista lääneistä					
Uudenmaan	59 704	8.0	55 334	7.4	115 038	15.4
Turun-Porin	2 359	0.7	6 049	1.8	8 408	2.5
Ahvenanmaa	162	1.9	523	6.1	685	8.0
Hämeen	11 480	3.1	16 475	4.4	27 955	7.5
Kymen	857	0.4	-277	-0.1	580	0.3
Mikkelin	-1 269	-1.8	-2 173	-3.1	-3 442	-4.9
Pohjois-Karjalan	-3 161	-5.8	-2 842	-5.2	-6 003	-11.0
Kuopion	-1 674	-1.4	-2 984	-2.5	-4 658	-4.0
Keski-Suomen	142	0.2	-56	-0.1	86	0.1
Vaasan	-744	-0.5	-1 545	-1.1	-2 289	-1.6
Oulun	684	0.5	-2 195	-1.6	-1 511	-1.1
Lapin	-369	-0.6	-3 877	-5.8	-4 246	-6.3
Koko maa	68 171	2.9	62 432	2.7	130 603	5.6

Liite VI: Asukasluvun kasvu eri kokoisissa asutuskeskuksissa 1950- ja 1960-luvulla ja muuttoliikkeen vaikutus kasvuun¹

Keskustyyppi 1950	As. luvun muutos 1951 - 1960	% keski- väkiluvusta	As. luvun muutos 1961 - 1970	% keski- väkiluvusta	Muuttotase 1951 - 1960	% väkiluvun muutoksesta	Muuttotase 1961 - 1970	% väkiluvun muutoksesta
Yli 100 000	+83 397	20,3	+57 575	12,0	+62 484	74,9	+42 105	73,1
Helsinki								
Noin 100 000	+50 289	21,7	+51 061	18,1	+30 608	60,9	+39 163	76,7
Tampere								
Turku								
25 000 - 50 000	+118 009	32,9	+128 589	26,7	+62 437	52,9	+88 212	68,6
Espoo								
Lahti								
Oulu								
Pori								
Kuopio								
Jyväskylä								
Vaasa								
Imatra								
Muut kaupungit ja kauppalat	+183 963	24,3	+127 149	13,9	+17 260	9,4	+75 348	59,3
Maalaiskunnat	-19 239	-0,8	-212 260	-9,0	-205 263	1 066,9	-244 828	115,3
Koko maa	+416 419	9,8	+152 114	3,4	-32 474 ²	-7,8	-	-

¹ Vuoden 1971 kuntamuodon mukaan. Lakkautetut kunnat lisätty siihen kuntaan, mihin liitetty.

² Maassamuutto 1956-60 -371, nettosiirtolaisuus 1951-55 -32 103.

Liite VII: Ammatissa toimiva väestö lääneittäin vuosina 1960 ja 1970 sekä muutokset 1960-70

Lääni	1960	1970	Muutos 1960-70	
	1 000 henkeä	1 000 henkeä	1 000 henkeä	%
Koko maa	2 033	2 128	+95	+4.7
Uudenmaan 1 ...	412	513	+101	+24.5
Turun ja Porin 2 ...	306	319	+13	+4.1
Ahvenanmaa 3 ...	9	10	+1	+3.7
Hämeen 4 ...	269	302	+33	+12.3
Kymen 5 ...	150	157	+7	+4.9
Mikkelin 6 ...	104	97	-7	-6.7
Pohj. Karjalan 7 ...	91	78	-13	-14.5
Kuopion 8 ...	120	111	-9	-7.4
Keski-Suomen 9 ...	108	104	-4	-3.2
Vaasan 10 ...	204	189	-15	-7.5
Oulun 11 ...	175	167	-8	-4.3
Lapin 12 ...	85	81	-4	-4.6
Läänit 1-5 ...	1 146	1 301	+155	+13.5
Läänit 6-12 ..	887	827	-60	-6.7

Liite VIII: Ammatissa toimiva väestö elinkeinon mukaan lääneittäin vuosina 1960 ja 1970

Lääni	1960				1970			
	Kaikki elinkeinot ¹⁾	Alku-tuotanto	Jalostus	Palvelu-elinkeinot	Kaikki elinkeinot ¹⁾	Alku-tuotanto	Jalostus	Palvelu-elinkeinot
	1 000 henkeä							
Koko maa	2 033	721	639	667	2 128	429	723	934
Uudenmaan 1	412	41	160	210	513	24	178	302
Turun ja Porin 2	306	104	109	93	319	63	125	125
Ahvenanmaa 3	9	4	1	4	10	2	2	5
Hämeen 4	269	69	117	82	302	43	136	118
Kymen 5	150	47	55	48	157	28	60	66
Mikkelin 6	104	57	21	26	97	34	24	36
Pohj. Karjalan 7	91	54	15	22	78	31	16	30
Kuopion 8	120	63	25	31	111	38	28	43
Keski-Suomen 9	108	48	31	29	104	27	34	41
Vaasan 10	204	104	48	50	189	63	56	66
Oulun 11	175	92	36	46	167	54	42	66
Lapin 12	85	38	21	26	81	22	22	36
Läänit 1-5	1 146	265	442	437	1 301	160	501	616
Läänit 6-12	887	456	197	230	827	269	222	318

Prosentteina								
Koko maa	100,0	35,5	31,5	32,8	100,0	20,2	34,0	43,9
Uudenmaan 1	100,0	10,0	38,9	50,9	100,0	4,6	34,8	58,9
Turun ja Porin 2	100,0	33,8	35,6	30,3	100,0	19,7	39,1	39,1
Ahvenanmaa 3	100,0	40,6	15,6	42,8	100,0	23,4	18,4	54,9
Hämeen 4	100,0	25,7	43,5	30,5	100,0	14,2	45,2	39,1
Kymen 5	100,0	31,2	36,9	31,8	100,0	17,9	37,9	41,7
Mikkelin 6	100,0	54,4	19,9	25,6	100,0	35,3	24,8	37,3
Pohj. Karjalan 7	100,0	59,3	16,4	23,9	100,0	39,2	20,7	37,9
Kuopion 8	100,0	52,9	20,9	26,0	100,0	34,1	25,5	38,5
Keski-Suomen 9	100,0	44,8	28,4	26,5	100,0	26,3	32,5	39,4
Vaasan 10	100,0	51,0	23,7	24,7	100,0	33,4	29,6	35,1
Oulun 11	100,0	52,7	20,8	26,2	100,0	32,5	25,1	39,7
Lapin 12	100,0	44,8	24,2	30,4	100,0	26,6	26,4	44,2
Läänit 1-5	100,0	23,1	38,6	38,1	100,0	12,3	38,5	47,3
Läänit 6-12	100,0	51,5	22,1	26,0	100,0	32,5	26,8	38,5

1) ml. elinkeino tuntematon

Liite IX: Työttömät ja työttömyysasteet elinkeinoittain vuonna 1972

	Työttömät	Työttömyysaste
Yhteensä	100.0	2.5
Maatalous	3.0	0.5
Metsätalous	11.8	9.8
Teollisuus	14.1	1.3
Talonrakennustoiminta	17.0	6.8
Maa- ja vesirakennustoiminta	5.0	4.3
Kauppa	7.6	1.2
Liikenne	3.8	1.3
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	0.3	0.2
Palvelukset	9.8	1.2
Työvoimaan siirtyneet työttömät	12.7	-
Tuntematon	14.9	60.7

Liite X: Väestön ikärakenne lääneittäin vuosina 1972 ja 1985 (1 000 henkeä)

Lääni	1972							1985						
	0 - 14	%	15 - 64	%	yli 64	%	yht.	0 - 14	%	15 - 64	%	yli 64	%	yht.
Uudenmaan	266	21.7	716	68.7	100	9.6	1 042	219	18.6	841	71.2	121	10.2	1 181
Turun ja Porin	148	21.7	457	67.0	77	11.3	682	127	18.2	483	69.4	86	12.4	696
Ahvenanmaa	5	23.8	14	66.7	2	9.5	21	4	18.2	15	68.2	3	13.6	22
Hämeen	142	22.0	437	67.6	67	10.4	646	127	18.5	478	69.8	80	11.7	685
Kymen	77	22.4	231	67.1	36	10.5	344	62	18.0	240	69.5	43	12.5	345
Mikkelin	49	22.9	141	65.9	24	11.2	214	34	17.7	132	68.8	26	13.5	192
Pohjois-Karjalan	43	24.0	119	66.5	17	9.5	179	26	17.4	102	68.5	21	14.1	149
Kuopion	61	24.2	166	65.9	25	9.9	252	41	18.0	158	69.3	29	12.7	228
Keski-Suomen	56	23.7	158	67.0	22	9.3	236	40	18.3	152	69.4	27	12.3	219
Vaasan	101	23.9	278	65.9	43	10.2	422	73	18.5	270	68.5	51	13.0	394
Oulun	108	27.1	261	65.4	30	7.5	399	69	19.1	253	70.1	39	10.8	361
Lapin	55	28.1	127	64.8	14	7.1	196	33	19.2	122	70.9	17	9.9	172
Koko maa	1 071	23.1	3 105	67.0	457	9.9	4 633	855	18.4	3 246	69.9	543	11.7	4 644

Liite XI: Työvoiman kehitys ikäryhmittäin vuosina 1972 - 1985

Laskelma (1)

Ikäryhmä	Miehet				Naiset			
	1972	1975	1980	1985	1972	1975	1980	1985
15 - 19	87	59	45	35	69	51	42	34
20 - 24	149	141	131	124	140	135	126	120
25 - 54	799	850	905	939	647	693	736	775
55 - 64	136	116	114	125	119	114	114	114
65 - 74	19	19	16	13	8	9	9	8
15 - 74	1 190	1 185	1 211	1 236	983	1 002	1 027	1 051
Molemmat sukupuolet	2 173	2 187	2 238	2 287				

Laskelma (2)

Ikäryhmä	Miehet				Naiset			
	1972	1975	1980	1985	1972	1975	1980	1985
15 - 19	87	59	45	35	69	51	42	34
20 - 24	149	141	131	124	140	135	126	118
25 - 54	799	862	931	976	647	687	727	760
55 - 64	136	127	133	147	119	116	119	122
65 - 74	19	21	21	20	8	9	9	9
15 - 74	1 190	1 210	1 261	1 302	983	998	1 023	1 043
Molemmat sukupuolet	2 173	2 208	2 284	2 345				

LÄHTEITÄ

- Hartman, Tor - Puumalainen, Pentti: Aviollisen hedelmällisyyden vaihteluista Suomessa. Väestötutkimuksen Vuosikirja VI. Helsinki 1960
- Historisk statistik för Sverige, Del 1. Statistiska centralbyrån 1969
- Jutikkala, Eino: Väestö ja asutus 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Suomen kulttuurihistoria II. Helsinki 1934
- Komiteanmietintö 1965 A: 6. Asuntopoliittisen komitean mietintö
- Komiteanmietintö 1966 A: 7. Perhekustannusten tasauskomitean mietintö
- Komiteanmietintö 1970 B: 104. Työvoiman liikkuvuus- ja asuntokysymystoimikunnan mietintö
- Komiteanmietintö 1971 A: 20. Lasten päivähoitokomitean mietintö
- Komiteanmietintö 1971 A: 25. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö I
- Lento, Reino: Maassamuutto ja siihen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1878 - 1939. Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, sarja A: 5. Helsinki 1951
- Majava, Altti: Väestönmuutokset talousalueittain ja kunnittain vuosina 1951 - 1966. Valtakunnansuunnittelutoimiston julkaisusarja A: 21. Helsinki 1968
- Mikkola, Kimmo: Maassamuutto ja pohjoismainen muuttoliike vuonna 1970. Tilastokeskus, tutkimuksia No 22. Tammikuu 1973
- Nieminen, Armas: Väestön uusiutumiskyky ja aviollinen hedelmällisyys eri läänien kaupungeissa ja kauppaloissa sekä teollistumisasteeltaan erilaisissa maalaiskunnissa Suomessa vuosina 1950-51. Väestöliiton Vuosikirja V. Helsinki 1956
- Nieminen, Mauri: Development of Finland's population in 1950 - 1970. Bank of Finland, Monthly Bulletin. Vol. 47, No 1, January 1973
- Purola, Tapani: Maassamuuton voimakkuudesta ja suuntautumisesta Suomessa vuosina 1951 - 1955. Väestötutkimuksen Vuosikirja VI. Helsinki 1960
- Strömmer, Aarno: Väestöllinen muuntuminen Suomessa. Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, sarja A: 13. Vammala 1969
- Sääski, Nilo: Suomalaisen työvoiman määrän muutoksista Ruotsissa v. 1962-69. Työvoimakatsaus 1969: 2
- Taloudellinen suunnittelukeskus: Suomen kansantalouden kehitysmahdollisuudet vuoteen 1980. Helsinki 1972
- Tauriainen, Juhani - Koivula, Samuli: Suomen väestökatoalueiden olot ja ongelmat. Helsinki 1973
- Valtioneuvoston kanslian väestöennusteryhmä: Väestöennusteiden laadinnan järjestäminen. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1973: 1
- Waris, Heikki: Muuttuva suomalainen yhteiskunta. Porvoo 1968
- Väänänen, I. - Aho, S-L: Sairastavuus ja lääkintäpalvelusten käyttö Helsingissä ja lähikunnissa. Kansaneläkelaitoksen julkaisusarja M: 21/1971